

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง

แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา:

กรณีศึกษาจังหวัดตาก

Appropriate Educational Provision Guidelines for Out-of-School Children:

Case study at Tak Province.

โดย

ดร.พัชรภา ตันติชูเวช

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

2559

ISBN

ชื่อวิจัย: แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา: กรณีศึกษาจังหวัดตาก

ผู้วิจัย: ดร.พัชรภา ดันติชูเวช

สถาบัน: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

ปีที่พิมพ์: 2560

สถานที่พิมพ์: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

แหล่งที่เก็บรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

จำนวนหน้างานวิจัย 150 หน้า

: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

คำสำคัญ: การจัดการศึกษา

ลิขสิทธิ์: สงวนลิขสิทธิ์

เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา 2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา โดยใช้ทฤษฎีระบบนิเวศวิทยาเป็นกรอบแนวคิดของงานวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจำนวน 38 คน และผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการวิจัยพบว่า

1) คุณลักษณะเชิงลึกพบว่า เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ร่วมกับบิดามารดาแต่ไม่มีความผูกพันภายในครอบครัว ขาดการสื่อสารในครอบครัว ระดับการศึกษาของสมาชิกภายในครอบครัว วิถีชีวิต ความเชื่อ และวัฒนธรรมของคนในชุมชนมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจออกนอกระบบการศึกษา และส่งผลต่อการประกอบอาชีพภายหลังออกนอกระบบการศึกษา ปัจจุบันเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาทุกคนมีครอบครัวและทำงาน ด้านอนาคตทางการศึกษาเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่จะไม่กลับไปศึกษาต่ออีก

2) ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษาแบ่งเป็น 2 ปัจจัยคือ 1) ปัจจัยจากกลุ่มเป้าหมาย เช่น ทักษะที่มีต่อการเรียน การปรับตัว การแต่งงาน และ 2) ปัจจัยจากครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม เช่น ทักษะของครอบครัวที่มีต่อการศึกษา ปัญหาด้านเศรษฐกิจของครอบครัว ความลำบากในการเดินทางไปโรงเรียน

3) แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษามีแนวทางที่สำคัญคือ 1) การจัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นตามบริบทของผู้เรียน 2) การจัดการศึกษาที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน 3) การจัดการศึกษาเพื่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ 4) การมีส่วนร่วม

ของทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษา 5) การจัดการศึกษาทางเลือกเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เรียน

DRAFT

Title: Appropriate Educational Provision Guidelines for Out-of-School Children: Case study at Tak Province

Researcher: Patcharapa Tantichuwet, Ph.D.

Institution: Dhurakij Pundit University

Year of Publication: 2017

Publisher: Dhurakij Pundit University

Sources: Dhurakij Pundit University

No. of page: 150 pages

Keyword: Educational Provision Guidelines
, Out-of-School Children

Copy right: Copy right

Abstract

This research aims to 1) study the in-depth characteristics of out of school children (OOSC) 2) to analyze the factors that influence their dropouts and 3) to propose educational provision guidelines for out-of-school children. The Bronfenbrenner's ecological theory of human development was applied as a conceptual framework for this research. Purposive sampling technique was employed and the snowball technique was used to select the subjects. Data were collected by in-depth interviews of 38 secondary school dropouts, their family representatives, and community representatives, and professional at Tak Province. The results were as follows.

1) The in-depth characteristics of the subjects were that most of them lived with their parents. However, lacks of communication were common among their families. In addition, the level of family members' education, their way of life, the beliefs and culture of the people in the community also influenced their choices of whether to remain in the schooling system or to drop out school. At the time of study, all of the subjects were married, had a family and work and affect to the career after their out of the education system. As for their education in the future, most of them would not return to school. However, if they wanted to continue their study, they would resort to both the Office of Non-Formal and Informal Education.

2) As for the factors affecting their dropout decisions, it was found that there were divided into two factors: (1) their personal factors, for example, their

attitudes toward education, adjustability, marriage, etc., and (2) their family, community, and environmental factors, for example, their parental attitudes towards the target group, family economic condition, and difficulties in traveling to school.

3) The proposed educational provision guidelines for out of school children are the following: 3.1) educational management should be flexible based on the context of the learners; 3.2) educational management should emphasize individual differences among learners; 3.3) educational provision should aim for the development of life skills and careers; 3.4) participation of all sectors in educational management is required; and 3.5) alternative education should be provided to promote lifelong learning.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา: กรณีศึกษาจังหวัดตาก” เรื่องนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีจากการสนับสนุนทุนวิจัยของศูนย์บริการวิจัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณมา ณ ที่นี้

งานวิจัยจะสำเร็จได้ หากได้รับความอนุเคราะห์และการให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์เชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ตัวแทนครอบครัว และตัวแทนชุมชนของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในเขตพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอสามเงา และอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ผู้วิจัยขอขอบคุณในความเป็นกันเอง และมีมิตรภาพที่ได้รับจากคนในพื้นที่ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้าน เมื่อผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล และการแนะนำเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในเขตพื้นที่ให้กับผู้วิจัย

ขอขอบคุณ ดร.วรินทร์ทิพย์ หมั่นแสน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเกาะอ้ายด้วน จังหวัดตาก ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการติดต่อประสานงานกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ขอขอบคุณ ครูจรรุวัฒน์ พุนทรัพย์ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 55 จังหวัดตาก ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการติดต่อประสานงานกับคนในพื้นที่ และนำผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล ขอขอบคุณผู้ช่วยนักวิจัยที่ลงพื้นที่เก็บข้อมูลไปพร้อมกับผู้วิจัย ผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณกำลังใจจากบิดา มารดา และครอบครัวที่ให้กำลังใจผู้วิจัยในการทำงานวิจัยเรื่องนี้มาโดยตลอด รวมถึงความห่วงใยที่มีต่อผู้วิจัยทุกครั้งที่ต้องลงพื้นที่เก็บข้อมูลงานวิจัย

ประโยชน์ใดๆ ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้กับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากเดิม

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	๘
กิตติกรรมประกาศ	๙
สารบัญ	๑๐
สารบัญตาราง	๑๑
สารบัญภาพ	๑๒
บทที่ 1	
บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะในงานวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	6
ข้อจำกัดของการวิจัย.....	8
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
บทที่ 2	
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
ตอนที่ 1 <u>เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนนอกระบบ</u>	11
<u>การศึกษา</u>	
ความหมายของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา.....	11
คุณลักษณะพื้นฐานของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา...	12
ปัจจัยของการออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน....	16
ปฏิญญาอาเซียน.....	20
การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs).....	22
แนวปฏิบัติในการติดตามเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา	25

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ตอนที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา.....	28
หลักการจัดการศึกษา	28
รูปแบบของการจัดการศึกษา.....	29
แนวทางการจัดการศึกษา	30
การจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา...	34
ตอนที่ 3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีระบบนิเวศน์วิทยาของบรอนเฟน	38
เบรนเนอร์	
ทฤษฎีระบบนิเวศน์วิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์.....	38
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	42
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	49
กลุ่มเป้าหมาย.....	49
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	51
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	52
การตรวจสอบข้อมูล.....	54
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	54
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	56
วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและ	56
เยาวชนนอกระบบการศึกษา.....	
วัตถุประสงค์ข้อที่สอง คือ เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็ก	98
และเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา.....	
วัตถุประสงค์ข้อที่สาม คือ เพื่อนำเสนอแนวทางการจัด	100
การศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา.....	
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	111
สรุปผลการวิจัย.....	111
อภิปรายผล.....	118
ข้อเสนอแนะ.....	126

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บรรณานุกรม	129
ภาคผนวก	137
ภาคผนวก ก แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับวัตถุประสงค์ข้อ 1 และข้อ 2.....	138
ภาคผนวก ข แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับวัตถุประสงค์ข้อ 3	143
ภาคผนวก ค ภาพถ่ายสภาพครอบครัว โรงเรียน และชุมชนของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา.....	146
ประวัติผู้วิจัย.....	150

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2-1	แสดงรายชื่องานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างการออกกลางคัน และ ความเกี่ยวข้องกับครอบครัว โรงเรียน และชุมชน.....	44
3-1	แสดงวิธีดำเนินการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชน นอกระบบการศึกษา: กรณีศึกษาจังหวัดตาก”	55

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	7
2-1	แสดงจำนวนและอัตราการออกกลางคันของนักเรียนเฉพาะสังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีการศึกษา 2546 - 2558.....	14
2-2	แสดงขั้นตอนการติดตามเด็กเข้าเรียนกรณีผู้ปกครองไม่ส่งเด็กนักเรียน.....	26
2-3	แสดงขั้นตอนการดำเนินการกรณีนักเรียนที่ขาดเรียน.....	27
2-4	แสดงระดับขั้นของสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดของบรอนเฟรนเบลนเนอร์.....	41
4-1	แสดงแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา: กรณีศึกษาจังหวัดตาก.....	110

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากวาระการพัฒนาภายหลังปี ค.ศ. 2015 (The Post-2015 Development Agenda) ที่ริเริ่มโดยสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ (United Nations General Assembly) ปี 2010 ซึ่งเป็นการดำเนินการต่อเนื่องจากแถลงการณ์แห่งสหประชาชาติ (Millennium Declaration) เพื่อประเมินเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (Millennium Development Goals: MDGs) และกระตุ้นให้ประเทศต่างๆ พัฒนาประเทศเพื่อขจัดความยากจน ความหิวโหย ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียม เทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ดูแลสิ่งแวดล้อม และพร้อมรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (United Nations Development Programme, 2016)

ปัจจุบันเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติได้สิ้นสุดลงแล้ว และในที่ประชุมสมัชชาใหญ่องค์การสหประชาชาติ ณ นครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกาได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ซึ่งริเริ่มจากการประชุม Rio+20 (United Nations Development Programme, 2016) เป็นเป้าหมายหลักของการประชุม โดยมีวาระร่วมกันคือการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก (Sustainable Development Goals: SDGs) ซึ่งถือเป็นทิศทางร่วมกันของโลกอนาคตโดยเริ่มต้นในปี ค.ศ. 2015 ถึง ค.ศ. 2030 หรือตรงกับปีพ.ศ. 2558 – 2573 ประกอบด้วยเป้าหมายหลัก (goals) 17 ประการ และเป้าประสงค์ (targets) อีกจำนวน 169 ข้อ ทั้งเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและเป้าประสงค์นี้จะครอบคลุมไปด้วย 3 เสาหลักคือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้เนื้อหาการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ครอบคลุมจะยึดถือหลักสำคัญว่า “No one left behind” หรือจะไม่ทิ้งใครไว้เบื้องหลัง และประเทศไทยเป็นหนึ่งใน 193 ประเทศที่เข้าร่วมการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยเช่นกัน

การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ทั้งถึง และเป็นธรรม เป็นหนึ่งในเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก โดยเป้าหมายด้านการศึกษาจัดเป็นเป้าหมายที่ 4 ของการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป้าหมายที่ 4 มีสาระสำคัญคือ การได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ อย่างเท่าเทียม ทั้งถึง และส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559) ทั้งนี้การวางเป้าหมายการศึกษาเพื่อการ

พัฒนาที่ยั่งยืนของโลกในอีก 15 ปีข้างหน้า เด็กและเยาวชนหญิงชายในทุกคนทุกกลุ่มในสังคมต้องได้รับความเสมอภาคทางการศึกษา ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมัธยมศึกษาอย่างทั่วถึง และเท่าเทียมกัน สร้างโอกาส ทางการศึกษาเพิ่มขึ้นในระดับอุดมศึกษาทั้งสายสามัญและสายอาชีพ ครอบคลุมไปจนถึงการจัดการเรียนรู้กับประชากรนอกเหนือวัยเรียนให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning)

ภายหลังจากการสิ้นสุดลงของการดำเนินงานตามเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals) ในปี พ.ศ. 2558 ด้านการศึกษาพบว่าไม่เป็นไปตามเป้าหมายข้างต้น โดยยังคงมีเด็ก และเยาวชนวัยเรียนมากกว่า 59 ล้านคนทั่วโลกที่ยังอยู่นอกระบบการศึกษา (Out-of-school children) และเด็ก 18 ล้านคนอยู่ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ซึ่งผลการสำรวจดังกล่าว สอดคล้องกับการประชุมที่จัดโดยองค์การยูเนสโกร่วมกับองค์การยูนิเซฟในเรื่อง “Asia summit on flexible learning strategies for Out-of-school children: นวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแห่งเอเชีย” ซึ่งข้อมูลขององค์การยูเนสโกปี พ.ศ. 2556 พบว่า เด็กวัยประถมศึกษาของไทยที่หลุดจากระบบการศึกษาเกือบ 300,000 คน ส่งผลต่อความเสียหายทางเศรษฐกิจของไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม คิดเป็นมูลค่าร้อยละ 1-3 ของจีดีพีในทุกปี ส่งผลให้ประเทศไม่สามารถหลุดจากกับดักรายได้ปานกลางไปอย่างน้อย 25-30 ปี เช่น ประเทศติมอร์ เลสเต ที่พบปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาดูดัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงถึงร้อยละ 4 ต่อปี (ปาริษฐ์, 2559) ดังนั้น องค์การสหประชาชาติจึงประกาศให้เป้าหมายการลดจำนวนเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษาดังแต่ระดับก่อนวัยเรียน ประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นศูนย์เปอร์เซ็นต์ภายในปี พ.ศ. 2573 เพื่อตอบสนองเป้าหมายข้อที่ 4 ใน 17 ข้อของเป้าหมายพัฒนาที่ยั่งยืน

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีสถิติเด็กไทยหลุดออกจากระบบการศึกษา (Out-of-school children) เป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากปี พ.ศ. 2549 พบว่ามีนักเรียนชั้น ป1 เข้าสู่ระบบการศึกษาจำนวน 633,852 คน และเมื่อเข้าสู่ระดับชั้นประถมศึกษาในปีการศึกษา 2555 พบว่าจำนวนผู้เรียนเหลือ 624,911 คน และเมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในปีการศึกษา 2557 พบว่าเหลือนักเรียนที่จบการศึกษาเพียง 536,318 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 84.65 จากตัวเลขดังกล่าวจะพบว่าจำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และจบถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หายไปจากระบบการศึกษาจำนวน 97,534 คน (ณัฐพงษ์ เพลาก้าว, มปป.)

จากปัญหาเด็กหลุดออกจากระบบการศึกษาที่มีจำนวนมาก ประเทศไทยได้ตอบรับกับแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าวดังจะเห็นได้จากการเข้าร่วมปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยการสร้างความเข้มแข็งด้านการศึกษาให้กับเด็กที่ตกหล่น โดยสาระสำคัญของปฏิญญามี 3 ประการคือ ประการที่หนึ่ง การให้ค่านิยมของเด็กตกหล่น (Out-of-school children) ว่าหมายถึงเด็กที่อายุต่ำกว่า 18 ปีประกอบด้วยเด็กที่ไม่ได้เข้าเรียน เด็กที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียน เด็กที่เสี่ยงต่อการออกจากโรงเรียนกลางคัน และเด็กที่ออกจากโรงเรียนกลางคัน ประการที่สอง คือ ความสอดคล้องและการจัดกิจกรรมแบบยืดหยุ่น เพื่อให้มั่นใจว่าทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาและสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นประชาคมโลกที่มีประสิทธิภาพได้ และประการสุดท้ายคือ การมีรูปแบบกิจกรรมเพื่อให้สามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม และเป้าหมายของปฏิญญาอาเซียนคือ การให้ความช่วยเหลือดูแลนักเรียนที่ออกจากกลางคันทุกสภาพปัญหา รวม 8,814 คน และกำหนดมาตรการช่วยเหลือดูแลให้กลุ่มดังกล่าวกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา

จังหวัดตาก เป็นหนึ่งในห้าจังหวัดที่ถูกจัดเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 80 ของพื้นที่ แยกการปกครองออกเป็นตำบล รวม 14 ตำบล มีประชากรหลากหลาย ได้แก่ ชาวไทยบนพื้นที่สูง (ม้ง) ประชากรพื้นราบ ผู้อพยพย้ายถิ่น และคนต่างด้าว ซึ่งอยู่อาศัยกระจัดกระจายและมีบริบทแตกต่างกัน สภาพชุมชนโดยส่วนใหญ่เป็นชุมชนเมือง สภาพทางเศรษฐกิจอยู่ในเกณฑ์ดี มีสถานศึกษารวมจำนวน 110 แห่ง มีจำนวนผู้เรียนในสถานศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในปีการศึกษา 2558 รวมจำนวนทั้งสิ้น 79,352 คน และมีจำนวนผู้เรียนที่ออกนอกระบบการศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 777 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 1, 2559)

จำนวนผู้เรียนที่ออกนอกระบบการศึกษาจำนวน 777 คนดังกล่าว เมื่อจำแนกผู้เรียนที่ออกนอกระบบการศึกษาตามระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่าเป็นผู้เรียนระดับประถมศึกษาที่ออกนอกระบบการศึกษาจำนวน 179 คน ผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาจำนวน 598 คน ซึ่งจำแนกออกเป็นระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกนอกระบบการศึกษาจำนวน 125 คน และผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่ออกนอกระบบการศึกษาจำนวน 473 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 1, 2559) จากข้อมูลดังกล่าวพบว่าจำนวนผู้เรียนที่ออกนอกระบบการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานพบในระดับชั้นมัธยมศึกษามากที่สุด โดยเมื่อคิดเป็นร้อยละของผู้เรียนที่ออกนอกระบบการศึกษาในระดับประถมศึกษาพบว่าคิดเป็นร้อยละ 23.03 ขณะที่ระดับมัธยมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 76.97

จากสถิติจำนวนผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาที่ออกนอกระบบการศึกษาสูงถึงร้อยละ 76.97 นั้นจะส่งผลในระยะยาวต่อการพัฒนาความรู้ความสามารถของทรัพยากรบุคคลที่จะเป็นกำลังสำคัญในการ

พัฒนาประเทศรวมถึงส่งผลการพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต ทั้งนี้เพราะประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (aging society) ภายในปี พ.ศ. 2568 แต่ในขณะเดียวกันประเทศไทยมีสถิติเด็กเกิดน้อยลง และเด็กที่เกิดน้อยลงเมื่อถึงวัยเข้ารับการศึกษาระดับพื้นฐานกลับออกนอกระบบการศึกษาเป็นจำนวนมาก ซึ่งการที่เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษาทั้งที่กำลังอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนถือเป็นความด้อยโอกาสในรูปแบบหนึ่งที่จะส่งผลกระทบต่อประเทศไทยขาดแคลนกำลังแรงงานที่สำคัญที่จะใช้ในการพัฒนาประเทศและจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในระยะยาว

จากสภาพปัญหาผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาออกนอกระบบการศึกษาข้างต้น ประกอบกับความหลากหลายทางคุณลักษณะของประชากร รวมถึงการเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษของประเทศไทย ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาจังหวัดตากเป็นจังหวัดนำร่องในการศึกษาปัญหาเรื่องของเด็กตกหล่นหรือเด็กที่อยู่นอกระบบการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์สามประการคือเพื่อศึกษาคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา และนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ทั้งนี้เพื่อทราบถึงข้อมูลเชิงลึกและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางการป้องกันและแก้ไขเด็กและเยาวชนนอกระบบ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

นิยามศัพท์เฉพาะในงานวิจัย

เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา (Out-of-school children-OOSC) หมายถึง บุคคลที่เคยศึกษาในระบบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาแต่ออกจากระบบการศึกษากลางคัน โดยยังไม่จบมัธยมศึกษาตอนต้นหรือมัธยมศึกษาตอนปลาย และปัจจุบันไม่ได้เรียนหรือเข้ารับการศึกษาดำเนินการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยในจังหวัดตาก

คุณลักษณะเชิงลึก หมายถึง รายละเอียดข้อมูลส่วนบุคคลของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ตัวแทนครอบครัว และตัวแทนชุมชนของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา จังหวัดตาก โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ชื่อ-

สกุล ชื่อเล่น เพศ อายุ ระดับการศึกษาชั้นปีสุดท้ายที่ศึกษา เกรดเฉลี่ย จำนวนสมาชิกในครอบครัว สถานภาพครอบครัว บุคคลที่พักอาศัยอยู่ร่วมในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว อายุและอาชีพ บิดามารดาหรือผู้ปกครอง สภาพฐานะของครอบครัว ผู้หารายได้หลักของครอบครัว อาชีพหรืองานที่ทำ ในปัจจุบัน รายได้จากอาชีพที่ทำในปัจจุบัน สาเหตุที่ออกจากระบบการศึกษา จำนวนปีที่ออกจากระบบ การศึกษา เหตุการณ์หรือบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการออกจากระบบการศึกษา ผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลัง ออกจากสถานศึกษา ทักษะคิดและมุมมองด้านการศึกษา การให้ความสำคัญกับการศึกษา ความสัมพันธ์ ภายในโรงเรียน การให้ความสำคัญกับการศึกษาต่อ การวางแผนทางการศึกษาต่อในอนาคต เป็นต้น

ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา หมายถึง สาเหตุหรือความจำเป็นที่ทำให้เด็กและเยาวชนตัดสินใจออกนอกระบบการศึกษาในขณะที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษา จังหวัดตาก

การจัดการศึกษา หมายถึง การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

แนวทางการจัดการศึกษา หมายถึง รูปแบบการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยที่เหมาะสมกับบริบทของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่เคยศึกษาในระดับมัธยมศึกษา จังหวัดตาก

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา: กรณีศึกษาจังหวัดตาก” มีรายละเอียดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเป็นบุคคลที่เคยศึกษาในระบบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จังหวัดตาก แต่ออกจากระบบการศึกษากลางคัน และปัจจุบันไม่ได้เข้ารับการศึกษต่อทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ในจังหวัดตาก รวมถึงตัวแทนครอบครัว และตัวแทนชุมชนของกลุ่มเป้าหมาย โดยกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยเป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) จากข้อมูลของสถานศึกษาที่เด็กและเยาวชนออกจากระบบการศึกษาให้ข้อมูลกับผู้วิจัย ภายหลังได้ข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอล (snowball sampling) จากกลุ่มเป้าหมายที่ได้จากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจงในข้างต้น ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอลจะต้องออกจากระบบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา

และไม่ได้ศึกษาต่อทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเช่นเดียวกันกับกลุ่มเป้าหมาย

ทั้งนี้ผู้วิจัยเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย พร้อมทั้งตัวแทนครอบครัว และตัวแทนชุมชนของกลุ่มเป้าหมายโดยกลุ่มเป้าหมายต้องมีความพร้อมในการให้ข้อมูลกับผู้วิจัย ผู้วิจัยเลือกกลุ่มเป้าหมายจากสถานศึกษาที่เคยศึกษาในระดับคือมัธยมศึกษาแต่ออกกลางคัน และไม่ได้ศึกษาต่อทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย รวมจำนวน 38 คน เพื่อใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา และปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยเรื่องนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาที่สำคัญสามประการคือ เพื่อศึกษาคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา และเพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ขอบเขตด้านระยะเวลา

9 เดือน (พฤศจิกายน 2559 – กรกฎาคม 2560)

ขอบเขตด้านพื้นที่

จังหวัดตาก

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา: กรณีศึกษาจังหวัดตาก” มีกรอบแนวคิดการวิจัยที่สำคัญดังนี้

1. ทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยคือทฤษฎีระบบนิเวศวิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์ (Bronfenbrenner's ecological system theory) กล่าวคือ ระบบสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อคุณลักษณะพื้นฐานของเด็กและเยาวชน และมีผลต่อตัดสินใจในด้านการศึกษาของเด็กและเยาวชนคือครอบครัว โรงเรียน และชุมชน (ระบบ microsystem) ซึ่งการตัดสินใจศึกษาต่อทั้งในรูปแบบการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย หรือการตัดสินใจไม่ศึกษาต่อและออกนอกระบบการศึกษา ระบบสิ่งแวดล้อมของเด็กและเยาวชนเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีผลต่อการตัดสินใจทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมถึงเมื่อเด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษาแล้วการตัดสินใจกลับเข้ามาศึกษาต่ออีกครั้ง

ในการศึกษารูปแบบใดๆ ทั้งการศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย หรือการประกอบอาชีพในอนาคต ระบบสิ่งแวดล้อมเช่น ครอบครัว โรงเรียน และชุมชนย่อมมีผลโดยตรงต่อเด็กและเยาวชน

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและการดูแลเด็กและเยาวชน เช่น สภาพความเป็นอยู่ สวัสดิการในด้านต่างๆ เป็นต้น ทั้งในส่วนของภาครัฐและภาคเอกชนจะเป็นเสมือนระบบ macrosystem ที่ดูแลภาพใหญ่ทั้งหมดของเด็กและเยาวชนทั้งที่อยู่ในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษา ดังนั้นการนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาเพื่อให้เกิดผลจริงและเป็นรูปธรรมจึงจำเป็นต้องมีบุคคลที่เป็นตัวแทนในหน่วยงานดังกล่าวมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและวางแผนทางร่วมกันกับผู้วิจัย จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีกรอบแนวคิดในการวิจัยแสดงดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

ข้อจำกัดของการวิจัย

1. จำนวนที่แน่นอนของกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากงานวิจัยในเรื่องนี้กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยเป็นเด็กและเยาวชนที่ออกจากระบบการศึกษา ซึ่งมีความเป็นพลวัตสูง ทำให้การเก็บข้อมูล และค่าสถิติต่างๆ ที่ได้เป็นค่าตัวเลขโดยประมาณการจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเขต 1

2. ความยากในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายไม่ใช่ผู้เรียนที่เป็นเด็กและเยาวชนในระบบการศึกษา แต่กลุ่มเป้าหมายเป็นเด็กและเยาวชนที่อยู่นอกระบบการศึกษา และยังไม่ทราบข้อมูลที่แน่ชัดว่าปัจจุบันกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวทำอะไร อยู่ที่ไหน และมีสภาพความเป็นอยู่อย่างไร ดังนั้นการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) จากข้อมูลของสถานศึกษาที่เคยมีเด็กและเยาวชนออกจากระบบการศึกษาให้ข้อมูลกับผู้วิจัย และใช้การเทคนิคการโน้วบอล (snowball sampling technique) จากกลุ่มเป้าหมายเพิ่มเติม ทั้งนี้กลุ่มเป้าหมายและครอบครัวต้องมีความพร้อมในการให้ข้อมูลกับผู้วิจัย ซึ่งผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับกลุ่มเป้าหมาย ตัวแทนครอบครัว และตัวแทนชุมชน ทำให้กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในงานวิจัยเรื่องนี้มีจำนวนเพียง 38 คน ที่เป็นตัวแทนของกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษาในจังหวัดตาก แต่ข้อมูลดังกล่าวอาจจะไม่สามารถสะท้อนภาพรวมของเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษาของประเทศไทยได้

ข้อตกลงเบื้องต้น

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) จากข้อมูลของครูอาจารย์ในสถานศึกษาที่เด็กและเยาวชนออกจากระบบการศึกษาให้ข้อมูลกับผู้วิจัย และกลุ่มเป้าหมายและครอบครัวมีความพร้อมในการให้ข้อมูลเชิงลึกกับผู้วิจัย และการเลือกตัวอย่างแบบสโนว์บอล (snowball sampling technique) จากกลุ่มเป้าหมายที่ได้จากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจงในข้างต้น ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอลจะต้องออกจากระบบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา และไม่ได้ศึกษาต่อทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเช่นเดียวกันกับกลุ่มเป้าหมาย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัยเรื่องนี้ มีดังนี้

1. ทราบข้อมูลคุณลักษณะพื้นฐานเชิงลึก และปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษาในจังหวัดตาก รวมถึงเป็นแนวทางให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน เช่น กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงมหาดไทย นำข้อมูลดังกล่าวไปใช้ในการวางนโยบายในการช่วยเหลือ ดูแล และป้องกันเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษา รวมถึงการจัดการด้านสวัสดิการอื่นๆ เพื่อช่วยเหลือเด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา
2. ได้แนวทางในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา และเป็นแนวทางให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตากเขต 1 เป็นต้น นำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ในการวางนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

DRU

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกนอกระบบการศึกษา: กรณีศึกษาจังหวัดตาก” ผู้วิจัยเรียงลำดับเอกสารและงานวิจัยดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

- 1.1 ความหมายของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา
- 1.2 คุณลักษณะพื้นฐานของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา
- 1.3 ปัจจัยของการออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน
- 1.4 ปรากฏการณ์อาเซียน
- 1.5 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs 2030)
- 1.6 แนวปฏิบัติในการติดตามเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ตอนที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา

- 2.1 หลักการจัดการศึกษา
- 2.2 รูปแบบของการจัดการศึกษา
- 2.3 แนวทางการจัดการศึกษา
- 2.4 การจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ตอนที่ 3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีระบบนิเวศวิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์

- 3.1 ทฤษฎีระบบนิเวศวิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์
- 3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ผู้วิจัยแบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาออกเป็น 6 ด้าน เรียงตามลำดับดังต่อไปนี้

1.1 ความหมายของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

(ร่าง) ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยการสร้างความเข้มแข็งด้านการศึกษาให้แก่เด็กตกหล่น (Out-of-school children) ได้ใช้คำว่า “เด็กตกหล่น” แทนคำว่า “เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา” และให้คำนิยามของเด็กตกหล่นไว้ว่าหมายถึง เด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี ประกอบด้วยเด็กที่ไม่ได้เข้าเรียน (children who do not have access to a school in their community) เด็กที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียน (children who do not yet enroll at a school despite the availability of a school) เด็กที่เสี่ยงต่อการออกจากโรงเรียนกลางคัน (children who have enrolled but do not attend school or are at risk of dropping out) และเด็กที่ออกจากโรงเรียนกลางคัน (children who drop out of the education system)

The Right to Education Act หรือ RTE Act (UNESCO Institute for statistics, 2016) กล่าวถึงความหมายของเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษาไว้ว่า หมายถึงเด็กที่ไม่เข้าเรียน นับจาก 45 วันทำการภายหลังเปิดภาคการศึกษา ซึ่งครูควรจะติดตามเพื่อหาสาเหตุของการขาดเรียนด้วย

UNICEF (2015) ได้ให้คำนิยามไว้ว่า การออกนอกระบบการศึกษามีความหมาย 3 ประการ ประการแรกคือ การไม่ได้เข้าเรียน (not enrolled) ทั้งการที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนในชุมชน (เช่นการเป็นชนกลุ่มน้อย) และไม่มีโอกาสเข้าถึงในโรงเรียนถึงแม้จะเป็นโรงเรียนที่มีโอกาสที่จะเรียน ประการที่สอง คือ การไม่ได้เรียนรู้ (not learning) เป็นการที่เด็กได้เข้าเรียนในโรงเรียนแต่โรงเรียนไม่มีความพร้อมและอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการเรียน เช่น ไม่มีครู และประการสุดท้ายคือ การออกกลางคัน (dropping out) หมายถึงการออกจากระบบการศึกษา หรืออาจจะหมายถึงการสมัครเข้าเรียนแต่ไม่ได้เรียน

ขณะที่ในประเทศไทย สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548) ได้ใช้คำว่า “เด็กด้อยโอกาส” แทนคำว่า “เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา” โดยให้คำจำกัดความของเด็กด้อยโอกาสไว้ว่า เด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี (เว้นแต่กรณีที่ต้องดูแลเป็นพิเศษ ให้ขยายอายุเป็น 24 ปี) ที่ประสบปัญหาหรือตกอยู่ในภาวะยากลำบากหรืออยู่ในสถานภาพที่ด้อยกว่าเด็กทั่วไป จำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษ เพื่อให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีพัฒนาการที่ถูกต้องและเหมาะสมกับวัยสามารถบรรลุถึงศักยภาพสูงสุดของตนเองได้

นอกจากนี้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548) ยังได้แบ่งประเภทของเด็กด้อยโอกาสตามแผนการแก้ปัญหาเด็กในภาวะยากลำบาก พ.ศ. 2545-2549 ไว้ออกเป็น 6 กลุ่ม คือ 1) เด็กถูกปล่อยปละละเลย 2) เด็กถูกละเมิดสิทธิ 3) เด็กประพฤติดนไม่เหมาะสม 4) เด็กพิการทางกายและทางจิตใจ อารมณ์และทางสติปัญญาและการเรียนรู้ 5) เด็กขาดโอกาสและยากจนเข้าไม่ถึงการบริการ และ 6) เด็กที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์

ศูนย์วิจัยและติดตามความเป็นธรรมทางสุขภาพ มหาวิทยาลัยนเรศวร (2556) ให้ความหมายของเด็กนอกระบบ ว่าหมายถึง เด็กที่ไม่มีโอกาสได้เรียนในระบบการศึกษา ซึ่งเด็กกลุ่มนี้อาจเป็นเด็กที่เรียนไม่เก่ง หัวไม่ดี มีปัญหาครอบครัว เป็นเด็กยากจน มีปัญหาเรื่องการตั้งครรภ์ ฯลฯ จนเป็นเหตุให้ไม่สามารถเข้าสู่ระบบการศึกษาได้

การแก้ปัญหานักเรียนออกกลางคัน (ม.ป.ป.) ให้นิยามของเด็กออกกลางคันว่าหมายถึง เด็กวัยเรียนภาคบังคับที่เคยเข้าเรียนในสถานศึกษาแล้ว แต่ออกจากสถานศึกษาระหว่างระหว่างปีไปโดยไม่ไปเรียนต่อสถานศึกษาอื่นใด และไม่กลับมาเรียนตามปกติได้ ก่อนที่จะจบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี

จากนิยามของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผู้วิจัยจึงสรุปความหมายของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาได้ว่า หมายถึง บุคคลที่ไม่ได้รับการศึกษาในระบบการศึกษา ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นสองประเภทคือ บุคคลที่ไม่เคยได้เข้าเรียนในระบบการศึกษา ตั้งแต่เริ่มต้นการศึกษาขั้นพื้นฐาน และบุคคลที่เคยเข้ารับการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในระบบการศึกษาและออกนอกระบบการศึกษาด้วยสาเหตุต่างๆ เช่น การตั้งครรภ์ การมีคดีความ สภาพเศรษฐกิจ การอพยพย้ายที่อยู่ การออกกลางคัน ความไม่พร้อมทางร่างกายและสติปัญญาของผู้เรียน เป็นต้น ซึ่งในงานวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา: กรณีศึกษาจังหวัดตาก จะให้นิยามของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในความหมายที่สอง คือ บุคคลที่เคยเข้ารับการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในระบบการศึกษา แต่ออกนอกระบบการศึกษากลางคันด้วยสาเหตุต่างๆ เช่น การตั้งครรภ์ การอพยพย้ายถิ่นฐาน การมีฐานะยากจน เป็นต้น

1.2 คุณลักษณะพื้นฐานของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

จากการวิเคราะห์ขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือองค์การยูเนสโก (UNESCO) เพื่อประเมินการเข้าถึงการศึกษาตามแนวคิดการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for all) ในปี ค.ศ. 2000 พบว่ามีเด็กจำนวน 113 ล้านคนทั่วโลกที่ไม่ได้เข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนหรือคิดเป็นอัตราส่วน 1 ต่อ 5 คนที่ไม่ได้เรียนหนังสือในปี ค.ศ. 1998 ซึ่งเด็กหนึ่งในห้าคนนั้นจะ

มีอายุประมาณ 6-11 ปี และร้อยละ 60 ของเด็กกลุ่มดังกล่าวเป็นเด็กผู้หญิง และร้อยละ 87 ของเด็กทั่วโลกที่ออกนอกระบบการศึกษาจะอาศัยอยู่ในสามภูมิภาคคือ ทวีปแอฟริกาและอยู่ใต้ทะเลทรายซาฮารา (sub-saharan Africa) เอเชียใต้และเอเชียตะวันตก และสาธารณรัฐอาหรับและแอฟริกาเหนือ (Children out of school, n.d.)

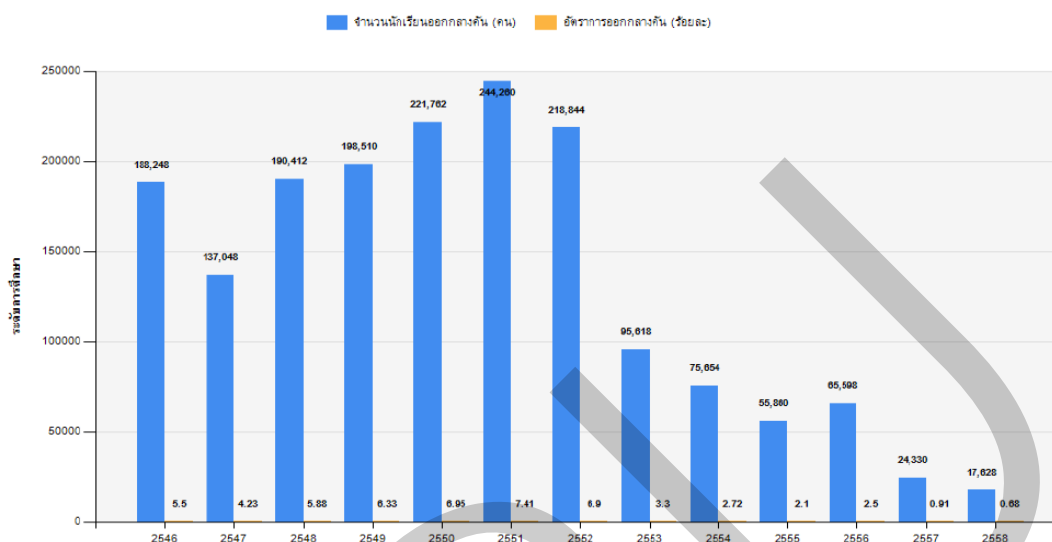
ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาขององค์การยูเนสโกในประเทศอินเดีย (UNESCO Institute for statistics, 2016) ซึ่งกล่าวไว้ในรายงานของ The India report ว่าจากการเก็บข้อมูลทางสถิติทางการศึกษาพบว่าสถิติเด็กอายุ 6-13 ปี เป็นช่วงอายุที่เด็กออกจากระบบการศึกษามากที่สุด และเมื่อมีการเก็บข้อมูลซ้ำในปี ค.ศ. 2011 พบว่ามีจำนวนเด็กถึง 20% ที่อยู่ในช่วงอายุดังกล่าว

ขณะที่ยูเนสโก (UNESCO Institute for statistics, 2015) พบว่า ในปีค.ศ. 2011 มีจำนวนเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษาเป็นจำนวน 122 ล้านคน และเพิ่มขึ้นสูงถึง 124 ล้านคนในปี ค.ศ. 2013 และเด็กอายุ 6-15 ปี ไม่เคยเข้าเรียนในโรงเรียนหรือออกจากการเรียนกลางคันระหว่างเรียน และเมื่อนำข้อมูลในปี ค.ศ. 2013 มาพิจารณาพบว่า เด็กในระดับมัธยมศึกษาที่มีช่วงอายุระหว่าง 12-15 ปี มีสถิติออกนอกระบบการศึกษาสูงเป็นสองเท่าของเด็กในระดับประถมศึกษา และมีเด็กที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 17 ไม่ได้เข้าเรียนต่อระดับมัธยมศึกษา เมื่อเปรียบเทียบกับด้านเพศ พบว่ามีอัตราส่วนการออกนอกระบบการศึกษาของเพศหญิงมากกว่าเพศชาย กล่าวคือ เป็นอัตราส่วนเด็กผู้หญิงออกนอกระบบการศึกษา 1:8 และเป็นเด็กผู้ชายออกนอกระบบการศึกษา 1:9

เมื่อเทียบกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในอาเซียน ในประเทศไทยมีสถิติเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในระดับประถมศึกษาสูงเป็นลำดับที่ 2 จากทั้งหมด 8 ประเทศ (Miyazawa, I., n.d). โดยประเทศในอาเซียนที่มีเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาสูงที่สุดเป็นลำดับที่ 1 คือประเทศอินโดนีเซีย มีจำนวนประมาณ 2,008,214 คน รองลงมาคือประเทศไทย มีจำนวนประมาณ 454,421 คน และฟิลิปปินส์ มีจำนวนประมาณ 402,182 คน และประเทศที่มีจำนวนเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาน้อยที่สุดคือ ลาว มีจำนวนประมาณ 55,667 คน

เมื่อพิจารณาในประเทศไทย มีการศึกษาสถิติจำนวนเด็กและเยาวชน (เฉพาะสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน) ที่ออกกลางคันในระหว่างปี พ.ศ. 2546-2558 โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นผู้รวบรวมข้อมูล ผลการศึกษาพบว่าในปี พ.ศ. 2551 มีสถิติเด็กและเยาวชนออกกลางคันสูงที่สุด เป็นจำนวน 244,260 คน รองลงมาในปี พ.ศ. 2550 เป็นจำนวน 221,762 คน และปี พ.ศ. 2552 เป็นจำนวน 218,844 คนตามลำดับ และหลังจากปี พ.ศ. 2552

เป็นต้นมาจำนวนเด็กและเยาวชนที่ออกกลางคันมีจำนวนลดน้อยลงทุกปี โดยปี พ.ศ. 2558 มีจำนวนเด็กและเยาวชนออกกลางคันน้อยที่สุด เป็นจำนวน 17,628 คน รายละเอียดแสดงดังภาพที่ 2-1

ภาพที่ 2-1 แสดงจำนวนและอัตราการออกกลางคันของนักเรียนเฉพาะสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานปีการศึกษา 2546-2558 (แหล่งที่มา:

[http://social.nesdb.go.th/SocialStat/StatBarChart_FullScreen.aspx?reportid=1199&template=1R1C&yeartype=M&subcatid=19&filter=1&showlabel=True&is3D=False&swap=\)](http://social.nesdb.go.th/SocialStat/StatBarChart_FullScreen.aspx?reportid=1199&template=1R1C&yeartype=M&subcatid=19&filter=1&showlabel=True&is3D=False&swap=))

นอกจากข้อมูลข้างต้น สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550) ได้มีการศึกษาคุณลักษณะส่วนบุคคลของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจากงานวิจัย โดยใช้คำว่า “เด็กด้อยโอกาส” แทนคำว่า “เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา” ซึ่งผลการศึกษาสภาพปัญหาของเด็กด้อยโอกาสทั้งสี่ภูมิภาคมีลักษณะแตกต่างกันตามสภาพทางภูมิศาสตร์ สังคม และเศรษฐกิจ โดยในภาคเหนือ เด็กด้อยโอกาสมักเป็นเด็กไร้สัญชาติที่อพยพเข้ามาเป็นเด็กเร่ร่อนเป็นส่วนใหญ่ ภาคกลางและภาคตะวันออกเป็นเขตเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ปัญหาเด็กด้อยโอกาสจึงเป็นเรื่องแรงงานเด็ก แรงงานต่างชาติ แรงงานผิดกฎหมายและความยากจน สำหรับภาคใต้ เป็นผลจากการเกิดคลื่นยักษ์สึนามิถล่มภาคใต้ปี พ.ศ. 2547 โดยเฉพาะเด็กกำพร้า/ยากจน และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เด็กด้อยโอกาสจะเป็นเด็กยากจน เด็กเร่ร่อน และเด็กที่ได้รับผลกระทบจากเชื้อเอชไอวี

ขณะที่ปรีวัฒน์ ช่างคิด (2554) ศึกษารูปแบบการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบลักษณะส่วนบุคคลของเด็กและเยาวชนนอก

ระบบของชายแดนภาคใต้คือ เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชายในอัตราส่วน 2 ต่อ 1 ผู้ตอบแบบสอบถาม 4 ใน 5 นับถือศาสนาอิสลาม และผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตนอกเทศบาลจังหวัดยะลาราชิวาส และสงขลา

ศูนย์วิจัยและติดตามความเป็นธรรมทางสุขภาพ มหาวิทยาลัยนเรศวร (2556) ได้แบ่งกลุ่มของเด็กด้อยโอกาสนอกระบบและเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษาออกเป็น 14 ประเภทคือ เด็กไร้สัญชาติ กลุ่มแม่วัยรุ่น เด็กยากจนพิเศษ เด็กที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล เด็กพิการและเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกายและสมอง เด็กในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เด็กเยาวชนที่ถูกดำเนินคดีในสถานพินิจ เด็กเร่ร่อน เด็กติดเชื่อ HIV เด็กกำพร้าถูกทอดทิ้ง เด็กติดยาเสพติด เด็กถูกบังคับให้ค้าประเวณี เด็กถูกบังคับใช้แรงงาน และเด็กลูกแรงงาน

จิรมล แก้วฉิมพลี (2555) ได้ศึกษาสภาพปัญหา สาเหตุ กระบวนการแก้ไขปัญหา และแนวทางป้องกันการออกกลางคันของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา อำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส ผลการศึกษาสภาพปัญหาและลักษณะของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ที่ออกกลางคันพบว่า ภายหลังนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ออกกลางคันนักเรียนไม่ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยนักเรียนบางส่วนออกไปทำงานช่วยเหลือครอบครัว บางคนอยู่บ้านเลี้ยงน้อง บางคนอยู่บ้านเฉยๆ บางคนรวมกลุ่มมั่วสุมในทางที่ไม่ดี เป็นต้น

นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) ได้สำรวจร้อยละของนักเรียนต่อประชากรในวัยเรียน ปีการศึกษา 2544-2549 (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, ม.ป.ป.) พบว่า ระหว่างปีการศึกษา 2547-2549 ประชากรวัยเรียนได้รับการศึกษาในช่วงชั้นที่ 1-2 (ป.1-ป.6) มากที่สุด ร้อยละ 100 แต่เมื่อเข้าสู่ช่วงชั้นที่ 3 หรือมัธยมต้น (ม.1-ม.3) ได้ลดจำนวนลงทุกปีการศึกษา เหลือประมาณร้อยละ 90 และยิ่งลดลงมากขึ้น เมื่อเข้าสู่ช่วงชั้นที่ 4 หรือมัธยมปลาย (ม.4-ม.6) เหลือประมาณร้อยละ 60 หมายความว่าทุกปีมีนักเรียนจำนวนหนึ่งออกจากระบบการศึกษา และเด็กที่ออกกลางคันมีแนวโน้มเข้าสู่วงจรของปัญหาสังคม เช่น ยาเสพติด ก่ออาชญากรรม

จากข้อมูลทั้งของในต่างประเทศและในประเทศไทย รวมถึงงานวิจัยพบว่าในด้านคุณลักษณะพื้นฐานของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา พบว่าคุณลักษณะพื้นฐานของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษามักเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย และออกนอกระบบการศึกษาในช่วงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมากที่สุด และสภาพของการออกนอกระบบการศึกษายังมีความแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค สำหรับคุณลักษณะพื้นฐานอื่นๆ อาทิ วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ภายหลังออกจากระบบการศึกษา ข้อมูลส่วนบุคคลและครอบครัว ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การศึกษาต่อและการประกอบ

อาชีพภายหลังออกจากระบบการศึกษา เป็นต้น ยังไม่มีผู้ที่ได้ศึกษาเท่าใดนัก โดยส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลทางสถิติที่เกี่ยวข้องกับจำนวนเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษา ดังนั้นในรายงานวิจัยเล่มนี้ผู้วิจัยจึงให้ความสนใจศึกษาคุณลักษณะพื้นฐานเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาเพื่อให้ได้เข้าใจคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา รวมถึงมีแนวทางจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับคุณลักษณะของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษามากยิ่งขึ้น

1.3 ปัจจัยของการออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน

ปัจจัยของการออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน มีหลายปัจจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลปัจจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จากต่างประเทศ ทั้งนี้ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

UNESCO Institute for statistics (2016) กล่าวถึงปัจจัยของการออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน กรณีศึกษาประเทศอินเดีย พบว่ามีเหตุผลหลักสี่ประการคือ 1) อพยพตามพ่อแม่ 2) ปัญหาด้านสุขภาพ 3) วิกฤติในครอบครัว และ 4) เหตุผลจากครอบครัว

จากปัจจัยข้างต้น สอดคล้องกับรายงานของยูนิเซฟ (2015) ในประเทศกานา ที่พบว่าปัจจัยด้านความบกพร่องหรือความพิการ (disability) ในด้านต่างๆ ส่งผลต่อการออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนสูงถึง 14% ตัวอย่างของความบกพร่องหรือพิการ อาทิ ด้านการมองเห็น การได้ยิน การพูด ทางร่างกาย ทางสติปัญญา และทางอารมณ์ โดยความบกพร่องทางการพูดพบเป็นจำนวนสูงที่สุดรองลงมาคือ ทางสติปัญญา และด้านที่พบน้อยที่สุดคือ การมองเห็น

นอกจากปัจจัยด้านความบกพร่องหรือความพิการในด้านต่างๆ แล้ว รายงานของ Global Partnership for Education (n.d.) ยังพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนยังมีอีกหลายประการคือ 1) ความยากจน จากการสำรวจของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาทั่วโลกพบว่าประเทศที่ยากจนมากพิเศษหรือประเทศที่มีความขัดแย้งภายในประเทศสูงจะมีอัตราส่วนของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาเป็นจำนวนมาก 2) เพศ มีผลต่อการเข้าถึงการศึกษา โดยพบว่าอัตราส่วนของเพศหญิงที่ออกนอกระบบการศึกษาจะสูงกว่าในเพศชาย และเพศหญิงจะออกจากโรงเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาสูงถึง 53% และในระดับมัธยมศึกษาสูงถึง 52% 3) การอพยพถิ่นฐานตามครอบครัว 4) การไม่สามารถเข้าถึงโอกาสในการศึกษา เช่น โรงเรียนอยู่ห่างไกลจากบ้าน หรือมีอันตรายระหว่างการเดินทางไปโรงเรียน 5) การขาดวัสดุ อุปกรณ์และความพร้อมของโรงเรียนที่จะรองรับกับเด็กที่มีความบกพร่องหรือพิการ เช่น หูน้ำ ต้อกระจก และ 6) วัฒนธรรม อาทิ การได้รับการศึกษา

ของเพศหญิงไม่ใช่ค่านิยมหลักในบางประเทศ หรือ การที่เพศชายได้รับการคาดหวังให้เป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัวจึงได้รับการสนับสนุนให้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาแทนที่จะเป็นเพศหญิง เป็นต้น

ขณะที่ในประเทศไทย อภิชาติ เสนะนันท์ (2554) ศึกษาโมเดลเชิงสาเหตุของการออกกลางคันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการศึกษาพบโมเดลเชิงสาเหตุการออกกลางคันที่สำคัญ 4 ประการคือ

1. ความคาดหวังของผู้ปกครอง มีอิทธิพลทางตรงต่อความผูกพันต่อสถาบัน มีอิทธิพลเชิงผกผันโดยตรงต่อการออกกลางคัน กล่าวคือ ถ้าพ่อแม่ผู้ปกครองมีความคาดหวังต่อนักเรียนสูง โอกาสของนักเรียนที่จะออกกลางคันกลับมีแนวโน้มลดลง เพราะการที่พ่อแม่ผู้ปกครองมีความคาดหวังเช่นนี้ ย่อมจะทำให้บุตรหลานเห็นว่า ผู้ปกครองให้ความสนใจและคาดหวังให้ตนเองประสบความสำเร็จ ส่งผลให้ตัวนักเรียนเองตั้งใจตามไปด้วย

2. สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม มีอิทธิพลทางอ้อมผ่านความหวังต่อผู้ปกครอง ผ่านการบูรณาการทางสังคม และความผูกพันกับสถาบัน นำไปสู่การออกกลางคัน กล่าวคือ ผู้ปกครองของนักเรียนที่มีระดับการศึกษาต่ำส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีเวลาในดูแลการเรียนของบุตรหลาน และมีเจตคติไม่ค่อยเห็นความสำคัญต่อการศึกษา ส่งผลให้นักเรียนมีผลการเรียนไม่ดี ซึ่งผลการเรียนต่ำเป็นปัจจัยเสี่ยงปัจจัยหนึ่งของการขาดเรียนและออกกลางคันในที่สุด นอกจากนี้ สถานะทางเศรษฐกิจและครอบครัวยังส่งผลต่อการบูรณาการทางสังคม และความผูกพันกับสถาบันอีกด้วย

3. การบูรณาการทางสังคมมีอิทธิพลทางอ้อมผ่านทางความผูกพันทางสถาบันไปสู่การออกกลางคัน งานวิจัยชี้ว่า การบูรณาการทางสังคม มี 3 องค์ประกอบคือ 1) การเข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตร งานวิจัยพบว่า การรับรู้ของนักเรียนว่าเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนมีอิทธิพลต่อการจบการศึกษา 2) ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนนักเรียน มีงานวิจัยหลายชิ้นพบว่า อิทธิพลกลุ่มเพื่อนส่งผลต่อพฤติกรรมทั้งทางดีและไม่ดีของนักเรียน (ประมาณครึ่งหนึ่งของนักเรียนที่ออกกลางคันทั้งหมดมีเพื่อนที่ออกกลางคันอย่างน้อยหนึ่งคน และประมาณหนึ่งในสามของนักเรียนที่ออกกลางคันทั้งหมดมีเพื่อนที่ออกกลางคันอย่างน้อยสองคน หรือเพื่อนที่สนใจทางวิชาการ จะช่วยกระตุ้นเพื่อนให้มีพฤติกรรมสนใจทางวิชาการ และเตือนให้เพื่อนห่างจากการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง และ 3) การติดต่อสื่อสารกับครู งานวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับครูสามารถช่วยแก้ปัญหาส่วนตัวและขัดเกลาทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการได้

4. ความผูกพันกับสถาบันมีอิทธิพลต่อการออกกลางคันในเชิงผกผัน จากงานวิจัยพบว่า นักเรียนที่มีความผูกพันกับโรงเรียนก่อให้เกิดความเต็มใจที่จะเรียนจนสำเร็จการศึกษา เป็นความต้องการ

ภายในของนักเรียน ซึ่งความผูกพันกับสถาบันนี้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และสภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่สะอาด สะดวก และปลอดภัย

นอกจากการศึกษาโมเดลเชิงสาเหตุการออกกลางคันข้างต้น ผลสำรวจจำนวนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ที่ออกกลางคัน ปีการศึกษา 2549 (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, ม.ป.ป.) ข้อมูลเบื้องต้นพบว่า มีนักเรียนออกกลางคันจำนวน 108,803 คน จากจำนวนนักเรียนทั้งหมด 7,421,684 คน สาเหตุมาจากความยากจน การอพยพตามผู้ปกครอง ปัญหาครอบครัว ปัญหาการปรับตัว การต้องหาเลี้ยงครอบครัว การแต่งงานก่อนวัยอันควร การเจ็บป่วยหรืออุบัติเหตุ รวมถึงการต้องคดีหรือถูกจับ ฯลฯ

สอดคล้องกับการศึกษาของ จิรมล แก้มฉิมพลี (2555) ที่ศึกษาสภาพปัญหา สาเหตุ กระบวนการแก้ไขปัญหา และแนวทางป้องกันการออกกลางคันของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาพบว่าสาเหตุการออกกลางคันเกิดจากปัจจัย 5 ด้าน คือ 1) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เช่น การมีรายได้ไม่แน่นอน มีรายจ่ายมากกว่ารายรับ 2) ปัจจัยด้านครอบครัว เช่น ครอบครัวหย่าร้าง กำพร้าบิดามารดา ผู้ปกครองตามใจลูก ผู้ปกครองไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาของลูก 3) ปัจจัยทางด้านสังคม เช่น การปรับตัว การได้รับการยอมรับจากครู และเพื่อน การทะเลาะวิวาท 4) ปัจจัยทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม เช่น การให้ความสำคัญกับการเรียนด้านสามัญน้อยเกินไป การประเพณีผิดจารีตด้านชู้สาว และ 5) ปัจจัยด้านเหตุการณ์ความไม่สงบ เช่น ความวิตกกังวลของผู้ปกครองในความปลอดภัยของลูก

ใกล้เคียงกับการศึกษาของ สุปราณี เทศนาเรียง สุภกร หาญสูงเนิน พชรวิทย์ จันทศิริ (2557) ที่ศึกษารูปแบบการลดปัญหาการออกกลางคันของนักเรียน นักศึกษาในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าสาเหตุสำคัญที่นักเรียน นักศึกษาในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาจังหวัดกาฬสินธุ์ออกกลางคัน คือ ครอบครัวยากจน ปัญหาชู้สาว ท้องในวัยเรียน ติดเกมส์และยาเสพติด

เช่นกันกับผลการสำรวจการออกกลางคันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี พ.ศ. 2549 (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, ม.ป.ป.) ซึ่งข้อมูลเบื้องต้นพบว่านักเรียนที่ออกกลางคันจำนวน 108,803 คน ออกกลางคันเพราะความยากจน การอพยพตามผู้ปกครอง ปัญหาครอบครัว ปัญหาการปรับตัว การต้องหาเลี้ยงครอบครัว การแต่งงานก่อนวัยอันควร การเจ็บป่วยหรืออุบัติเหตุ และการต้องคดีหรือถูกจับ

เมื่อศึกษาการออกกลางคันในระดับอุดมศึกษา พบว่ามีสาเหตุปัจจัยการออกกลางคันใกล้เคียงกันกับในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาแต่จะมีความแตกต่างในส่วนของผู้ปัจจัยจากสถานศึกษาและอาจารย์ ดังเช่นงานวิจัยของ สรรค์ชัย กิตยานันท์ (2553) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการออกกลางคันของนักศึกษาคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ประจำปีการศึกษา 2551 - 2553 ผลการศึกษาพบว่า ด้านปัจจัยส่วนตัวของนักศึกษา โดยที่ปัจจัยย่อยที่ส่งผลมากที่สุดได้แก่ เรื่อง ผลการเรียน เข้าเรียนมาแล้วมีผลคะแนนไม่ดี ปัจจัยในลำดับรองลงมาได้แก่ ปัจจัยด้านครอบครัว โดยที่ปัจจัยย่อยที่ส่งผลมากที่สุดได้แก่เรื่อง ไม่ค่อยมีเวลาเรียนเพราะภาระหน้าที่ทางครอบครัว ปัจจัยด้านอาจารย์ผู้สอน โดยที่ปัจจัยย่อยที่ส่งผลมากที่สุดได้แก่เรื่อง ท่านคิดว่าอาจารย์ไม่มีเทคนิคการสอนที่น่าสนใจ ปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอน โดยที่ปัจจัยย่อยที่ส่งผลมากที่สุดได้แก่เรื่อง ท่านคิดว่าการสอนของหลักสูตรไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน ปัจจัยด้านสังคม โดยที่ปัจจัยย่อยที่ส่งผลมากที่สุดได้แก่เรื่อง ท่านทะเลาะกับเพื่อนในชั้นเรียน ปัจจัยด้านการบริการและการสนับสนุนที่เอื้อต่อการเรียนการสอน โดยที่ปัจจัยย่อยที่ส่งผลมากที่สุดได้แก่เรื่อง ท่านคิดว่าอุปกรณ์การเรียนการสอนไม่เพียงพอ ปัจจัยด้านอาจารย์ที่ปรึกษา โดยที่ปัจจัยย่อยที่ส่งผลมากที่สุดได้แก่เรื่อง อาจารย์ที่ปรึกษาเข้าใจนักศึกษาและช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้

เมื่อมีการศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีอิทธิพลในการออกกลางคันในแต่ละด้านของนักศึกษา พบว่า ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรปัจจัยที่มีผลต่อการออกกลางคันของนักศึกษา มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญในเกือบทุกคู่ โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์สูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ด้านปัจจัยส่วนตัวของนักศึกษาจะสัมพันธ์กับปัจจัยทางด้านครอบครัวมากที่สุด ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในระดับรองลงมาได้แก่ ปัจจัยด้านตัวผู้สอนจะสัมพันธ์กับปัจจัยทางด้านสังคมและอันดับสามได้แก่ ปัจจัยส่วนตัวของนักศึกษาจะสัมพันธ์กับปัจจัยด้านสังคม

เช่นกันกับการศึกษาของโกมล จันทวงศ์ (2558) ที่ปัจจัยสาเหตุการออกกลางคันของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ศูนย์สระแก้ว ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน เป็นสาเหตุการออกกลางคันมากที่สุด ซึ่งแตกต่างจากสาเหตุการออกกลางคันของนักเรียนระดับชั้นการศึกษาขั้นพื้นฐาน รองลงมาได้แก่ ด้านสถานศึกษา และด้านสภาพแวดล้อม ตามลำดับ

นอกจากนี้ การแก้ปัญหานักเรียนออกกลางคัน (ม.ป.ป) ได้สรุปถึงสาเหตุของการออกกลางคันของนักเรียนว่าเกิดจากสาเหตุหลายประการ อาทิ ฐานะยากจน การมีปัญหาคือครอบครัว การสมรส การมีปัญหาระดับตัว การต้องคดีหรือถูกจับ ความเจ็บป่วยหรืออุบัติเหตุ และการอพยพตามผู้ปกครอง

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สรุปปัจจัยของการออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในระดับมัธยมศึกษาออกเป็น 2 ปัจจัยหลักคือ ปัจจัยอันเกิดจากเด็กและเยาวชน เช่น ปัญหาการปรับตัว การแต่งงานก่อนวัยอันควร ปัญหาขู่สาว ปัญหาการทะเลาะวิวาท การมีคดียาเสพติด เป็นต้น และปัจจัยอันเกิดจากครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ เช่น ปัญหาครอบครัว สภาพเศรษฐกิจ การอพยพตามผู้ปกครอง เป็นต้น

1.4 ปฏิญญาอาเซียน

ปฏิญญาอาเซียน (ASEAN Declaration) หรือปฏิญญากรุงเทพฯ (Bangkok Declaration) เกิดขึ้นเพื่อจัดตั้งสมาคมความร่วมมือกันในการเพิ่มอัตราการเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม การพัฒนาวัฒนธรรมในกลุ่มประเทศสมาชิก และการธำรงรักษาสันติภาพและความมั่นคง ในพื้นที่และเป็นการเปิดโอกาสให้คลายข้อพิพาทระหว่างประเทศสมาชิกอย่างสันติของระดับภูมิภาคของประเทศต่างๆ ในเอเชีย ในเวลาต่อมาได้มี บรูไนดารุสซาราม (เข้าเป็นสมาชิกตั้งแต่ 8 มกราคม 2527) สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (เข้าเป็นสมาชิกตั้งแต่ 28 กรกฎาคม 2538) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (เข้าเป็นสมาชิกตั้งแต่ 23 กรกฎาคม 2540) สหภาพพม่า (เข้าเป็นสมาชิกตั้งแต่ 23 กรกฎาคม 2540) ราชอาณาจักรกัมพูชา (เข้าเป็นสมาชิกตั้งแต่ 30 เมษายน 2542) ตามลำดับทำให้อาเซียนมีสมาชิกครบ 10 ประเทศ

โดยวัตถุประสงค์หลักของปฏิญญาอาเซียน (ASEAN Declaration) ได้ระบุวัตถุประสงค์สำคัญ 7 ประการของการจัดตั้งอาเซียน ได้แก่

1. ส่งเสริมความร่วมมือและความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ และการบริหาร
2. ส่งเสริมสันติภาพและความมั่นคงส่วนภูมิภาค
3. เสริมสร้างความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจพัฒนาการทางวัฒนธรรมในภูมิภาค
4. ส่งเสริมให้ประชาชนในอาเซียนมีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดี
5. ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในรูปของการฝึกอบรมและการวิจัย และส่งเสริมการศึกษาด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
6. เพิ่มประสิทธิภาพของการเกษตรและอุตสาหกรรม การขยายการค้า ตลอดจนการปรับปรุงการขนส่งและการคมนาคม

7. เสริมสร้างความร่วมมืออาเซียนกับประเทศภายนอก องค์การ ความร่วมมือแห่งภูมิภาคอื่นๆและองค์การระหว่างประเทศ

สืบเนื่องจากประเทศไทยได้รับเกียรติจากยูเนสโกให้เป็นเจ้าภาพในการจัดทำบันทึกปฏิญญาอาเซียนเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางการศึกษาให้กับเด็กตกหล่นให้กลับเข้ามารับการศึกษา โดยนาย อชิโร มียาซาว่า ผู้แทนองค์การยูเนสโก กรุงเทพมหานคร ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปฏิญญาอาเซียนไว้ว่า สำนักงานยูเนสโก กรุงเทพฯ ได้จัดทำร่างปฏิญญาระดับภูมิภาคอาเซียนว่าด้วยการสร้างความเข้มแข็งทางการศึกษาให้แก่เด็กตกหล่น ซึ่งเป็นโครงการที่ช่วยเหลือประเทศกลุ่มอาเซียนในการเสริมสร้างศักยภาพด้านระบบการศึกษา ทั้งในด้านการศึกษาวิจัย ด้านนโยบาย ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น และด้านงบประมาณ เพื่อรองรับความต้องการและโอกาสทางการศึกษาของกลุ่มเด็กตกหล่น โดยไม่แบ่งแยกประเทศและเชื้อชาติ ซึ่งมีการร่วมมือกับหลายหน่วยงานในการริเริ่มจัดทำร่างปฏิญญาฯ ดังกล่าว เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับรัฐบาลในกลุ่มประเทศอาเซียนที่จะกำหนดมาตรการและแนวปฏิบัติในการแก้ไขสถานการณ์ของเด็กตกหล่นให้ได้รับโอกาสกลับเข้าไปเรียนในโรงเรียน

จากที่มาของปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยการสร้างความเข้มแข็งทางการศึกษาให้แก่เด็กตกหล่นข้างต้น ประเทศไทยจึงได้กำหนด (ร่าง) ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยการสร้างความเข้มแข็งทางการศึกษาให้แก่เด็กตกหล่น เป็นข้อหนึ่งภายใต้แผน 5 ปี ด้านการศึกษาของอาเซียน พ.ศ. 2559-2563 ซึ่งมีสาระสำคัญคือ มุ่งเน้นการส่งเสริมการศึกษาที่ครอบคลุมและทั่วถึง (inclusive education) สำหรับเด็กตกหล่นอายุต่ำกว่า 18 ปี ด้วยการพัฒนาโอกาสทางการศึกษาในรูปแบบต่างๆ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำระหว่างกันทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจ รวมทั้งลดภาระในอนาคตที่รัฐอาจจะต้องดูแลหากบุคคลเหล่านี้ไม่สามารถพัฒนาตนเองเป็นแรงงานฝีมือของประเทศได้ (สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ, 2559)

โดยหลักพื้นฐานทางการศึกษาของปฏิญญาอาเซียน 7 ประการ (Miyazawa, I., n.d) เพื่อมุ่งเน้นส่งเสริมการศึกษาที่ครอบคลุมและทั่วถึงมีหลักการที่สำคัญ คือ

1) การเข้าถึงการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนทุกคน (Accessibility) โดยปราศจากเรื่องเพศ เชื้อชาติ สัญชาติ การไร้ความสามารถ ความห่างไกลของพื้นที่ ศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม สังคม และปัจจัยอื่นๆ

2) การจัดการศึกษาต้องมีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย และยืดหยุ่น (Flexibility) ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การให้ความรู้ทั้งในด้านวิชาการและทักษะอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มคนชายขอบหรือไม่สามารถเข้าถึงการศึกษา เช่น กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ห่างไกลในจังหวัดตาก เป็นต้น

3) การจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพ (Quality) โดยครูที่มีประสิทธิภาพ หลักสูตร วิธีการ สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล สิ่งอำนวยความสะดวก และการมีส่วนร่วมของครอบครัว และชุมชนของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

4) สิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงการศึกษาและโอกาสทางการศึกษาสำหรับประชาชนทุกคนโดยไม่แบ่งแยก (Inclusive)

5) การจัดการศึกษาโดยเสมอภาค (Equity) มีความมุ่งมั่นในการสนับสนุนการแก้ไข ปัญหาการกีดกันทางการศึกษาทุกรูปแบบ ความเหลื่อมล้ำ ความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงการศึกษา รวมถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และผลการเรียนรู้

6) การศึกษาจะต้องเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Continuity) และจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เด็ก และเยาวชนเข้าถึงโรงเรียน และทำให้เด็กอยู่ในระบบโรงเรียนได้ โดยไม่ออกจากโรงเรียน

7) การจัดการศึกษาต้องเป็นสิ่งที่ต่อเนื่อง และเป็นกลไกที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตเพื่อ พัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จึงจะทำให้เกิดความยั่งยืน (Sustainability) ในการจัดการศึกษา

แนวทางทั้ง 7 ข้อข้างต้นจึงเป็นแนวทางหลักที่สำคัญในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและ เยาวชนนอกระบบการศึกษา เพราะเป็นแนวทางที่ถือเป็นข้อปฏิบัติสำหรับประเทศไทยที่ลงนามใน ปฏิญญาอาเซียน

1.5 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs 2030)

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development: SD) เริ่มต้นจากการประชุม สหประชาชาติ ครั้งที่ 2 ณ กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ในปี 1992 (2535) ประเทศสมาชิกต่างๆ ได้ประชุมร่วมกันในหัวข้อว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (Environment and Development) และ ได้เห็นชอบให้ประกาศหลักการแห่งสิ่งแวดล้อม และแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) สำหรับทศวรรษ 1991-1999 และศตวรรษที่ 21 เพื่อเป็นแผนแม่บทของโลกสำหรับการดำเนินงานที่จะทำให้เกิดการ พัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม และในเวลาต่อมาได้มีการจัดทำเป้าหมาย การพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals: MDGs) จำนวน 8 เป้าหมาย ครอบคลุม ระยะเวลา 15 ปี (พ.ศ. 2543 -2558) อาทิ การขจัดความยากจนและความหิวโหย การส่งเสริมความเท่า เทียมทางเพศและบทบาทสตรี และการรักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เป็นต้น

ต่อมาเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals - MDGs) ได้สิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2558 องค์การสหประชาชาติหรือ UN จึงได้ริเริ่มกระบวนการหารือเพื่อ

กำหนดวาระการพัฒนาภายหลังปี พ.ศ. 2558 (post-2015 development agenda) ตามกระบวนการที่
 “การพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยประเด็นสำคัญของวาระการพัฒนาภายหลังปี พ.ศ. 2558 คือ การจัดทำ
 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ Sustainable Development Goals–SDGs (United Nations
 Thailand, 2015)

สำหรับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก (Sustainable Development Goals: SDGs 2030) ประเทศต่างๆ จำนวน 193 ประเทศได้ลงมติรับรองในการประชุมสมัชชาใหญ่แห่ง
 สหประชาชาติในปี พ.ศ. 2558 โดยจะใช้เป็นวาระในการพัฒนาโลกใน 15 ปีข้างหน้า ตั้งแต่เดือน
 กันยายน ปี 2558 ที่ผ่านมาถึงเดือนสิงหาคม 2573 ครอบคลุมระยะเวลา 15 ปี โดยประกอบไปด้วย 17
 เป้าหมาย (Goals) 169 เป้าประสงค์ (Targets) โดยเป้าหมายต่างๆ ประกอบด้วย

เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจนในทุกรูปแบบ ทุกที่

เป้าหมายที่ 2 ขจัดความหิวโหย บรรลุเป้าความมั่นคงทางอาหาร ปรับปรุงโภชนาการ
 และสนับสนุนการทำเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน

เป้าหมายที่ 3 สร้างหลักประกันให้คนมีชีวิตที่มีคุณภาพ และส่งเสริมสุขภาวะที่ดีของคน
 ทุกเพศทุกวัย

เป้าหมายที่ 4 สร้างหลักประกันให้การศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมและครอบคลุม
 และส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับทุกคน

เป้าหมายที่ 5 บรรลุความเท่าเทียมระหว่างเพศ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สตรี
 และเด็กหญิง

เป้าหมายที่ 6 สร้างหลักประกันให้มีน้ำใช้ และมีการบริหารจัดการน้ำและการสุขาภิบาล
 อย่างยั่งยืนสำหรับทุกคน

เป้าหมายที่ 7 สร้างหลักประกันให้ทุกคนสามารถเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่ในราคาที่
 ย่อมเยา และยั่งยืน

เป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน และครอบคลุม และการ
 จ้างงานเต็มอัตรา และงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน

เป้าหมายที่ 9 สร้างโครงสร้างพื้นฐานที่มีความต้านทานและยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลง
 ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ครอบคลุมและยั่งยืน และส่งเสริมนวัตกรรม

เป้าหมายที่ 10 ลดความไม่เท่าเทียมทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ

เป้าหมายที่ 11 ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัย ความต้านทาน และยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างครอบคลุมและยั่งยืน

เป้าหมายที่ 12 สร้างหลักประกันให้มีแบบแผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ 13 ดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับสภาวะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบ

เป้าหมายที่ 14 อนุรักษ์และใช้มหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอื่นๆ อย่างยั่งยืนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ 15 ปกป้อง ปันฟู และส่งเสริมการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืน การบริหารจัดการป่าไม้ที่ยั่งยืน การต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทราย หยุดยั้งการเสื่อมโทรมของดินและฟื้นฟูสภาพดินและหยุดยั้งการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ

เป้าหมายที่ 16 สนับสนุนสังคมที่สงบสุขและครอบคลุมสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน จัดให้มีการเข้าถึงความยุติธรรมสำหรับทุกคน และสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบและมีความครอบคลุมในทุกระดับ

เป้าหมายที่ 17 เสริมสร้างความแข็งแกร่งของกลไกการดำเนินงานและฟื้นฟูหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากเป้าหมายทั้ง 17 ประการ งานวิจัยเรื่องนี้ มุ่งเน้นไปที่เป้าหมายที่ 4 คือ การสร้างหลักประกันให้การศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมและครอบคลุม และส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับทุกคน โดยมีเป้าหมายหลักคือเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายทุกคนจะได้รับการศึกษาฟรีในระดับประถมและมัธยมศึกษา รวมถึงการจัดฝึกอบรมอาชีพในราคาที่เหมาะสมอย่างเท่าเทียมกัน ขจัดความไม่เสมอภาคทางเพศและความเหลื่อมล้ำเพื่อประสิทธิผลสำเร็จในการเข้าถึงหลักสากลเพื่อการศึกษาที่สูงขึ้นอย่างมีคุณภาพ โดยเด็กปฐมวัยทุกคนจะได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าเรียนประถมศึกษา ทุกคนสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่มีคุณภาพ และมีผลลัพธ์ทางการเรียนที่มีประสิทธิผล ซึ่งงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา: กรณีศึกษาจังหวัดตาก” มุ่งเน้นเด็กและเยาวชนที่อยู่นอกระบบการศึกษาเพราะการออกกลางคัน (drop out) โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยที่สำคัญคือมุ่งหวังให้ได้แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนกลุ่มดังกล่าว สามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเท่าเทียมและครอบคลุม สามารถเรียนรู้ได้อย่างตลอดชีวิต ถึงแม้จะออกนอกระบบการศึกษาไปแล้วก็ตามเพื่อตอบเป้าหมายที่ 4 ของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนดังกล่าว

1.6 แนวปฏิบัติในการติดตามเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ม.ป.ป.) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการติดตามเด็กเข้าเรียนไว้เป็นสองกรณี คือ กรณีผู้ปกครองไม่ส่งเด็กเข้าเรียนกับกรณีเด็กนักเรียนขาดเรียน โดยงานวิจัยเรื่องนี้มุ่งเน้นที่กรณีที่สองเป็นสำคัญ สำหรับรายละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติของทั้งสองกรณี แสดงรายละเอียดดังนี้

กรณีที่ 1. กรณีผู้ปกครองไม่ส่งเด็กเข้าเรียน

เมื่อสถานศึกษาตรวจสอบพบว่าผู้ปกครองไม่ส่งเด็กที่มีอายุถึงเกณฑ์การศึกษากภาคบังคับ เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 หรือไม่ส่งเด็กที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากสถานศึกษาที่มีได้เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ตามที่คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำหนด ในวันเปิดเรียนภาคต้น มีแนวทางดำเนินการติดตามเด็กเข้าเรียน ดังนี้

1.1 ให้สถานศึกษาที่รับผิดชอบเขตพื้นที่บริการของเด็กตรวจสอบ ติดตาม ให้ผู้ปกครองส่งเด็กเข้าเรียน

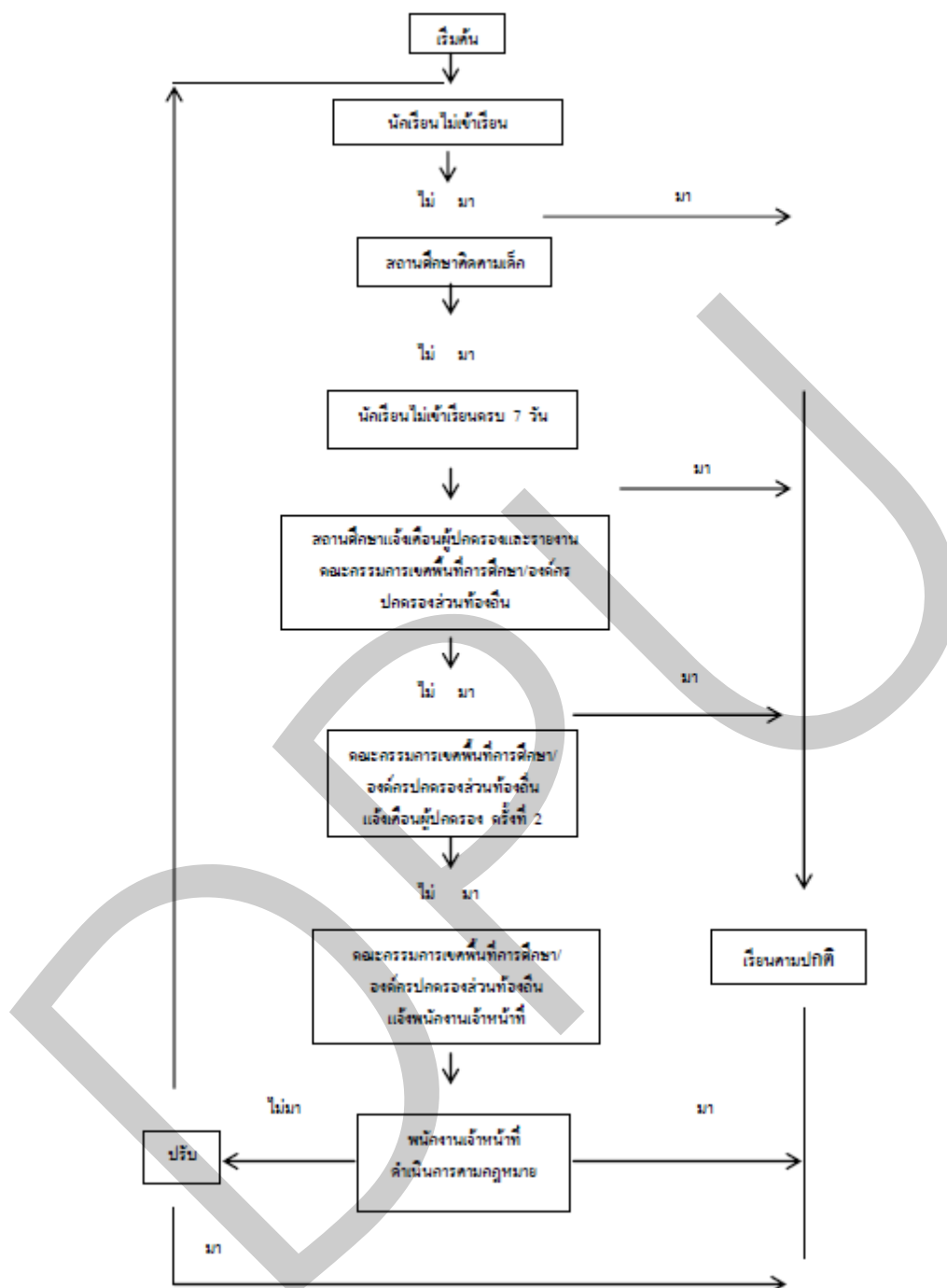
1.2 ภายในเจ็ดวันนับแต่วันเปิดเรียนภาคต้น ถ้าผู้ปกครองยังไม่ส่งเด็กเข้าเรียนให้สถานศึกษาแจ้งเป็นหนังสือให้ผู้ปกครองทราบ เพื่อนำเด็กมาเข้าเรียนโดยส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับ หรือให้ผู้ปกครองลงชื่อรับหนังสือโดยตรง พร้อมทั้งรายงานคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แล้วแต่กรณีทราบ

1.3 คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แจ้งเป็นหนังสือส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับ เตือนให้ผู้ปกครองส่งเด็กเข้าเรียนโดยพลัน

1.4 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประสานกับสถานศึกษาเพื่อติดตามผลการส่งเด็กเข้าเรียน

1.5 ภายหลังจากผู้ปกครองได้รับหนังสือแจ้งเตือนให้ส่งเด็กเข้าเรียนของคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว ผู้ปกครองยังไม่ส่งเด็กเข้าเรียนให้คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการตามมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545

รายละเอียดขั้นตอนแสดงดังภาพที่ 2-2

ภาพที่ 2-2 แสดงขั้นตอนการติดตามเด็กเข้าเรียนกรณีผู้ปกครองไม่ส่งเด็กนักเรียน (สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ม.ป.ป.)

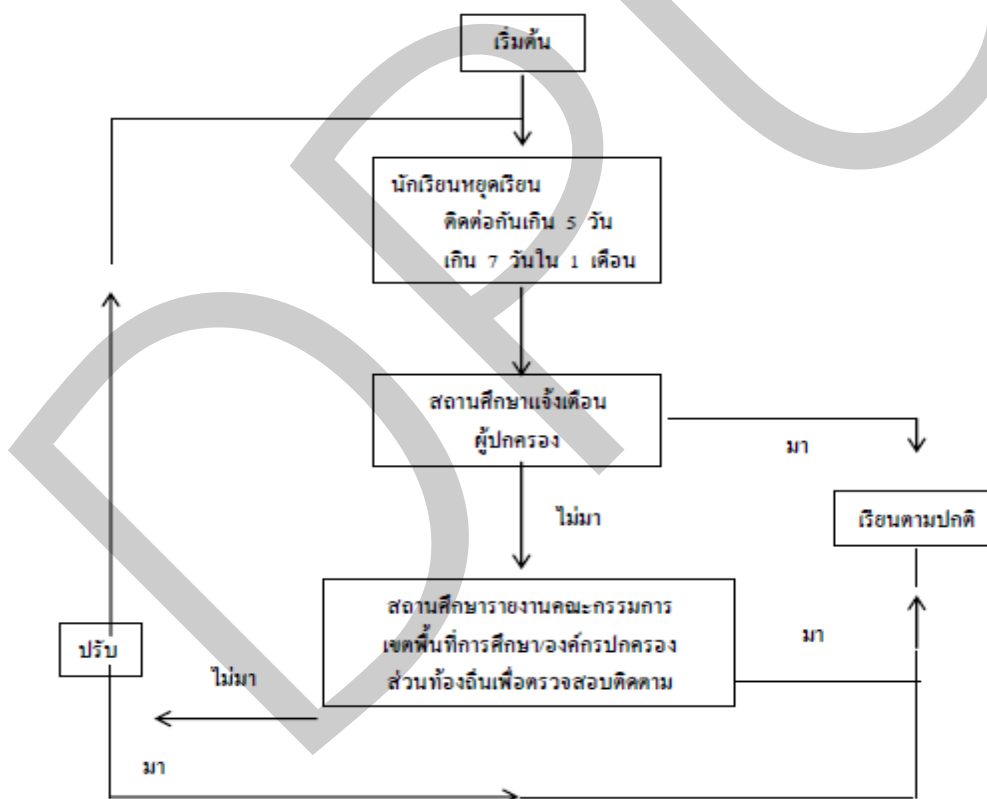
2. กรณีเด็กนักเรียนขาดเรียน

2.1 เมื่อนักเรียนหยุดเรียนติดต่อกันเกิน 5 วัน หรือหยุดเรียนเกิน 7 วัน ในหนึ่งเดือนให้สถานศึกษาแจ้งเป็นหนังสือเตือนให้ผู้ปกครองนำเด็กมาเข้าเรียนโดยพลัน โดยส่งทาง ไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับหรือให้ผู้ปกครองลงชื่อรับหนังสือโดยตรง

2.2 ถ้าผู้ปกครองไม่ส่งเด็กเข้าเรียนหลังจากได้รับแจ้งเป็นหนังสือตามข้อ 2.1 แล้วสถานศึกษารายงานให้คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้วแต่กรณีทราบ

2.3 คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการตรวจสอบติดตามเพื่อให้เด็กได้เข้าเรียน หรือดำเนินการตามมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545

รายละเอียดขั้นตอนแสดงดังภาพที่ 2-3

ภาพที่ 2-3 แสดงขั้นตอนการดำเนินการกรณีนักเรียนที่ขาดเรียน
(สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ม.ป.ป.)

ตอนที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา

2.1 หลักการจัดการศึกษา

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2574 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ, 2560) ได้กำหนดแนวคิด และหลักการในการจัดการศึกษาโดยยึดหลักการจัดการศึกษาที่สำคัญ 4 ประการประกอบไปด้วย

2.1.1 หลักการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for all)

เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ประชาชนทุกคน ทุกช่วงวัย ตั้งแต่ปฐมวัย วัยเรียน วัยทำงาน และผู้สูงวัยมีโอกาสในการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้แต่ละบุคคลได้พัฒนาตามความพร้อมและความสามารถให้บรรลุขีดสูงสุด มีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการดำรงชีวิต และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม รวมทั้งมีสมรรถนะในการทำงานเพื่อประกอบอาชีพตามความถนัดและความสนใจสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ อันจะนำไปพัฒนาตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ แผนการศึกษาแห่งชาติจึงต้องกำหนดเป้าหมายการจัดการศึกษาที่ครอบคลุมโดยไม่ปล่อยปละละเลยหรือทิ้งใครไว้ข้างหลัง (No one left behind)

2.1.2 หลักการจัดการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมและทั่วถึง (Inclusive education)

เป็นการจัดการศึกษาสำหรับผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมายไม่ว่าจะเป็นผู้เรียนกลุ่มปกติ กลุ่มด้อยโอกาสที่มีความยากลำบากและขาดโอกาสเนื่องด้วยสภาวะทางเศรษฐกิจและภูมิสังคม ซึ่งรัฐต้องดูแลจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษาสนับสนุนผู้เรียนกลุ่มนี้ให้ได้รับการศึกษาตามศักยภาพและความพร้อมอย่างเท่าเทียม กลุ่มที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ซึ่งหมายรวมกลุ่มผู้มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา สังคม อารมณ์ การสื่อสาร และการเรียนรู้ หรือร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ รวมทั้งบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้หรือไม่มีผู้ดูแล รัฐต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาร่วมกับเด็กปกติในกรณีที่สามารถเรียนได้ เพื่อให้เขาได้มีโอกาสเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นในสังคม หรือจัดให้เป็นพิเศษตามระดับความบกพร่อง

นอกจากนี้บุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ รัฐต้องจัดรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น ด้วยเหตุผลสำคัญคือบุคคลที่มีความสามารถพิเศษเป็นทรัพยากรที่สำคัญของประเทศ หากจัดการศึกษารูปแบบปกติ อาจทำให้ไม่สามารถพัฒนาบุคคลดังกล่าวให้มีความรู้ความสามารถตามศักยภาพของเขาได้ รัฐจึงมีหน้าที่ลงทุนพิเศษสำหรับบุคคลเหล่านี้ และถือเป็นสิทธิของบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษที่จะได้รับบริการทางการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนา

ศักยภาพของตน แผนการศึกษาแห่งชาติจึงต้องกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุม การดูแลและพัฒนาบุคคลทุกกลุ่มเป้าหมายอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง

2.1.3 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เป็นแนวทางการดำรงชีวิตและการประพฤติปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ เพื่อการดำรงชีวิตในสังคมอย่างพอเพียง เท่าทัน และเป็นสุข การศึกษาจึงต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีความรอบรู้ มีทักษะที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอก โดยยึดหลักความพอประมาณ ที่มีความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีการตัดสินใจที่มีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ และมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ซึ่งเป็นการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล โดยใช้ความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน มีความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต อดทน พากเพียร และใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

2.1.4 หลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคม (All for education)

การจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพให้กับประชาชนทุกคนเป็นพันธกิจที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสังคมทุกภาคส่วน เนื่องจากรัฐต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมากในการจัดการศึกษาที่ต้องครอบคลุมทุกช่วงวัย ทุกระดับการศึกษาและทุกกลุ่มเป้าหมาย ด้วยรูปแบบวิธีการที่หลากหลาย สนองความต้องการและจำเป็นของแต่ละบุคคลและสนองยุทธศาสตร์ชาติและความจำเป็นในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ รัฐจึงต้องให้ความสำคัญและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นในการจัดการศึกษา โดยบุคคล กลุ่มบุคคลหรือองค์กรต่างๆ จะได้รับการส่งเสริมให้เข้าร่วมจัดการศึกษา เสนอแนะ กำกับติดตาม และสนับสนุนการจัดการศึกษาในรูปแบบต่างๆ ตามความพร้อมเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม

2.2 รูปแบบของการจัดการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ได้กล่าวถึงระบบการศึกษาของไทยไว้ทั้งหมด 3 มาตรา 15 ว่ามีรูปแบบการ

จัดการศึกษาสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมีรายละเอียดของการจัดการศึกษา คือ

2.2.1 การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน โดยการศึกษาในระบบมีสองระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย การศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่าสิบสองปีก่อนระดับอุดมศึกษา การแบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง และการศึกษาระดับอุดมศึกษา แบ่งเป็นสองระดับ คือ ระดับต่ำกว่าปริญญา และระดับปริญญา

2.2.2 การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

2.2.3 การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

ทั้งนี้สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้

2.3 แนวทางการจัดการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดหลักการจัดการศึกษาที่สำคัญสามประการคือ เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาของชาติไว้ในหมวดที่ 4 ตั้งแต่มาตรา 22 ถึงมาตรา 30 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ม.ป.ป.) โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

2.3.1 การจัดการศึกษาต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน/ประสบการณ์การเรียนรู้ยึดหลักดังนี้

2.3.1.1 ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ดังนั้นจึงต้องจัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศรวมทั้งแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้หลากหลาย เพื่อเอื้อต่อความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติที่สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจ เหมาะสม

แก้ววีย์ และศักยภาพของผู้เรียน เพื่อให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่และเป็นการเรียนรู้กันและกัน อันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ชุมชน สังคมและประเทศชาติ โดยการประสานความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครอง บุคคล ชุมชนและทุกส่วนของสังคม

2.3.1.2 ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด การเรียนการสอนมุ่งเน้นประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ได้ คิดเป็น ทำเป็น มีนิสัยรักการเรียนรู้ และเกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

2.3.2 มุ่งปลูกฝังและสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียน

โดยเน้นความรู้ คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและบูรณาการความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อย่างสมดุล รวมทั้งการฝึกทักษะและกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ใช้ความรู้โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

2.3.2.1 ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2.3.2.2 ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

2.3.2.3 ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการรู้จักประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

2.3.2.4 ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

2.3.2.5 ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

2.3.3 กระบวนการเรียนรู้

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

2.3.3.1 จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

2.3.3.2 ให้มีการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

2.3.3.3 จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

2.3.3.4 จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

2.3.3.5 ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

2.3.3.6 ผู้เรียนและผู้สอนเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

2.3.3.7 การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

2.3.4 การส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ของรัฐ และสถานศึกษาต่าง ๆ ดังนี้

2.3.4.1 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงาน และการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้ อย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

2.3.4.2 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

2.3.4.3 ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำ สารของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

2.3.4.4 หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ ต้องมีลักษณะหลากหลายเหมาะสมกับแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล สารของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ วิชาชีพ ต้องมุ่ง

พัฒนาคนให้มีความสุข ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

2.3.4.5 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรมการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงประสิทธิภาพการพัฒนาระหว่างชุมชน

2.3.4.6 ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

2.3.5 การประเมินผลการเรียนรู้

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้ระบุถึงวิธีการประเมินผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ไว้ว่า ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผลผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา นอกจากนั้นการประเมินผลผู้เรียนยังต้องเกี่ยวข้องกับหลักการสำคัญคือ

2.3.5.1 ใช้วิธีการที่หลากหลายในการประเมินผู้เรียน

2.3.5.2 ใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสเข้าศึกษาต่อ

2.3.5.3 ใช้การวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน

2.3.5.4 มุ่งการประกันคุณภาพ โดยสถานศึกษาทำ การประเมินผลภายในทุกปี และรายงานผลการประเมินต่อต้นสังกัดและสาธารณชน

2.3.5.5 สถานศึกษาได้รับการประเมินภายนอกอย่างน้อย 1 ครั้ง ทุก 5 ปี

จากแนวทางการจัดการศึกษาดังกล่าว เมื่อพิจารณาถึงการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชน นอกกระบวนการศึกษาจะพบว่าแนวทางการส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้จะมีกระบวนการที่แตกต่างจากการศึกษาในระบบ เช่น ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานประกอบการ และสถาบันทางสังคมอื่นๆ จะมีบทบาทในการจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนซึ่งรวมถึงเด็กและเยาวชน

นอกระบบการศึกษา รวมถึงการวัดและประเมินผลที่ต้องมีความยืดหยุ่นแตกต่างไปจากการวัดและประเมินผลเด็กและเยาวชนในระบบการศึกษา ซึ่งการจัดการศึกษากับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ผู้วิจัยได้กล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

2.4 การจัดการศึกษากับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทย พบว่ามีรูปแบบการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาดังต่อไปนี้

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) หรือยูเนสโก (UNESCO) ได้ร่วมมือกับบริษัท True และบริษัท Microsoft ในการให้การศึกษาระดับพื้นฐาน (basic education) สำหรับเด็กต่างด้าวในประเทศไทยผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT) ในรูปแบบต่อไปนี้ 1) การใช้ eBooks และ หลักสูตรโรงเรียนสองภาษา (Bilingual school curriculum) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กต่างด้าวที่ต้องอพยพระหว่างชายแดนประเทศไทยและพม่าในเขตพื้นที่จังหวัดตาก เชียงราย และระนอง รวมจำนวน 60 คนได้มีความรู้ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และทักษะเกี่ยวกับตัวเลข 2) อุปกรณ์การเรียนการสอน (teaching materials) โดยมีวัตถุประสงค์หลักสามประการคือ เพื่อใช้แท็บเล็ต (tablets) เป็นอุปกรณ์การเรียนวิชาคณิตศาสตร์ซึ่งประกอบไปด้วยเนื้อหาสามภาษาคือ ภาษาไทย ภาษาพม่า และภาษากะเหรี่ยง ผ่านการเรียนการสอนรายการโทรทัศน์ช่องทรูปลูกปัญญา เพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้แบบเปิดผ่านเว็บไซต์ www.emescn.net และเพื่อพัฒนาศักยภาพของครูและบุคลากรภาครัฐจำนวน 100 คนในการใช้อุปกรณ์ ICT และสร้างเครือข่ายทางการศึกษากับครู

ขณะที่กองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ หรือ UNICEF มีโครงการที่ชื่อว่า “นำเด็กกลับสู่โรงเรียน” (Back-To-School; BTS) โครงการดังกล่าวเป็นกลยุทธ์ในการจัดสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษาเพราะผลกระทบจากความขัดแย้งทางการเมืองและภัยธรรมชาติ (Smith, 2011) ซึ่งรัฐบาล 55 ประเทศ อาทิ ยูกันดา ศรีลังกา ชูदान ได้นำโครงการ BTS มาเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การศึกษาของรัฐบาลให้กับเด็กหญิงและเด็กชายขอบเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของเด็กและเยาวชนที่ออกจากการเรียนกลางคัน โดยโครงการมี 4 ระยะ คือ 1) Back-To-School; BTS 2) Go-To-School; GTS 3) Stay-in-School; SIS และ 4) Welcome-To-School; WTS วิธีการนำเด็กกลับสู่โรงเรียนดำเนินการโดยใช้หลักการที่สำคัญ 4 ประการผ่านวิธีการที่หลากหลายคือ 1) การดำเนินโครงการอย่างรวดเร็ว (quick) ผ่านการให้ทุนสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์การศึกษาให้กับโรงเรียน

การดำเนินการเพื่อให้ชุมชนรวมตัวในการจัดการศึกษา และการมีส่วนร่วมของเขตพื้นที่การศึกษา 2) สามารถเข้าถึงเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาได้ทุกคนอย่างมีประสิทธิภาพ (effectiveness) ผ่านทุนสนับสนุนจากกระทรวงศึกษาธิการของรัฐบาลและยูนิเซฟ การให้ความร่วมมือในการดำเนินงานกับเขตพื้นที่การศึกษาและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ทั้งหมด การวางแผนและการติดตามการดำเนินงานอย่างใกล้ชิด เตรียมความพร้อมของครูผ่านการอบรมทั้งเนื้อหาวิชาและอุปกรณ์ทางการศึกษา 3) มีการติดต่อสัมพันธ์ (relevance) และพบกับเด็กและเยาวชนเพื่อสอบถามถึงความต้องการ ผ่านการเข้าพบชุมชน จัดการศึกษาที่เหมาะสมและเพียงพอกับครูและนักเรียน ให้ความรู้กับครูและชุมชนผ่านการฝึกอบรมที่มีความเหมาะสมกับบริบทของชุมชนและ และ 4) ความยั่งยืน (sustainability) ในการดำเนินงาน ผ่านการประชาสัมพันธ์ให้กับภาครัฐเพื่อให้เกิดการสนับสนุนพื้นที่ที่จัดโครงการ โดยใช้รูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้ทางเลือก (alternative learning) เป็นต้น พัฒนาบุคลากรและระบบการบริหารจัดการ มุ่งเน้นคุณภาพของการสอนและการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนเพื่อเพิ่มแรงจูงใจในการเข้าเรียนให้นักเรียนคงอยู่ในโรงเรียน

ขณะที่ด้านการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนก็มีความสำคัญต่อความสนใจในการเรียนของผู้เรียนที่จะสามารถดึงดูดให้ผู้เรียนอยากเรียนต่อในระบบการศึกษาได้ ดังเช่นผลการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, ม.ป.ป) โดยในประเทศสหรัฐอเมริกามีการศึกษาวิจัยในประเทศสหรัฐอเมริกาหลายเรื่องได้พบว่าสาเหตุหลักที่ทำให้เด็กต้องออกกลางคัน คือ เด็กรู้สึกเบื่อหน่ายกับการเรียนในโรงเรียน โรงเรียนในอเมริกาจึงได้นำระบบ Accelerated Schools plus มาใช้ ซึ่งเป็นระบบหนึ่งของการปฏิรูปโรงเรียนทั้งระบบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ทำให้เด็กทุกคนสามารถเข้าถึงสิ่งที่เรียกว่าพลังแห่งการเรียนรู้ (Powerful Learning) ระบบนี้มีหลักการสำคัญ คือ ให้โรงเรียนจัดหาแนวทางที่ทำให้เด็กได้รู้พัฒนาศักยภาพของตัวเอง

ระบบ Accelerated Schools plus เป็นการให้ครูผู้สอนเปิดโอกาสได้ทำงานและศึกษาค้นคว้าตามความสนใจของผู้เรียน นำผู้เรียนออกสู่การเรียนรู้นอกห้องเรียน เปิดโอกาสให้เด็กได้ปะทะสังสรรค์ทางความคิด เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะคิดเชิงวิพากษ์ และประการสำคัญ คือ ครูผู้สอนต้องเป็นนักเรียนรู้ แสวงหาองค์ความรู้ใหม่ ๆ รวมทั้งทำวิจัย ขณะที่ผู้เรียน ผู้เรียนจะได้รับการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงทักษะการคิดและลักษณะชีวิต ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง โดยผู้เรียนทุกคนต้องทำผลงานที่สร้างสรรค์ตามความสนใจ ประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์จริง และเรียนรู้ความผิดพลาดของตน มีทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และบริหารชีวิต เช่น บริหารเวลา การใช้เงิน ฯลฯ

ผู้บริหารโรงเรียน จัดแสดงผลงานของนักเรียนทั่วบริเวณโรงเรียน จัดนิทรรศการแสดงผลงานของผู้เรียนให้ครอบครัวและชุมชนได้เข้าชม ซึ่งทำให้เด็กเห็นคุณค่าตัวเองมากขึ้น นอกจากนี้ยังนำเอาความสนใจของผู้เรียนมาทำเป็นแผนดำเนินงานในโรงเรียน และกำหนดเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนภายในโรงเรียน

สำหรับมาตรการรองรับผู้เรียนออกกลางคัน แม้ว่าโรงเรียนในอเมริกาหลายแห่ง จะประสบความสำเร็จในการปฏิรูปโรงเรียนทั้งระบบ แต่ยังไม่สามารถแก้ปัญหาการออกกลางคันได้ทั้งหมด จึงมีมาตรการรองรับผู้เรียนที่ออกกลางคัน โดยเชื่อมโยงกับโรงเรียนทางเลือกที่เรียกว่า Affiliated Alternatives เป็นกลุ่มอาสาสมัคร ที่เกิดจากการรวมตัวของนักสังคมสงเคราะห์ ครู พยาบาล ผู้เชี่ยวชาญ การให้คำปรึกษา และผู้ประกอบการ ฯลฯ โดยมีสถานที่จัดโปรแกรมเฉพาะ สอดคล้องปัญหาและความต้องการของผู้เรียน มี 4 โปรแกรม ดังนี้

1) Alternative Education Resource Option (AERO) เป็นโปรแกรมสำหรับผู้เรียนที่ตกชั้นเกรด 8 หรือเสี่ยงต่อการซ้ำชั้นในเกรด 9 ซึ่งระดับเกรด 9 ถือเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญ หากไม่ผ่านเกรด 9 มีความเสี่ยงต่อการออกกลางคันอย่างมาก อาสาสมัครที่จัดโปรแกรมจะเป็นครูสอนในวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรปกติ ผู้เรียนที่ตกซ้ำชั้นในเกรด 8 สามารถจบหลักสูตรและเรียนต่อเกรด 9 ส่วนผู้เรียนเกรด 9 สามารถเรียนจบและศึกษาต่อในระดับมัธยมปลายได้

2) Cluster Program เป็นโปรแกรมที่ให้ความช่วยเหลือผู้เรียนระดับมัธยมต้นที่เสี่ยงต่อการออกกลางคัน เพราะมีปัญหาด้านการเรียนและพฤติกรรม โปรแกรมนี้จะเพิ่มความรู้ตามหลักสูตรระดับชั้นมัธยมต้น

3) School-Age Parent Program (SAPAR) โปรแกรมเฉพาะสำหรับผู้เรียนที่ตั้งครรภ์หรือแต่งงานเมื่ออายุน้อย ภายใต้รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ผู้เรียนจะได้เรียนตามหลักสูตรปกติ ทั้งที่เรียนในห้องเรียน และผ่านระบบออนไลน์ อีกทั้ง ยังได้รับความรู้เกี่ยวกับการตั้งครรภ์ การเกิดของเด็ก การดูแลเด็ก การรักษาสุขภาพ การจัดการด้านการเงิน เป็นต้น

4) Work and Learn Center (WLC) เป็นโปรแกรมสำหรับผู้เรียนที่เรียนในปัสตท่ายของชั้นมัธยมปลาย แต่ต้องการทำงานไปพร้อมเรียน และผู้เรียนที่ออกกลางคันไปแล้ว สามารถเข้ามาเรียนได้เช่นเดียวกัน มี 4 ภาคเรียน ภาคเรียนแรก เป็นอาสาสมัครในโรงเรียนอนุบาลและโรงเรียนประถม ภาคเรียนที่สอง ทำงานในบ้านพักคนชรา โรงพยาบาล หรือเป็นอาสาสมัครในที่ต่าง ๆ ภาคเรียนที่สาม ทำงานเป็นช่างซ่อมหรือสร้างบ้าน โดยมีอาสาสมัครจากสถานประกอบให้คำแนะนำ ภาคเรียนที่สี่ ผู้เรียนสามารถเลือกทำงานในสถานประกอบการ หรือเลือกเข้าเรียนในหลักสูตรของวิทยาลัยเทคนิคมิลวอกี

(Milwaukee Area Technical College) ผู้เรียนที่เรียนจบจะได้รับประกาศนียบัตรภายใต้รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และสามารถเทียบโอนชั่วโมงเรียนเป็นหน่วยกิตเข้าเรียนในวิทยาลัยเทคนิคมิลวอกีได้

กรณีประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) มีมาตรการรองรับผู้เรียนที่เสี่ยงออกกลางคัน คือ ใช้กระบวนการพัฒนาทักษะชีวิต ในกรณีที่ผู้เรียนหนีเรียนเพราะไม่มีความสุขกับการเรียน ส่วนผู้เรียนที่จำเป็นต้องออกกลางคัน โรงเรียนจะรับผิดชอบดูแลจนกว่าจะเข้าโรงเรียนใหม่

มาตรการที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) สามารถเพิ่มเข้าไปได้ คือ จัดโปรแกรมสอนพิเศษภาคฤดูร้อน และคิดเป็นชั่วโมงเรียนสำหรับผู้เรียนที่มีปัญหาด้านการเรียน ติดศูนย์ ติด “ร” ติด “มส” จนอาจทำให้ตัดสินใจออกกลางคัน มีการเทียบโอนหน่วยกิตไปเรียนในหลักสูตรประกาศนียบัตร ในกรณีที่พบว่าผู้เรียนไม่สามารถศึกษาต่อในระดับมัธยมปลายได้ เช่น ผู้เรียนที่ตั้งครรภ์ ควรให้มีการโอนหน่วยกิตไปเรียนในสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย หรือในสถาบันการศึกษาที่เปิดสอนหลักสูตรการสอนตามอัธยาศัย ซึ่งผู้เรียนสามารถนำผลการเรียนไปเทียบโอนการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าระดับปริญญาได้ นอกจากนี้ควรร่วมมือกับนักสังคมสงเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือและให้คำแนะนำผู้เรียนในเรื่องการประกอบอาชีพ การจัดการด้านการเงิน การดูแลบุตร ฯลฯ

นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ยังได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนทั้งในระบบการศึกษา และนอกระบบการศึกษาในหมวดที่ 2 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา มาตราที่ 10 ถึงมาตราที่ 12 โดยมีสาระที่สำคัญคือ

มาตราที่ 10 การจัดการศึกษา ต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพหรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ

การศึกษาสำหรับคนพิการ ให้จัดตั้งแต่แรกเกิดหรือพบความพิการโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ ต้องจัดด้วยรูปแบบที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น

มาตรา 11 บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล ได้รับการศึกษาภาคบังคับตามมาตรา 17 และตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องตลอดจนให้ได้รับการศึกษานอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับ ตามความพร้อมของครอบครัว

มาตรา 12 นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาข้างต้น ผู้เขียนสรุปได้ว่า หลักการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่สำคัญคือต้องไม่ใช่การจัดการศึกษาผ่านการศึกษาในระบบโรงเรียนเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเป็นการจัดการศึกษาที่เน้นการมีส่วนร่วมของครอบครัว และชุมชน รวมถึงทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน รวมถึงองค์กรเอกชนจึงจะสามารถทำให้การจัดการศึกษาเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

ตอนที่3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีระบบนิเวศวิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์

3.1 ทฤษฎีระบบนิเวศวิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์

ยูรี บรอนเฟนเบรนเนอร์ (Urie Bronfenbrenner) (1917-2005) เป็นนักจิตวิทยา พัฒนาการผู้พัฒนาทฤษฎีระบบนิเวศวิทยา (the ecological systems theory) เพื่อใช้ในการอธิบายพฤติกรรมเด็ก โดยทฤษฎีนี้เชื่อว่าสิ่งแวดล้อมจะมีอิทธิพลต่อการเติบโตและการพัฒนาการของเด็ก ซึ่ง Bronfenbrenner ได้แบ่ง “ชั้น”(layers) ของสิ่งแวดล้อม และเชื่อว่าแต่ละชั้นของสิ่งแวดล้อมจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็ก ตามลำดับ ทฤษฎีนี้ถูกเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “bioecological systems theory” เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของระบบทางชีวภาพซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งแวดล้อมขั้นต้น (primary development) ที่มีผลต่อพัฒนาการของเด็ก

แนวคิดในการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมไว้บรอนเฟนเบรนเนอร์ เรียกว่า ecological approach ในแนวคิดนี้ได้แบ่งสิ่งแวดล้อมออกเป็นระบบต่อเนื่องกัน แต่ละระบบมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล และมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

ทั้งนี้ บรอนเฟนเบรนเนอร์ได้แบ่งระดับชั้นของสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็กไว้เป็น 5 ระดับชั้น (Santrock, J, W., 2011); (Bronfenbrenner, 2005); (Bronfenbrenner, 1994) ดังนี้

1. The microsystem

เป็นรูปแบบของกิจกรรม บทบาททางสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในระดับที่บุคคลสามารถเผชิญหน้าซึ่งกันและกันได้ (face-to-face) เป็นสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิดกับบุคคลที่สุด เป็นระบบสิ่งแวดล้อมหน่วยแรกที่ซึ่งบุคคลอาศัยอยู่ และให้ประสบการณ์โดยตรง ระบบนี้ได้แก่ การเป็นสมาชิกในครอบครัว ที่พ่อแม่และลูก มีปฏิสัมพันธ์กัน นอกจากนี้ยังมีหน่วยอื่นอีก เช่น ครอบครัวของญาติ ศูนย์เลี้ยงดูแลเด็ก ห้องเรียน ที่โรงเรียน กลุ่มเพื่อน กลุ่มศาสนา เพื่อนบ้าน บุคคลในสถานที่ทำงาน รวมถึงบุคคลที่สามารถมีปฏิสัมพันธ์ได้โดยตรง เป็นต้น ระบบนี้เป็นระบบที่บุคคลสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในสังคมได้มากที่สุดและปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมในระบบนี้จะสร้างและพัฒนาประสบการณ์ให้กับตัวตนของบุคคล ดังนั้นระดับ microsystem จึงมีความสำคัญมากที่สุดในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม

ในระบบนี้พฤติกรรมของบุคคลจะกระทบต่อคนอื่น ๆ ซึ่งพฤติกรรมของบุคคลอื่นในระบบนี้ก็จะส่งผลกระทบต่อบุคคลได้เช่นกัน แม้แต่ทารกในครรภ์ก็อาจมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมารดา แล้วส่งผลย้อนกลับต่ออนาคตของทารกได้ สิ่งแวดล้อมใดที่คนทุกคนในนั้นสามารถมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันได้ทั่วถึงจัดเป็นระบบ microsystem นอกจากนี้การที่เด็กมีลักษณะแตกต่างกันอันเนื่องมาจากผลทางพันธุกรรมและลักษณะทางชีวภาพแล้ว การที่เด็กจะมีลักษณะบุคลิกภาพหรืออารมณ์เป็นเช่นใด ยังคงขึ้นอยู่กับระบบสิ่งแวดล้อมในระบบนี้เป็นสำคัญ

ตัวอย่างระบบ microsystem ในงานวิจัย เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษากับครอบครัว และชุมชน

2. The mesosystem

ระบบนี้เป็นระบบสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงระบบ microsystems ต่าง ๆ ตั้งแต่สองระบบหรือมากกว่าให้สัมพันธ์กัน ซึ่งความเชื่อมโยง และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบ้านและโรงเรียนจะส่งผลต่อการรับรู้ และการมีปฏิสัมพันธ์ของเด็กกับสภาพแวดล้อม เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องกับครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านและครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและโรงเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและที่ทำงาน ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน ความสัมพันธ์ที่โรงเรียนที่สัมพันธ์กับที่โบสถ์ โดยเด็กที่มีปัญหาที่บ้านจะไปสร้างปัญหาที่โรงเรียน เด็กจากครอบครัวอ่อน มักจะเป็นเด็กเรียบร้อยที่โรงเรียน หรือหากเด็กรับรู้ว่ามีแม่กับครูประจำชั้นมีความขัดแย้งกัน เด็กอาจไม่ยอมมาโรงเรียน อาจหลีกเลี่ยงที่จะปฏิสัมพันธ์กับครู เป็นต้น ระบบนี้จะมีบทบาทที่สำคัญในการช่วยสร้างประสบการณ์ให้กับบุคคล

ตัวอย่างระบบ mesosystem ในงานวิจัย เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษากับครูในโรงเรียน

3. The exosystem

เป็นระบบที่ห่างจากตัวบุคคลอีกชั้นหนึ่ง เป็นสภาพทางสังคมที่บุคคลไม่ได้รับประสบการณ์โดยตรง แต่มีผลกระทบต่อพฤติกรรม หรือ พัฒนาการของบุคคลได้ โดยเป็นการเชื่อมโยงและตอบสนองของบุคคลที่ไม่มีความใกล้ชิดสนิทสนมตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ระบบนี้มีความใกล้เคียงกับระบบ mesosystem แต่ระดับความใกล้ชิดของบุคคลในระบบนี้จะน้อยกว่าในระบบ mesosystem ความสัมพันธ์ในระบบนี้จะมีทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตัวอย่างของความสัมพันธ์ในระบบนี้ เช่น ทักษะทางสังคม ความสำเร็จในหน้าที่การงานของพ่อแม่มีส่วนในการจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมให้ลูก การที่พ่อแม่ถูกออกจากงานจะส่งผลโดยตรงกับสภาพเศรษฐกิจการเงินของครอบครัว และระดับความเครียดภายในบ้าน สภาพทางเศรษฐกิจของประเทศที่ส่งผลต่อหน้าที่การงานของพ่อแม่และกระทบต่อการใช้เวลาหรือการปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับเด็ก ความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานกับญาติของเพื่อนร่วมงาน ความสัมพันธ์ระหว่างลูกจ้างกับพนักงานของหัวหน้า หรือนโยบายของรัฐบาล ข้อกำหนด และเครือข่ายทางสังคมระหว่างกลุ่มคน จัดเป็นสิ่งแวดล้อมประเภทนี้

ตัวอย่างระบบ exosystem ในงานวิจัย เช่น ทักษะของพ่อแม่ และคนในชุมชนที่มีต่อการศึกษาที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเรียน และการตัดสินใจศึกษาต่อหรือไม่ศึกษาต่อของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

4. The macrosystem

ระบบใหญ่ที่สุดของระบบนิเวศที่มีผลต่อพัฒนาการของมนุษย์ ซึ่งเป็นที่รวมทุกระบบที่กล่าวมาให้เกี่ยวเนื่องกัน เป็นวัฒนธรรมใหญ่ นั่นคือ วัฒนธรรม ความเชื่อ หรือ 'พิมพ์เขียวทางสังคม' ที่กำหนดความเป็นอยู่ ระบบ 'ความคิด โอกาส ทรัพยากร การแลกเปลี่ยนต่างๆ ของสังคม เช่น นโยบายของรัฐบาล นโยบายสาธารณะ และ วัฒนธรรมย่อยของสังคม เป็นการปฏิบัติและแนวดำเนินชีวิต ซึ่งยอมรับกันในสังคม และสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ระบบนี้ได้รับอิทธิพลโดยวัฒนธรรม และสังคมที่บุคคลอาศัยอยู่ ตัวอย่างเช่น ระบบการเมือง ความเป็นประชาธิปไตย ระบบทุนนิยม ระบบศาสนา การศึกษา และวัฒนธรรม ระบบ macrosystem จะสะท้อนให้เห็นถึงทุกระบบที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลพัฒนาการของมนุษย์ตั้งแต่ระบบ microsystem mesosystem และ exosystem ผ่านคุณลักษณะทางสังคม และคุณลักษณะทางจิตวิทยาของสังคมนั้นๆ

ในแต่ละวัฒนธรรมก็มีการพัฒนา ไปตามกาลเวลา มีเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ของสังคม เช่น ภาวะสงคราม สภาพเศรษฐกิจ ภัยพิบัติจากธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ซึ่งไม่สามารถสรุปได้ว่าคนในสังคมเดียวกันจะมีพฤติกรรมเหมือนกันหมดเพราะคนที่เกิดและมีผ่านประสบการณ์ต่างยุคสมัยกันจะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมระดับมหภาคที่แตกต่างกัน

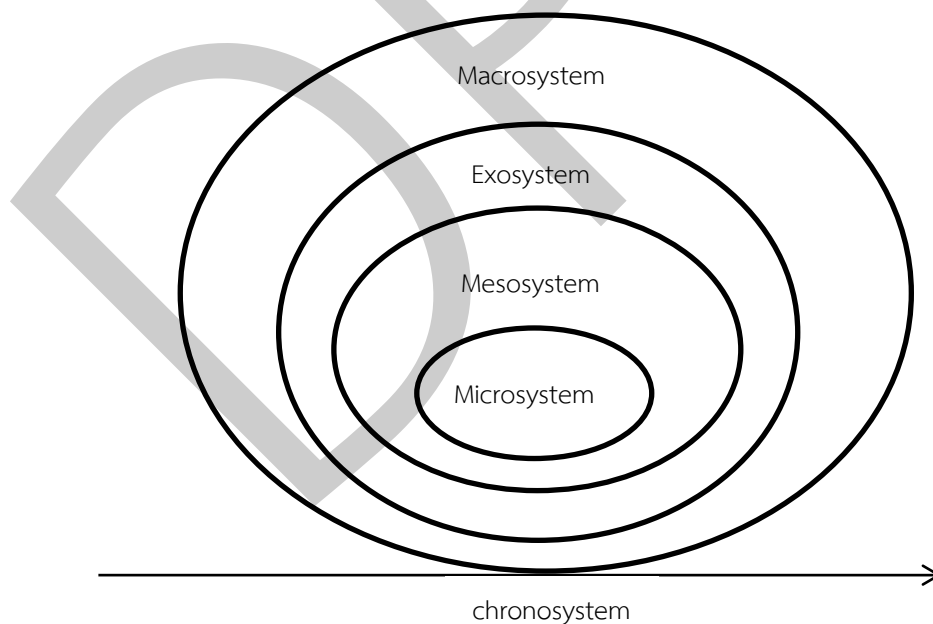
ตัวอย่างระบบ macrosystem ในงานวิจัย เช่น นโยบายของภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา เช่น การช่วยเหลือด้านสวัสดิการและสังคม การช่วยเหลือด้านการศึกษา เป็นต้น

5. the chronosystem

เป็นระบบสิ่งแวดล้อมที่บรอนเฟนเบรเนอร์ได้พัฒนาระบบขึ้นมาในภายหลัง เป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบของสิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนไปของสิ่งแวดล้อม ตลอดช่วงชีวิต ของบุคคล และรวมถึงเหตุการณ์ซึ่งเป็นประวัติของบุคคลผู้นั้นด้วย หรืออาจกล่าวได้ว่าระบบนี้เป็นองค์ประกอบทางเวลา ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ เวลาจุลภาค (Microtime) หมายถึง ความต่อเนื่องและไม่ต่อเนื่องของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในกระบวนการที่ใกล้ชิดตัวเด็ก เวลาระหว่างกลาง (Mesotime) หมายถึง ความสม่ำเสมอของเหตุการณ์ในช่วงเวลาที่ยาวนานขึ้น เช่น หลายวันหรือหลายอาทิตย์ และเวลามหภาค (Macrotime) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของความคาดหวัง และเหตุการณ์ในสังคมที่ใหญ่ขึ้นที่ส่งผลและได้รับผลกระทบจากกระบวนการและผลของพัฒนาการมนุษย์ในช่วงชีวิตหนึ่ง ระบบนี้แสดงให้เห็นว่าเมื่อระยะเวลาผ่านไปไม่ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเพียงด้านคุณลักษณะทางจิตวิทยาของบุคคลเท่านั้นแต่ยังส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมที่บุคคลอาศัยอยู่ด้วยเช่นกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัว สถานภาพทางการเงิน เศรษฐกิจ และสังคม (socioeconomic status) การจ้างงาน สถานที่อยู่อาศัย

ประสบการณ์ที่สำคัญที่เกิดขึ้นในระบบนี้เป็นประสบการณ์ที่เคยเกิดขึ้นกับบุคคลในช่วงชีวิตที่ผ่านมา ได้แก่ เหตุการณ์ทางสิ่งแวดล้อม การแต่งงาน การหย่าร้าง การมีบุตร เป็นต้น ระบบนี้เป็นระบบสุดท้ายที่บรอนเฟนเบรเนอร์พัฒนาขึ้น เป็นระบบที่เป็นผลมาจากประสบการณ์ของบุคคลในทั้งชีวิตที่ผ่านมาและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลในชีวิตประจำวัน

ระดับชั้นของสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดของบรอนเฟนเบรเนอร์ แสดงได้ดังภาพที่ 2-4

ภาพที่ 2-4 แสดงระดับชั้นของสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดของบรอนเฟนเบรเนอร์

องค์ประกอบทั้งสี่ที่กล่าวมาข้างต้น เชื่อมโยงสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อกันและกัน กล่าวคือ องค์ประกอบหนึ่งส่งผลและได้รับผลจากอีกองค์ประกอบหนึ่ง เช่น การเลือกเวลาในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนกับลักษณะหน้าที่การงานของผู้ปกครองส่งผลต่อการเข้าร่วม กิจกรรมนั้นๆ ของผู้ปกครอง เป็นต้น ทฤษฎีเชิงนิเวศมองว่า พัฒนาการในทุกด้านของเด็กได้รับอิทธิพลจากระบบทุกระบบ ในบริบทกระบวนการการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว สถานรับเลี้ยงเด็ก สถานศึกษา ล้วนต้องการการสื่อสารสองทางการแลกเปลี่ยนข้อมูล การร่วมมือ และความไว้วางใจระหว่างกัน การทำงานกับเด็กในห้องเรียนหรือบ้านเพียงอย่างเดียวอาจไม่ส่งผลทางบวกที่ยั่งยืนได้ ดังนั้นจึงควรจัดระบบในการสนับสนุนให้เกิดลักษณะของความสัมพันธ์ทางบวกดังกล่าวระหว่างครอบครัวกับสถาบันอื่นที่เกี่ยวข้องกับเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัว โรงเรียน หรือสถานรับเลี้ยงเด็กที่เป็นสถาบันที่มีความใกล้ชิดกับตัว

ดังนั้นแต่ละระบบของสิ่งแวดล้อมที่เสนอโดยบรอนเฟนเบรนเนอร์จึงมีส่วนสร้างพฤติกรรมของบุคคล และอาจถูกเปลี่ยนแปลงได้จากคนในระบบนั้น ๆ ด้วย มนุษย์ที่พัฒนาหรือเติบโตมาจากสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันย่อมมีพฤติกรรม และลักษณะนิสัยที่แตกต่างกันไป นอกจากนี้ระบบสิ่งแวดล้อมทั้งหมดนี้บรอนเฟนเบรนเนอร์เชื่อว่าจะมีกฎ ปทัสถาน (norms) และบทบาทที่เหมือนกันในช่วงเวลาเดียวกันในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ของบุคคล

ต่อมาเขาได้ศึกษาทั้งในด้านชีววิทยา จิตวิทยา และพฤติกรรม เพื่อนำไปสู่รูปแบบในการอธิบายพัฒนาการของมนุษย์ทั้งในระดับชีววิทยาจนถึงระดับระบบนิเวศวิทยา และใช้ชื่อทฤษฎีนี้ว่า “bioecological system theory”

จากทฤษฎีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยที่แวดล้อมเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแล้วแต่ส่งผลกระทบซึ่งกันและกัน การที่เด็กและเยาวชนอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ต่างกันทำให้เด็กมีพัฒนาการที่แตกต่างกันไปทั้งทางร่างกาย สังคม อารมณ์ และสติปัญญา ดังเช่นการตัดสินใจศึกษาต่อและไม่ศึกษาต่อและออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน สิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กและเยาวชนย่อมส่งผลการตัดสินใจในด้านการศึกษาต่อเช่นกัน

3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีระบบนิเวศวิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์ ได้แก่

วรรณรัตน์ ลาวัณ และรัชณี สรรเสริฐ (2558) ศึกษา PPCT Model: รูปแบบชีวนิเวศวิทยาเพื่อพัฒนาสุขภาพผู้มีภาวะเจ็บป่วยเรื้อรังในชุมชน โดยใช้ทฤษฎีชีวนิเวศวิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์ เป็นแนวคิดหลักของงานวิจัย ซึ่ง PPCT Model มี 4 องค์ประกอบหลักที่สำคัญที่เรียกว่า ‘Process-Person-Context-Time Model (PPCT Model)’ โดย ‘กระบวนการ’ สะท้อนการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นศูนย์กลางของระบบกับบริบทแวดล้อมรอบตัว สำหรับ ‘บุคคล’ ถูกวางให้เป็นศูนย์กลางของระบบ ส่วน ‘บริบทแวดล้อม’ คือ สิ่งแวดล้อมที่อยู่ล้อมรอบ ‘บุคคล’ มี 4 ระบบ ได้แก่ ระบบเล็ก ระบบ

กลาง ระบบนอก และระบบใหญ่ และ ‘เวลา’ เป็นองค์ประกอบสุดท้ายที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพัฒนา ของบุคคลได้ตลอดระยะเวลาภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีรอบตัว ซึ่งผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดนี้ในการอธิบาย ปรากฏการณ์ที่ซับซ้อน และพัฒนากลยุทธ์การดูแลสุขภาพผู้มีภาวะเจ็บป่วยเรื้อรัง

นิพาวรรณ แสงพรหม, และสุภาพร ชินสมพล (2558) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรม การเลี้ยงดูบุตรของมารดาที่มารับบริการแผนกกุมารเวชกรรม โรงพยาบาลค่ายสุรนารี จังหวัด นครราชสีมา การวิจัยเชิงสำรวจมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยด้านพื้นฐานด้านสังคมวิทยาที่มีผลต่อ พฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรของมารดา และเพื่อศึกษาพฤติกรรมและความสัมพันธ์เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อ การเลี้ยงดูบุตรของมารดาที่เข้ามาใช้บริการแผนกกุมารเวชกรรม โรงพยาบาลค่ายสุรนารี จังหวัด นครราชสีมา ทฤษฎีหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์ปัจจัยทางสังคมวิทยา คือ ทฤษฎีของบรอนเฟนเบรนเนอร์ กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้เลือกแบบเจาะจง คือมารดาที่มารับบริการแผนกกุมารเวช ในช่วงเดือนเมษายน – พฤษภาคม จำนวน 109 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยโปรแกรม SPSS สถิติที่ใช้คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ โดยสถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่เป็นหญิงอายุระหว่าง 21-25 ปี มีการศึกษาอยู่ในระดับ ปริญญาตรีมีรายได้ระหว่าง 9,000-12,999 บาทต่อเดือน นับถือศาสนาพุทธ มีสถานภาพสมรส มีบุตร จำนวน 1 คน ประกอบอาชีพแม่บ้าน ปัจจัยพื้นฐานด้านสังคมวิทยาอยู่ระดับพอใช้ และค่าเฉลี่ยด้าน พฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรของมารดาอยู่ในระดับพอใช้ และปัจจัยพื้นฐานด้านสังคมวิทยามีความสัมพันธ์ใน เชิงบวกกับพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรของมารดา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีระบบนิเวศวิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์ พบว่ามีจำนวน ไม่มากแต่เมื่อวิเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน ผู้วิจัย พบว่าสาเหตุการออกนอกระบบการศึกษามีความเกี่ยวข้องกับครอบครัว โรงเรียน และชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และความสัมพันธ์กับครูและเพื่อนในโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ ทฤษฎีระบบนิเวศวิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์ รายละเอียดแสดงดังตารางที่ 2-1

ตารางที่ 2-1 แสดงรายชื่องานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างการออกกลางคัน และความเกี่ยวข้องกับครอบครัว โรงเรียน และชุมชน

ชื่อผู้วิจัย	ชื่องานวิจัย และ พ.ศ.	บริบทที่เกี่ยวข้อง		
		ครอบครัว	โรงเรียน	ชุมชน
พิมพ์สาย น้ำทิพย์, อรุณี หรรดา, และ ประพนธ์ เจียรกุล (2556)	การรับรู้เกี่ยวกับบทบาทและพฤติกรรม มีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัด การศึกษาปฐมวัยในโรงเรียนสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษา พระนครศรีอยุธยา เขต 1	/	/	
ปรีศนียา วนิกสัมบัญ (2552)	ปัญหาการใช้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อลดการออกกลางคันของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาตอนต้นสังกัดสำนักงานพื้นที่ การศึกษาลพบุรีเขต 2		/	
โกมล จันทวงศ์ (2558)	ปัจจัยสาเหตุการออกกลางคันของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระ บรมราชูปถัมภ์ ศูนย์สระแก้ว	/	/	/
สรรค์ชัย กิตยานันท์ (2553)	ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการออกกลางคันของ นักศึกษาคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี	/	/	
สถาบันวิจัยและ พัฒนา มหาวิทยาลัย ราชภัฏ นครสวรรค์ (2548)	การศึกษสาเหตุการออกกลางคันของ นักศึกษาสถาบันราชภัฏนครสวรรค์ปี การศึกษา 2544-2546	/	/	

ชื่อผู้วิจัย	ชื่องานวิจัย และ พ.ศ.	บริบทที่เกี่ยวข้อง		
		ครอบครัว	โรงเรียน	ชุมชน
นิพนธ์ แก้วเกิด (2555)	การพัฒนาระบบการดูแลสนับสนุนนักเรียนเพื่อลดจำนวนการออกกลางคันของนักเรียนอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา	/	/	
สุปราณี เทศนา เรียง, สุภกร หาญสูงเนิน, และ พชรวิทย์ จันทร์ศิริสิริ. (2557)	รูปแบบการลดปัญหาการออกกลางคันของนักเรียน นักศึกษาในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์	/	/	
จรัญ ยินยอม (2552)	การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกกลางคันของนักศึกษา	/	/	/
รุ่งโรจน์ อาริยะ (2552)	บทบาทของอาจารย์ที่ปรึกษาในการลดการออกกลางคันของนักเรียนวิทยาลัยการอาชีพเขียงคำ จังหวัดพะเยา		/	
จำเนียร สุ มา ริ ธิ ร ร ม (2550)	การศึกษาสาเหตุการออกกลางคันของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด	/	/	
วัชร ี ตรี กุล งาม อำ ไ พ อ น ทร ประเสริฐ, จิรา พร รอด พ่วง, และสิริภิญญ์	ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การออกกลางคันของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต		/	

ชื่อผู้วิจัย	ชื่องานวิจัย และ พ.ศ.	บริบทที่เกี่ยวข้อง		
		ครอบครัว	โรงเรียน	ชุมชน
อินทรประเสริฐ (2550)				
ชีวิรัตน์ ดุชนิย์ (2546)	การศึกษาศาเหตุการออกกลางคันสำหรับ นักเรียนในสถานสงเคราะห์เด็กบ้านเมอร์ซี่ ในความดูแลของมูลนิธิส่งเสริมการพัฒนา บุคคล	/	/	/
เชาวรัตน์ เมือ ง แ ม น (2552)	การศึกษาสภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อ การออกกลางคันของนักเรียนระดับ ประกาศนียบัตรวิชาชีพ วิทยาลัยสารพัด ช่างสุราษฎร์ธานี	/	/	/
ภุมริน บุญทวี (2548)	ปัจจัยทางครอบครัวและพฤติกรรมทาง สังคมที่มีผลต่อการออกกลางคันของ นักศึกษาโรงเรียนอาชีวะเอกชนในจังหวัด เชียงใหม่	/	/	/
วิทิตา สุข ท้าว ญา ตี (2553)	บทเรียนที่ได้จากการสะท้อนคิดของ นักเรียนหญิงที่ออกกลางคันเนื่องจากการ ตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์	/	/	
สิงห์ จิน พงษ์ (2553)	การออกกลางคันของนักเรียนโรงเรียน สามัคคีพัฒนา อำเภอมะป้าหลวง จังหวัด เชียงราย	/	/	
สุภาภรณ์ ปินะ กาโน (2553)	การออกกลางคันของนักเรียนโรงเรียนบ้าน หนองเขียว สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เชียงใหม่ เขต 3	/	/	
ชิสัพพัชร์ โกสิย์ รัตนภิบาล	การศึกษาปัญหาการออกกลางคันของ นักเรียนโรงเรียนบ้านจันทเขลม สำนักงาน	/	/	

ชื่อผู้วิจัย	ชื่องานวิจัย และ พ.ศ.	บริบทที่เกี่ยวข้อง		
		ครอบครัว	โรงเรียน	ชุมชน
(2555)	เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 2			
พิมพ์ วาสนา (2555)	การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะเสี่ยงการออกกลางคันของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดเชียงรายเขต 2	/	/	/
ธงชาติ สอนคำ (2554)	ศึกษาปัญหาการออกกลางคันของนักเรียนโรงเรียนบ้านก้อทอสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 2	/	/	/

จากทฤษฎีของบรอนเฟนเบรนเนอร์ ที่ให้ความสำคัญกับระดับชั้นสิ่งแวดล้อมซึ่งเชื่อว่ามีผลต่อพัฒนาการของเด็ก โดยสิ่งแวดล้อมชั้นแรกที่ใกล้ชิดเด็กมากที่สุดก็คือระดับ microsystem ประกอบไปด้วยสิ่งแวดล้อมของ ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน และจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกกลางคันข้างต้น แสดงให้เห็นว่าสิ่งแวดล้อมด้านครอบครัว โรงเรียน และชุมชน จะเป็นปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจศึกษาต่อหรือไม่ศึกษาต่อของเด็กและเยาวชน ดังนั้นในงานวิจัยเรื่องนี้ สิ่งแวดล้อมด้านครอบครัว โรงเรียน และชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว โรงเรียน และชุมชน จึงเป็นปัจจัยเงื่อนไขที่มีบทบาทและความสำคัญต่อการออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา: กรณีศึกษาจังหวัดตาก” มีรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัยดังแสดงต่อไปนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยแบ่งตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อศึกษาคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา และวัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา

ผู้วิจัยเลือกกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยด้วยวิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) จากข้อมูลของสถานศึกษาในระดับมัธยมศึกษาจังหวัดตาก ที่เด็กและเยาวชนออกจากระบบการศึกษาให้ข้อมูลกับผู้วิจัย และการสุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอล (snowball sampling technique) จากกลุ่มเป้าหมายที่ได้จากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจงในขั้นต้น ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอลจะต้องออกจากระบบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา และไม่ได้ศึกษาต่อทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเช่นเดียวกันกับกลุ่มเป้าหมาย โดยกลุ่มเป้าหมายและครอบครัวมีความพร้อมในการให้ข้อมูลกับผู้วิจัย

ผู้วิจัยศึกษาคุณลักษณะเชิงลึก และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษาโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับเด็กและเยาวชนที่ออกจากระบบการศึกษา และตัวแทนของครอบครัว โดยกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยเป็นเด็กและเยาวชนที่ออกจากระบบการศึกษา ตัวแทนของครอบครัว และตัวแทนชุมชนของเด็กและเยาวชนที่ออกจากการศึกษาในระบบในระดับมัธยมศึกษา และไม่ได้เข้ารับการศึกษต่อทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยในจังหวัดตาก

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา รวมจำนวน 38 คน (กลุ่มเป้าหมายที่ออกนอกระบบการศึกษา 1 คน ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ทั้งกลุ่มเป้าหมาย 1 คน และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลกับตัวแทนครอบครัวของกลุ่มเป้าหมาย 1 คน และตัวแทนชุมชนของกลุ่มเป้าหมาย 1 คน) ซึ่งผู้วิจัยจะเลือก

สถานศึกษาที่มีต้นสังกัดแตกต่างกัน เพื่อให้มีความหลากหลายและเป็นตัวแทนของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษามากที่สุด

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ครู - อาจารย์ที่เป็นครูประจำชั้นของเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษาถึงคุณลักษณะพื้นฐาน และปัจจัยที่เป็นสาเหตุของเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษาเพื่อตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (data triangulation) อีกครั้ง

วัตถุประสงค์ข้อ 3 เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับบุคคลที่ทำงานเกี่ยวข้องในด้านการวางแผน หรือวางนโยบาย หรือมีประสบการณ์โดยตรงกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และเด็กที่ออกนอกระบบการศึกษา ในหัวข้อเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษา” เพื่อนำข้อสรุปที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาจัดทำเป็นข้อเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำงานด้านการวางแผนและนโยบายทางการศึกษาตรวจสอบความสมบูรณ์ของเนื้อหาอีกครั้ง สำหรับเกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์เชิงลึกมีดังนี้

เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่สัมภาษณ์เชิงลึก

1. มีประสบการณ์ในการทำงานที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนของการวางแผนเชิงนโยบาย หรือการปฏิบัติงานด้านการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างน้อย 5 ปี หรือ
2. ตัวแทนครู อาจารย์ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย มีประสบการณ์ทำงานอย่างน้อย 5 ปี

เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจสอบความสมบูรณ์ของเนื้อหา

มีประสบการณ์ในการวางแผนงานด้านการศึกษาและนโยบายทางการศึกษาอย่างน้อย 5 ปี

ผู้วิจัยเลือกกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยด้วยวิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) จากเกณฑ์ข้างต้น โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิที่ใช้ในการสัมภาษณ์รวมจำนวน 5 คน และผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจสอบความสมบูรณ์ของเนื้อหาจำนวน 1 คน โดยมีรายชื่อดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก

1. ดร.ประวีณา อัสโย
นักวิชาการศึกษานำนานการพิเศษ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
2. ดร.สุรพงษ์ ไชยวงศ์
ผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
จังหวัดตาก
3. นางกนกพร สบายใจ
รองเลขาธิการสมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย เครือข่ายบ้านเรียน
4. นางสาวทองพูล บัวศรี
ผู้ดูแลโครงการศูนย์เด็กก่อสร้าง มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก
5. นางสาวไศวิรินทร์ ชวนประพันธ์
Project officer; Section for Educational Innovation and Skills Development
องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO Bangkok)

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจสอบความสมบูรณ์ของเนื้อหา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พินสุดา สิริธรรังศรี
วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีรายละเอียดแสดงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อศึกษาคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา และ

วัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และข้อที่ 2 ในการศึกษาคุณลักษณะเชิงลึก และปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษาคือ แบบบันทึกการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยมีขั้นตอนการพัฒนาเครื่องมือดังนี้

- 1) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะพื้นฐานและปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษาจากเว็บไซต์ และเอกสารที่เป็นที่เชื่อถือได้จากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนทั้งใน

ประเทศและต่างประเทศ จากนั้นวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ข้อมูลที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะเชิงลึก และปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา

2) นำข้อมูลที่สำคัญและเกี่ยวข้อง (key word) ดังกล่าวมาสร้างเป็นข้อคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยข้อคำถามจะครอบคลุมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชน ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพบิดามารดาหรือผู้ปกครอง สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว ที่อยู่อาศัย อาชีพหรืองานที่ทำในปัจจุบัน สาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา (รายละเอียดของแบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับวัตถุประสงค์ข้อ 1 และ ข้อ 2 แสดงในภาคผนวก ก)

วัตถุประสงค์ข้อ 3 เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

สำหรับแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ใช้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 3 ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการสังเคราะห์ผลการวิจัยที่ได้จากข้อ 1 และข้อ 2 ของงานวิจัยประกอบกับแนวคิดและทฤษฎีระบบนิเวศวิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์ที่ใช้ในงานวิจัย และพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้มากที่สุด อีกทั้งเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตภายหลังจากเด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา โดยรายละเอียดของแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแสดงในภาคผนวก ข

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ใช้ในการวิจัย ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อศึกษาคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา และวัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา

1) ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะพื้นฐานของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา และปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษาจากเว็บไซต์ และเอกสารที่เป็นที่เชื่อถือได้จากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา องค์การยูเนสโก เป็นต้น เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

2) ติดต่อประสานงานกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 1 เพื่อติดต่อข้อมูลสถานศึกษาที่มีผู้เรียนออกนอกระบบการศึกษา จากนั้นผู้วิจัยติดต่อสถานศึกษาเพื่อขอเก็บข้อมูลพื้นฐานของเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาโดยการสัมภาษณ์จากครู-อาจารย์ที่เคยสอนหรือเป็นครูประจำชั้นเด็กที่ออกนอกระบบการศึกษา เช่น ข้อมูลที่อยู่อาศัยปัจจุบัน สาเหตุที่ผู้เรียน (เด็กและเยาวชน) ออกจากระบบการศึกษา

3) ติดต่อเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษา และครอบครัว จากข้อมูลที่ได้จากสถานศึกษา เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับคุณลักษณะพื้นฐานของเด็กและเยาวชน และครอบครัว รวมถึงปัจจัยที่ทำให้ออกจากระบบการศึกษา และตรวจสอบข้อมูลซ้ำจากตัวแทนเพื่อนบ้านหรือชุมชนที่ใกล้เคียง จากนั้นใช้เทคนิคการสโนว์บอล (snowball sampling technique) กับกลุ่มเป้าหมายที่สัมภาษณ์ เพื่อค้นหาเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษาเพิ่มเติม รวมจำนวนบุคคลที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งสิ้น 38 คน ซึ่งอยู่อาศัยในอำเภอเมือง อำเภอสามเงา และอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

4) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการศึกษาเอกสารมาตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลแบบสามเส้า (data triangulation) จากนั้นจัดทำข้อสรุปเกี่ยวกับคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา และปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา

วัตถุประสงค์ข้อ 3 เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

1) ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนในการวางแผนงาน หรือมีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบ โดยคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นตัวแทนในการจัดการศึกษาหรือวางแผนเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจากภาครัฐบาลและภาคเอกชน อาทิ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย องค์กรพัฒนาเอกชน รวมจำนวน 5 คน เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview)

2) ภายหลังจากได้ข้อสรุปเกี่ยวกับคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา และปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษาแล้ว ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลดังกล่าวพร้อมทั้ง

สัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา”

3) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาจัดทำข้อสรุป และให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการวางแผนนโยบายและแผนงานด้านการศึกษา ตรวจสอบความสมบูรณ์ของเนื้อหาอีกครั้ง ก่อนนำเสนอเป็นแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (data triangulation) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลคุณลักษณะเชิงลึก และปัจจัยที่เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษา ตัวแทนครอบครัว ตัวแทนชุมชน และครูที่เคยสอนเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ในขณะที่การตรวจสอบข้อมูลการนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ในการวางแผนงานด้านการศึกษาและนโยบายทางการศึกษาตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์อีกครั้งว่ามีความเหมาะสมหรือไม่

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากผู้วิจัยใช้วิธีการแบบสามเส้า (data triangulation) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมายด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ทั้งในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1-3 ของการวิจัย

จากข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปวิธีดำเนินการวิจัยโดยเรียงตามวัตถุประสงค์ได้ดังตารางที่ 3-1

ตารางที่ 3-1 แสดงวิธีดำเนินการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา: กรณีศึกษาจังหวัดตาก”

วัตถุประสงค์การวิจัย	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	การเก็บรวบรวมข้อมูล	การตรวจสอบข้อมูล	การวิเคราะห์ข้อมูล
1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา	เด็กและเยาวชนที่ออกจากระบบการศึกษา ตัวแทนของครอบครัว และตัวแทนชุมชน และครูของเด็กและเยาวชนที่ออกจากระบบการศึกษา รวมจำนวน 38 คน	แบบ บั น ที ก ก า ร สัมภาษณ์	การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview)	วิธีการตรวจสอบข้อมูล ส าม เ ล้ า (data triangulation)	การวิเคราะห์ข้อมูล แบบสร้างข้อสรุป
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา	เด็กและเยาวชนที่ออกจากระบบการศึกษา ตัวแทนของครอบครัว และตัวแทนชุมชน และครูของเด็กและเยาวชนที่ออกจากระบบการศึกษา รวมจำนวน 38 คน	แบบ บั น ที ก ก า ร สัมภาษณ์	การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview)	วิธีการตรวจสอบข้อมูล ส าม เ ล้ า (data triangulation)	การวิเคราะห์ข้อมูล แบบสร้างข้อสรุป
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา	ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน	แบบ บั น ที ก ก า ร สัมภาษณ์	การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview)	วิธีการตรวจสอบสาม เ ล้ า ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล	การวิเคราะห์ข้อมูล แบบสร้างข้อสรุป

DRU

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษา: กรณีศึกษาจังหวัดตาก” ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative data) จากการลงพื้นที่จังหวัดตาก และสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับกลุ่มเป้าหมาย ครอบครัว และชุมชน รวมจำนวนทั้งสิ้น 38 คน เพื่อศึกษาคุณลักษณะเชิงลึก และปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) และวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป และนำข้อมูลที่ได้มานำเสนอกับบุคคลที่ทำงานเกี่ยวข้องในด้านการวางแผน หรือวางนโยบาย หรือมีประสบการณ์โดยตรงกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และเด็กที่ออกนอกระบบการศึกษา ในหัวข้อเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษา” รวมจำนวนทั้งสิ้น 5 คน เพื่อนำข้อสรุปที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาจัดทำเป็นข้อเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยนำเสนอตามลำดับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยจำนวน 3 ข้อ คือ

วัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง คือ เพื่อศึกษาคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

วัตถุประสงค์ข้อที่สอง คือ เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา

วัตถุประสงค์ข้อที่สาม คือ เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา รายละเอียดแสดงตามลำดับวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ผู้วิจัยสรุปคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ครอบครัว และชุมชน รวมจำนวนทั้งสิ้น 38 คน และนำเสนอผลการศึกษาออกเป็น 2 ตอน

ตอนที่หนึ่ง ผลการศึกษาเชิงลึกโดยสรุปรายกรณี

ตอนที่สอง คุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ผู้วิจัยสังเคราะห์และแบ่งคุณลักษณะเชิงลึกออกเป็น 2 คุณลักษณะ คือ

1. ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และชุมชนของกลุ่มเป้าหมาย
2. วิถีชีวิตภายหลังออกจากระบบการศึกษา และแนวโน้มการศึกษาต่อในอนาคต

รายละเอียดแสดงดังต่อไปนี้

ตอนที่หนึ่ง ผลการศึกษาเชิงลึกโดยสรุปรายกรณี

ข้อมูลในตอนที่หนึ่งจะประกอบไปด้วยข้อมูลส่วนบุคคล คือ ชื่อ (นามสมมติ) เพศ อายุ ระดับการศึกษาชั้นปีสุดท้ายที่ศึกษา เกรดเฉลี่ย จำนวนสมาชิกในครอบครัว สถานภาพครอบครัว บุคคลที่พักอาศัยอยู่ร่วมในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว อายุและอาชีพบิดามารดาหรือผู้ปกครอง สภาพฐานะของครอบครัว ผู้หารายได้หลักของครอบครัว อาชีพหรืองานที่ทำในปัจจุบัน รายได้จากอาชีพที่ทำในปัจจุบัน สาเหตุที่ออกจากระบบการศึกษา จำนวนปีที่ออกจากระบบการศึกษา เหตุการณ์หรือบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการออกจากระบบการศึกษา ผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังออกจากสถานศึกษา ทักษะคิดและมุมมองด้านการศึกษา การให้ความสำคัญกับการศึกษา ความสัมพันธ์ภายในโรงเรียน การให้ความสำคัญกับการศึกษาต่อ การวางแผนทางการศึกษาต่อในอนาคต ซึ่งข้อมูลดังกล่าวในแต่ละกรณีมีข้อมูลที่มากน้อยไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับทำให้ข้อมูลของกลุ่มเป้าหมาย ตัวแทนครอบครัว และตัวแทนชุมชนเป็นสำคัญ ผู้วิจัยสรุปการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ตัวแทนครอบครัว และตัวแทนชุมชนเป็นรายกรณีรายละเอียดแสดงตามลำดับดังนี้

กรณีศึกษาที่ 1

นายเอ (นามสมมติ) ภูมิลำเนาจังหวัดปทุมธานี มีพี่น้องทั้งหมด 3 คน โดยนายเอเป็นบุตรคนกลาง มีพี่สาวและน้องสาวต่างบิดาทุกคน (มารดาคนเดียวกัน) พี่สาวคนโต อายุ 23 ปี ปัจจุบันอาศัยอยู่ธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี แต่ไม่ได้ติดต่อกันมานานหลายปี และน้องสาวคนเล็กอายุ 19 ปี ปัจจุบันทำงานที่ร้านอาหารแห่งหนึ่งแถวคลอง 3 จังหวัดปทุมธานี น้องสาวเป็นมารดาเลี้ยงเดี่ยว มีบุตร 1 คน นายเอได้ติดต่อน้องสาวคนเล็กนานๆ ครั้ง

มารดาของนายเอ อายุ 52 ปี บิดาประกอบอาชีพเป็นช่างเหล็ก นายเอไม่ได้อยู่กับบิดาตั้งแต่อายุ 3 ขวบ เนื่องจากมารดามีสามีใหม่ และบิดาติดสุราหนัก ปัจจุบันมารดาทำอาชีพขายอาหารตาม

สิ่งที่จังหวัดปทุมธานี และอยุธยา ร่วมกับบิดาเลี้ยง นายเอไม่ถูกกับบิดาเลี้ยง ทุกครั้งที่เจอต้องทะเลาะ มีปัญหากันและนายเอถูกบิดาเลี้ยงตี และมารดาเข้าข้างบิดาเลี้ยง เมื่อเกิดปัญหามารดาจะส่งเอ กลับมาอยู่กับบิดาแท้ๆ แต่บิดาแท้ๆ ชอบกินเหล้า เมา และไว้วาย ทำให้เอไม่ชอบ และตัดสินใจหนี ออกจากบ้านรวมทั้งสิ้น 4 ครั้งตั้งแต่อายุ 12 ปีถึง 14 ปี

บุคคลที่นายเอสนิทมากที่สุดในครอบครัวคือยาย (ยายพักอยู่แถวคลอง 14 จังหวัดปทุมธานี) เอะจะชอบไปหายาย ซึ่งยายอยู่กับตาแค่สองคน ตาประกอบอาชีพเก็บของเก่าขาย และยายประกอบ อาชีพทำกระถาง แต่มารดาของเอไม่ถูกกับตา (บิดาเลี้ยงของมารดา) และคนในครอบครัวของเอไม่มีใครถูกกัน

นายเอหนีออกจากบ้านครั้งสุดท้ายเมื่ออายุ 14 ปี และเริ่มดิ้นรนที่ผู้ขายที่เรียน วิทยาลัยเทคนิคแห่งหนึ่งช่วงกลางคืนได้ขับรถมอเตอร์ไซด์แข่งกันจึงโดนตำรวจจับและต้องไปอยู่สถาน พินิจ (บ้านปทุมฯ) เป็นเวลา 3 เดือน เมื่ออายุ 15 ปี จึงได้ย้ายไปอยู่ในมูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก ต่อมา มูลนิธิฯ ได้ส่งนายเอให้เข้าเรียนต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 23 จังหวัดพิษณุโลก (นายเอจบประถมศึกษาปีที่ 6 ที่โรงเรียนสุทธิสอาด แกวนิมิตรใหม่) และได้ศึกษา จนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 2 นายเอถูกส่งตัวมาเรียนที่โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 55 จังหวัดตาก โดยนายเอให้เหตุผลว่าสาเหตุที่ต้องออกจากโรงเรียนกลางคันเพราะมีปัญหาเกี่ยวกับเพื่อน นักเรียนด้วยกันที่เป็นม้ง รวมถึงไม่ถูกชะตากับผู้อำนวยการโรงเรียน และมีเรื่องราวจนเป็นคดีความ (แต่นายเอไม่ชอบบอกว่า เป็นคดีความเรื่องใด ขณะที่ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ครูที่เคยสอนนายเอให้ ข้อมูลว่านายเอมีคดีความเรื่องการลักขโมยเงินของครูและเพื่อนในโรงเรียน)

ขณะที่เรียนที่โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 55 ได้เพียง 2-3 อาทิตย์ นายเอเริ่มไม่ถูกชะตา กับเพื่อนในโรงเรียนที่เป็นม้ง และไม่ถูกกับลูกชายของผู้อำนวยการโรงเรียน นายเอจึงได้ออกจาก โรงเรียนอีกครั้งเมื่อเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 โดยนายเอให้เหตุผลว่าสาเหตุที่ออก จากโรงเรียนเป็นเพราะมีปัญหาเกี่ยวกับเพื่อน มีปัญหาครอบครัว มีความรักในวัยเรียน และในระหว่าง เรียน นายเอติดเที่ยว แอบหนีออกจากโรงเรียนประจำ ไปดื่มสุรานอกโรงเรียน จนสุดท้ายนายเอ ละอายใจตนเอง รู้สึกผิดกับเพื่อนและทำให้เพื่อนที่ไว้ใจผิดหวังจึงตัดสินใจออกจากโรงเรียน

ภายหลังออกจากโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 55 จังหวัดตาก (เมื่อตอนอายุประมาณ 18-19 ปี) เอ้าย้ายมาเรียนที่โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 29 จังหวัดศรีสะเกษ ในระหว่างเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เทอม 2 เอเรียนประมาณ 4 เดือน ได้มีหมายศาลส่งมาที่โรงเรียน ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากคดีที่เกิดขึ้นระหว่างเอเรียนอยู่ที่โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 23 ส่งผลให้เอต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน และต้องโทษจำคุกนาน 2 ปี ซึ่งนายเอออกจากเรือนจำมาเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2559 ที่ผ่านมา

เมื่อเอออกจากเรือนจำ เอได้ไปพักอาศัยอยู่กับครูที่โรงเรียนเก่าสมัยมัธยมเป็นเวลาประมาณ 1 สัปดาห์ ต่อมาครูแนะนำให้เอหางานทำ เอจึงเดินทางมาหางานทำที่กรุงเทพมหานคร และได้งานเป็นพนักงานรักษาความปลอดภัยอยู่ที่บริษัทแห่งหนึ่งย่านปทุมธานี แต่เอทำงานได้ไม่นาน เอก็ลาออก และมาทำงานที่ใหม่ด้วยเหตุผลว่าโดนบริษัทโกงเงินค่าตัวไปเป็นจำนวน 2,000 บาท

ปัจจุบันเอทำงานอยู่ที่บริษัทแห่งหนึ่งย่านสะพานพุทธในกรุงเทพมหานคร โดยเริ่มงานตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2559 ที่ผ่านมานี้ในตำแหน่งพนักงานรักษาความปลอดภัยและมีรายได้ต่อวันๆ ละ 480 บาท

อนาคตเอตั้งใจจะบวชให้กับครูท่านหนึ่งในสมัยมัธยมศึกษาที่เอรักและเคารพเหมือนมารดาคนหนึ่ง และหลังเดือนเมษายน 2559 เอวางแผนไว้ว่าจะเข้าเรียนต่อการศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อให้ตนเองจบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และอยากเรียนต่อด้านการเกษตรที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตจังหวัดตาก

กรณีศึกษาที่ 2

ผู้วิจัยได้รับข้อมูลจากเขตพื้นที่ว่าออกกลางคันเพราะนางสาวบี (นามสมมติ) สมรส แต่เมื่อลงพื้นที่แล้วพบว่านางสาวบีไม่ได้แต่งงานแต่ออกกลางคันเพราะช่วยบิดามารดาทำงาน วันที่ลงพื้นที่ผู้วิจัยไม่พบกลุ่มเป้าหมายและครอบครัวแต่ได้พบ และได้ข้อมูลจากเพื่อนบ้าน เนื่องจากนางสาวบีและครอบครัวย้ายไปอยู่ต่างจังหวัด และไม่ทราบข้อมูลว่าย้ายไปจังหวัดใด

กรณีศึกษาที่ 3

นางสาวซี (นามสมมติ) ปัจจุบันย้ายไปอยู่กรุงเทพฯ และไม่ทราบถึงลักษณะงานที่ทำ โดยนางสาวซีไม่ได้กลับบ้านนานมากแล้วนับตั้งแต่ออกจากโรงเรียน (ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นมารดา) มารดาได้คุยกับนางสาวซีบ้างนานๆ ครั้ง สำหรับสาเหตุที่นางสาวซีออกจากโรงเรียนมารดาไม่ทราบ และมารดาไม่สนิทกับนางสาวซี ซึ่งนางสาวซีสนิทกับบิดาแต่บิดาเสียชีวิต ปัจจุบันมารดาผู้ให้สัมภาษณ์ตอนนี้อยู่กับลูก และไม่มีญาติ ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป และเลี้ยงลูกจำนวนทั้งสิ้น 7 คน (ผู้ชาย 5 คน ผู้หญิง 2 คน โดยนางสาวซีเป็นลูกคนที่ 3)

ปัจจุบันนางสาวซีแต่งงานแล้ว แต่มารดาไม่รู้ข้อมูลว่าไปอยู่ที่ไหนกับใคร และทำอะไร

กรณีศึกษาที่ 4

นางสาวยา (นามสมมติ) ปัจจุบันอายุ 16 ปี สำหรับเหตุผลที่ไม่เรียนต่อคือ ไม่อยากเรียน ขี้เกียจไปเรียน ตอนเรียนจำผลการเรียนตัวเองไม่ได้ ด้านครอบครัวมีพี่น้อง 2 คน (นางสาวยาเป็นน้อง และมีพี่สาวค้าขายอยู่จังหวัดลำปาง นางสาวยาไม่ทราบอายุพี่ มีการติดต่อคุยกับพี่บ้างผ่านทางโทรศัพท์)

ปัจจุบันแต่งงานแล้ว (แต่งงานไม่ถึงปี) แฟนเป็นคนมุขอยู่ต่างหมู่บ้าน อาชีพปัจจุบันคือ อยู่บ้าน ทำไร่ อนาคตไม่คิดจะกลับไปเรียนอีกเพราะขี้เกียจไป อนาคตวางแผนว่าจะทำอะไรต่อไปเรื่อยๆ และไม่คิดจะมีลูก เพราะขี้เกียจเลี้ยง จำนวนสมาชิกในครอบครัวมีด้วยกันทั้งหมด 5 คน มารดา บิดา เลี้ยง นางสาวยา น้อง ลูกติดบิดา (อายุ 12 ปี กำลังเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6) สถานภาพครอบครัวดั้งเดิม บิดามารดาหย่าร้างกัน ปัจจุบันอาศัยอยู่กับมารดา และบิดาเลี้ยง อาชีพบิดาเลี้ยงและมารดา คือ ทำไร่ มารดาอายุ 40 กว่า บิดาเลี้ยงอายุมากกว่าแต่ไม่ทราบอายุที่แท้จริง

อนาคตด้านการเรียน จะไม่กลับไปเรียนอีก ถึงแม้จะมีครูมาสอนให้ที่บ้านก็จะไม่เรียน ขี้เกียจเรียน ขี้เกียจเขียนหนังสือ (ขณะเรียน ครูใจดี)

กรณีศึกษาที่ 5

นางสาวน้ำ (นามสมมติ) ปัจจุบันอายุ 17 ปี มีพี่น้องจำนวน 3 คน (น้ำเป็นคนกลาง) มีพี่ชาย 1 คน (ไม่ทราบอายุ) และน้องคนเล็ก (อยู่กับบิดา) อายุประมาณ 11 ปี บิดามารดาเสียชีวิตหมดแล้ว โดยมารดาถูกยาฆ่าหญ้าฆ่าตัวตาย (มารดามีอาการทางจิตและเสียชีวิตไป 3-4 ปี และบิดาเสียไปเมื่อ 2 ปีที่แล้ว) ปัจจุบันอาศัยอยู่กับลูกชาย 1 คน (ลูกอายุ 3 ขวบ) มานาน 2 ปีแล้ว เมื่อก่อนอาศัยอยู่รวมกับบ้านน้าสาวก่อนแยกย้ายมาอยู่ตามลำพังกับลูก

น้ำเป็นมารดาเลี้ยงเดียว เคยแต่งงานและปัจจุบันเลิกกับแฟนแล้ว (แฟนเป็นมุสลิมน้อย) ตอนนี้อยู่จ้งทั่วไป และช่วยน้าสาวเกี่ยวข้าว การทำอะไรเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล เช่น หนีห่อไม้ ก็ไปหาห่อไม้ ทำไร่อ้อย ข้าว ผัก (รายได้ต่อวันประมาณ 250-300 บาทต่อครั้ง แต่ไม่ได้ประจำแล้วแต่ถ้ามีใครจ้างหรือไม่)

เมื่อตอนเด็กภายหลังน้ำคลอดมาได้ 1 เดือนมารดามีอาการทางจิต น้ำเป็นผู้เลี้ยงดูสลับกับมารดา แต่บิดาไม่ได้เลี้ยง

น้ำออกจากโรงเรียนขณะเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 สาเหตุที่ออกจากโรงเรียนเพราะไม่มีคนส่งเรียน เนื่องจากน้าสาวมีลูก น้าสาวจึงต้องดูแลลูก น้ำจึงต้องออกจากโรงเรียนเพราะไม่มีคนส่งและไม่มีข้าวกิน ก่อนหน้านั้นน้ำพยายามแบ่งเวลาไปทำงานและหาเงินซื้อข้าวกินเพื่อไปเรียนด้วยตนเอง แต่ก็ต้องขาดเรียนบ่อย สุดท้ายจึงต้องออกจากโรงเรียน เพราะต้องเลี้ยงหลาน (ลูกของน้ำ) หากไม่เลี้ยงหลานจะไม่มีข้าวกิน และมารดามีแฟนใหม่ แต่แฟนใหม่ไม่อยู่กับน้ำ ภายหลังมารดาเสียชีวิต บิดาเลี้ยงจึงย้ายไปสร้างบ้านอีกหลังซึ่งปัจจุบันไม่คุยกันแต่ยังเจอกัน

เกรดเฉลี่ยต่ำสุด น้ำจำไม่ได้ ปัจจุบันเพื่อนที่เรียนรุ่นเดียวกันยังเรียนอยู่ เมื่อก่อนถึงโอกาสการเรียนในอนาคต น้ำให้สัมภาษณ์ว่าถ้ามีโอกาสก็จะเรียน แต่ตอนนี้ยังเรียนไม่ได้เพราะมีลูกไม่มีใครเลี้ยงดู ถ้าเป็นไปได้อยากขอให้ลูกไปเรียน และไปเรียนพร้อมลูก เคยไปเรียนที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน) แถวบ้าน แต่คนไปเรียนและสอบตกเยอะ ครูเลยมุดกำลังใจและกลับไปอยู่ในเมือง ทำให้ใครที่อยากเรียนต้องตามไปเรียนในเมือง น้ำไม่มีเงินซื้อชุดนักศึกษาจึงไม่ได้ไปเรียน ดังนั้นโอกาสที่จะเรียนต่อในอนาคตคือการเรียนที่สำนักงานส่งเสริม

การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพราะโรงเรียนให้ข้อสอบมาทำที่บ้าน ทำให้มีเวลามาทำที่บ้าน คนในชุมชนไม่มีใครรู้หนังสือ และคนรู้หนังสือจะเข้าไปอยู่ในเมือง

ด้านการวางแผนในอนาคต น้ำให้สัมภาษณ์ว่าถ้าลูกโตขึ้นจะให้ลูกเข้าเรียนศูนย์เด็กเล็ก เมื่อโตประมาณ 7-8 ปีจะให้ลูกไปเรียนที่ศึกษาสงเคราะห์ (เพราะเรียนฟรี ให้ชุดนักเรียน) และจะเรียนไปพร้อมลูก

จากการสัมภาษณ์น้ำของน้ำ และคนในชุมชนให้ข้อมูลที่สอดคล้องกับน้ำ คือน้ำมีอาการซึมเศร้าเหมือนมารดา

กรณีศึกษาที่ 6

นางสาวมี (นามสมมติ) ปัจจุบันอายุ 17 ปี มีพี่น้องทั้งหมด 4 คน โดยมีเป็นพี่สาวคนโต มีน้องชายคนรอง และมีน้องสาวอีก 2 คน ซึ่งน้องสาวทั้งสองคนกำลังเรียนหนังสืออยู่ โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอวังเจ้า ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และน้องสาวคนเล็กเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 5 สมาชิกในครอบครัวมีทั้งหมด 8 คน บิดามารดาไม่ได้ทำงาน อยู่บ้านเพื่อดูแลลูกหลาน (จำนวน 2 คน) แต่หากวันไหนว่างก็จะไปรับจ้างทั่วไป (เป็นเกษตรกรผู้เช่า) สมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัวไม่ได้ทำงาน อยู่บ้านทำงานบ้าน และดูแลลูกหลาน รายรับของสมาชิกในครอบครัวได้จากการทำงานของมี ลูกชายคนรอง และ ลูกสะใภ้ ซึ่งทำอาชีพก่อสร้าง ลูกชายและลูกสะใภ้มีรายได้เฉลี่ยทั้งสองคนรวมกันต่อเดือนโดยประมาณ 10,000 บาท และให้บิดามารดาต่อเดือนไม่เกิน 4,000 บาท

มีเคยศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนแห่งหนึ่ง ระหว่างปิดเทอมขณะที่กำลังเรียน มีไปทำงานเป็นเด็กปั๊มที่จังหวัดลพบุรีพักอาศัยอยู่กับพี่ ต่อมาไปเจอสามี (อายุ 23 ปี ขณะนั้นมีอายุ 16 ปี) ซึ่งคุยแล้วถูกคอ และคบกันได้ 1 ปี จึงตัดสินใจแต่งงาน (การแต่งงานของมี ไม่มีพิธีแต่งงานเป็นเพียงแค่การผูกข้อมือ) และมีลูกชาย 1 คน มีจึงตัดสินใจออกจากโรงเรียน ระหว่างเรียนมีเรียนดี ตั้งใจเรียน (แต่จำเกรดเฉลี่ยหรือผลการเรียนล่าสุดก่อนออกไม่ได้)

ภายหลังการออกจากการเรียน มีประกอบอาชีพทำไร่ จนแต่งงานมีจึงย้ายไปอยู่กับสามีที่จังหวัดเพชรบูรณ์นาน 2 ปี ต่อมาเมื่อมีลูก จึงเอาลูกมาให้มารดาเลี้ยงที่จังหวัดตาก แล้วย้ายไปทำงานที่จังหวัดสระบุรีได้นาน 5 เดือนจนถึงปัจจุบัน (มีไม่ได้กลับมาบ้านนาน 5 เดือนนับตั้งแต่ย้ายไปทำงานที่

สระบุรี) ระหว่างนี้มีการติดต่อครอบครัวผ่านทางโทรศัพท์เพื่อสอบถามข่าวคราวของลูกโดยเฉลี่ย 1-2 ครั้งต่อสัปดาห์ ทั้งนี้ได้ส่งเงินกลับมาบ้านเดือนละ 2,000 – 3,000 บาท

ด้านอาชีพ ปัจจุบันมีทำงานบริษัทแห่งหนึ่งอยู่ที่จังหวัดสระบุรี มีรายได้ต่อเดือนประมาณ 8,000 บาท

บิดาให้ข้อมูลว่ามีอยากเรียนต่อ แต่ต้องออกจากโรงเรียนเพราะมีลูก มีครอบครัวแล้ว จึงอยากทำงานเพื่อให้มีรายได้ระหว่างที่ลูกโตและดูแลลูกส่งลูกเข้าเรียนต่อในอนาคต

ด้านความรู้สึกของบิดาที่มีต่อการตัดสินใจออกจากโรงเรียนของมี บิดาอยากให้เรียนต่อให้จบ แต่มีมีลูกมีครอบครัวแล้ว อยากจะสร้างครอบครัว เลยไม่อยากกลับมาเรียนอีก มีไม่ต้องการเรียนด้วยตัวของมานีเอง และประเพณีของม้ง เมื่อแต่งงานมีครอบครัว ลูกสาวจะต้องย้ายไปอยู่กับสามี แต่ลูกชายจะแต่งงานและให้ลูกสะใภ้มาอยู่บ้าน และมานีแต่งงานมีครอบครัวแล้วจึงไม่สามารถห้ามได้ เพื่ออนาคตของลูกสาวเอง ซึ่งมีมีความคิดเป็นของตนเอง และบิดาห้ามไม่สามารถห้ามความคิดได้ ถึงแม้จะเตือนแล้วก็ตามเพราะมีการทำพิธีแต่งงานแล้ว

ด้านความรู้สึกของน้องชายที่มีต่อการตัดสินใจออกจากโรงเรียนเพื่อไปแต่งงาน น้องชายไม่ อยากให้มีไปแต่เมื่อมีใจเนื้อคู่ ก็ต้องยอมปล่อยให้ไป

ด้านการศึกษาของบิดามารดามี ไม่เคยเรียนหนังสือ

สำหรับลูกสองคนสุดท้องของมี ถ้ามีโอกาสก็อยากให้เรียนให้จบปริญญาเพื่อที่จะทำงาน และมีรายได้ บิดามารดาจะได้ไม่ลำบากยามแก่ อาชีพที่ลูกคนที่สามอยากเป็นคือ เป็นหมอ และลูกคนสุดท้องอยากเป็นครู แต่ก็ไม่รู้ว่าจะสามารถทำได้อย่างที่ตั้งใจไว้หรือไม่

กรณีศึกษาที่ 7

เน้ง (นามสมมติ) ปัจจุบันอายุ 16 ปี (น้องชายคนรองของมี) เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เทอม 2 และระหว่างเรียนก็มีแฟน ซึ่งขณะนั้นแฟนกำลังเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แต่แฟนก็เรียนต่อจนจบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก็ออกจากโรงเรียนเพื่อมาแต่งงาน

สาเหตุที่เน้งออกจากโรงเรียนเพราะมองว่าตนเองเรียนไม่เก่ง (เน้งให้สัมภาษณ์ว่าผลการเรียนได้เกรดประมาณ 3.00-4.00) จึงออกมาช่วยบิดามารดาทำงาน ทำไร่ ซึ่งขณะที่ออกจากโรงเรียน

บิดามองว่าอยากให้เน้งเรียนต่อให้จบ แต่เน้งยืนยันว่าหวัสมองไปไม่ได้ เรียนไม่เก่ง (แต่น้องสาวอีกสองคนยังเรียนตามปกติ)

ปัจจุบันเน้งแต่งงานมา 4 ปี มีบุตรสาว 1 คน อายุ 2 ขวบ เน้งทำงานก่อสร้างกับแฟนที่จังหวัดลพบุรี เน้งกล่าวถึงโอกาสในการเรียนต่อในอนาคตว่า ถ้ามีโอกาสก็อยากจะเรียนแต่ตอนนี้แต่งงานมีครอบครัวแล้วเลยต้องดูแลครอบครัว ปัจจุบันไปลงชื่อลงเรียนการศึกษานอกระบบโรงเรียน (ที่อำเภอวังเจ้า) เพื่อเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาไว้แล้ว และจะลงเรียนต่อในอนาคตหลังปีใหม่ (เน้งให้สัมภาษณ์ในเดือนพฤศจิกายน 2559)

ด้านรายรับจากการทำงาน เน้งได้รับค่าแรงวันละ 300 บาท และให้เงินบิดามารดาใช้เดือนละ 2,000-3,000 บาท รายรับต่อเดือนไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับจำนวนวันที่เข้าทำงานและวันที่ขาดงาน

บิดาเป็นเกษตรกรผู้เช่า ทำไร่ เช่น ข้าวโพด มันสับปะหลัง ทำนา แต่ปีนี้ทำนาเพราะทำไร่ไม่ทัน ด้านน้องสาวทั้งสองคนอยากจะเรียนต่อให้ถึงระดับปริญญาตรีแต่ติดปัญหาที่สัญชาติเป็นม้ง และทางราชการยังไม่ทำเรื่องเปลี่ยนสัญชาติให้

กรณีศึกษาที่ 8

ประวัติครอบครัวของโบว์ (นามสมมติ) โบว์มีมารดาอายุ 51 ปี บิดา มารดาประกอบอาชีพทำเฟอร์นิเจอร์ (บิดาอายุ 54 ปี) อยู่จังหวัดนครปฐม โบว์มีพี่น้องทั้งหมด 3 คน โดยโบว์คือลูกสาวคนเล็กของบ้าน โบว์มีพี่ชายคนโต (จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปัจจุบันแต่งงานแล้ว ทำอาชีพตกแต่งภายในในรีสอร์ท) พี่สาวคนกลาง (ปัจจุบันแต่งงานแล้ว จบการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ประกอบอาชีพทำไร่อยู่กับสามี) พี่ชายคนโตและพี่สาวคนกลาง ปัจจุบันอาศัยที่จังหวัดพิษณุโลก ขณะที่ปัจจุบันโบว์ประกอบอาชีพทำบ้านน็อคดาวน์ร่วมกับแฟน (อายุ 20 ปี) ที่จังหวัดกำแพงเพชร

โบว์ออกจากการเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2559 โดยหลังจากการสอบปลายภาคเรียนเสร็จสิ้นเมื่อต้นเดือนตุลาคม 2559 และปิดเทอม โบว์ได้ให้แฟนมารับที่โรงเรียนและย้ายไปอยู่กับแฟนที่จังหวัดกำแพงเพชร ไม่ได้กลับมาเรียนอีกในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559 ที่ผ่านมา โดยมารดาได้รับทราบข้อมูลว่าโบว์ไม่ได้กลับบ้านไปอยู่กับพี่ชายเมื่อตอนที่

โบว์ไปอยู่กับแฟนแล้ว 10 วัน เพราะเพื่อนที่โรงเรียนของโบว์โทรตามหาเนื่องจากโบว์ไม่ได้ไปเรียนเมื่อเปิดเทอมภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559 เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2559 ที่ผ่านมา

ภายหลังจากเพื่อนที่โรงเรียนของโบว์โทรตามหา มารดาจึงโทรหาลูกชายคนโต (ซึ่งตามปกติเมื่อเปิดเทอมพี่ชายจะเป็นคนไปรับโบว์มาจากโรงเรียน) แต่ปรากฏว่าลูกชายคนโตไม่ได้ไปรับ จึงทราบว่โบว์ออกจากโรงเรียนไปกับแฟน ซึ่งมารดาไม่เคยทราบมาก่อนว่าโบว์มีแฟน

ต่อมาโบว์ได้ติดต่อกลับมาหามารดา และมารดาได้พยายามเกลี้ยกล่อมให้โบว์กลับมาเรียนหนังสืออีกครั้งเนื่องจากเหลือเพียงภาคการศึกษาสุดท้ายโบว์จะจบระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แต่เมื่อมารดากล่าวถึงเรื่องนี้โบว์จะไม่คุยด้วยและวางสายโทรศัพท์ ซึ่งมารดาสันนิษฐานเองว่าน่าจะเป็นเพราะโบว์กลัวถูกมารดาบังคับให้เลิกกับแฟนจึงไม่กล้ากลับบ้านและกลับมาเรียนอีกครั้ง

ด้านความรู้สึกของบิดามารดาของโบว์ ภายหลังจากทราบว่าลูกสาวไม่ยอมเรียนต่อ บิดาผิดหวังมากเนื่องจากโบว์เป็นบุตรคนเดียวที่เรียนสูงกว่าพี่น้องทุกคน และบิดาคาดหวังจะเรียนจบในระดับชั้นที่สูงที่สุด เพราะตอนที่โบว์ยังเรียนหนังสือโบว์มีความตั้งใจเรียนดีแต่สมองช้า (คำให้สัมภาษณ์ของมารดา) โบว์มีผลการเรียนล่าสุดประมาณ 2.9

ขณะนี้ทางครอบครัวโบว์กำลังเกลี้ยกล่อมให้โบว์กลับมาเรียนอีกครั้งแต่ยังไม่ทราบว่าโบว์จะยอมกลับมาเรียนอีกหรือไม่เนื่องจากเปิดภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559 มาหลายวันแล้ว และเมื่อพูดถึงเรื่องการกลับมาเรียนต่อ โบว์จะไม่คุยทางโทรศัพท์ด้วย

กรณีศึกษาที่ 9

การ์ฟิลด์ (นามสมมติ) อายุ 17 ปี มีพี่น้องทั้งหมด 3 คน การ์ฟิลด์เป็นคนกลาง พี่สาวคนโตอายุ 22 ปี ทำงานขายผ้าที่จังหวัดปทุมธานี ยังไม่มีครอบครัว น้องคนเล็กอายุ 11 ปี กำลังศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอแม่สอด การ์ฟิลด์สนิทกับมารดามากที่สุดในครอบครัว โดยมารดาอายุ 52 ปี ประกอบอาชีพรับจ้างตัดเส้นด้ายจากเสื้อผ้า (เสื้อผ้า 100 ชิ้นได้เงิน 30 บาท) บิดาอายุ 62 ปีทำอาชีพรับจ้างก่อสร้าง โดยรายได้หลักมาจากบิดาประมาณ 10,000 บาทต่อเดือน ปัจจุบันสมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันทั้งหมด 4 คน (บิดา มารดา การ์ฟิลด์ และน้องคนเล็ก) ที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

การ फिल्ดเรียนจนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เทอม 1 เมื่อเดือนกรกฎาคม 2559 ที่ผ่านมาก่อนที่จะออกจากโรงเรียน สำหรับเหตุผลที่ออกจากโรงเรียนคือชู้เกียจเรียน และขณะเรียนก็โดดเรียนตลอดกับเพื่อน เหตุผลอีกประการหนึ่งคือ ฐานะทางบ้านยากจน มารดาไม่มีงานทำที่เป็นรายได้หลัก ตอนไปเรียนมีค่าใช้จ่ายค่ากิน แต่ไม่เสียเงินค่าเทอม สำหรับค่าใช้จ่ายขณะเรียนมาจากพี่สาวซึ่งทำงานเปิดร้านขายเสื้อผ้าที่รังสิต ซึ่งการ फिल्ดอยากไปทำงานกับพี่สาวมากกว่าที่จะเรียนหนังสือต่อ

ปัจจุบันการ फिल्ดอยู่บ้านช่วยมารดาทำงานตัดเย็บเส้นด้ายจากเสื้อผ้าที่มีคนนำมาส่ง

สำหรับอนาคตทางด้านการศึกษา การ फिल्ดจะไม่กลับไปเรียนอีกเพราะพี่สาวจบเพียงแค่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และน้องคนเล็กเมื่อศึกษาถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก็ตั้งใจจะให้ออกจากการเรียน (มารดาให้ข้อมูล) เนื่องจากไม่มีเงิน แต่หากกลุ่มเป้าหมายมีโอกาส มีเงินก็จะเลือกทำงาน ไม่เรียนต่ออีกเช่นกัน

กรณีศึกษาที่ 10

บ๊ิก (นามสมมติ) อายุ 16 ปี มีพี่น้อง 3 คน บ๊ิกเป็นคนสุดท้อง มีพี่ชาย 1 คนอายุ 23 ปี แต่ไม่ทราบอาชีพทำอะไร ทราบเพียงว่าพี่ชายแต่งงานมีครอบครัวแล้ว และมีลูกพักอาศัยอยู่ที่ริมเมยอำเภอแม่สอด พี่ชายคนกลางอายุ 17 ปี กำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 พักอาศัยอยู่กับย่าที่บ้านเกิด สถานภาพของบิดามารดาคือ หย่าร้าง มารดามีสามีใหม่ แต่บิดาเสียชีวิต (ประมาณ 5 ปี เนื่องจากเลือดคั่งในสมอง ตอนอายุ 48 ปี) มารดาไม่ได้ทำงาน รายรับมาจากสามี แต่บ๊ิกไม่สนิทกับสามีใหม่ของมารดา

บุคคลที่สนิทที่สุดในบ้านคือลูกพี่ลูกน้อง (ซึ่งมีอายุใกล้เคียงกัน) ในบ้านจะประกอบไปด้วยตา ยาย ลูก และหลานของยาย ค่าใช้จ่ายในบ้านได้มาจากลูกสาวของยายที่อยู่กรุงเทพฯ ส่งเงินมาให้ ปัจจุบันบ๊ิกย้ายมาอยู่ที่บ้านเกิด และเช่าห้องพักอาศัยอยู่กับแฟน 2 คนเช่าบ้านอยู่ด้วยกัน แฟนเป็นพนักงานต้อนรับที่โรงแรม อายุ 18 ปี และเมื่อบ๊ิกว่างจะแวะมาเยี่ยมยายก็จะเจอมารดาทุกครั้ง ปัจจุบันพักอาศัยที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

บ๊ิกเรียนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอแม่สอด และไปเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้เพียงหนึ่งเดือนก็ออกจากโรงเรียน สำหรับสาเหตุที่ออกจากโรงเรียน

เพราะมีปัญหาทะเลาะวิวาทกับเพื่อนที่โรงเรียน และถูกทำร้ายที่โรงเรียนทุกวัน จึงขอพี่ชายย้ายโรงเรียน (ขณะเรียนพี่ชายเป็นคนส่งเสียให้เรียน) แต่พี่ไม่ให้ย้ายจึงไม่ยอมไปเรียนอีก เมื่อพี่ชายทราบจึงทำร้ายร่างกายที่ไม่ยอมไปเรียน แต่บ๊าก็ยอมให้ทำร้ายร่างกายแต่ไม่ยอมกลับไปเรียนอีก

อนาคตถ้ามีโอกาส อยากกลับไปเรียนต่อสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อเรียนด้านอาชีพะ อยากเรียนด้านคอมพิวเตอร์ แต่ยังไม่รู้ว่าอนาคตต้องการทำงานอะไร

ปัจจุบันทำงานเป็นพนักงานเสิร์ฟอยู่ร้านอาหารแห่งหนึ่งในอำเภอแม่สอด โดยทำงานตั้งแต่ 15.30-24.00 น. มีรายได้โดยประมาณ 6,300 บาทต่อเดือน (หากขาดงานจะถูกหักเงิน 200 บาทต่อวัน)

กรณีศึกษาที่ 11

เฟิส ปัจจุบันอายุ 18 ปี มีพี่น้องทั้งหมด 3 คน เฟิสเป็นพี่ชายคนโต และมีน้องชายอีกสองคน น้องชายคนกลาง (กรณีศึกษาที่ 12) ทำอาชีพรับจ้าง และน้องชายคนเล็กกำลังเรียนอยู่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่โรงเรียนแห่งหนึ่ง ปัจจุบันเฟิสอาศัยอยู่กับบิดามารดา บิดาประกอบอาชีพทำประมง เลี้ยงวัว และรับจ้างทั่วไป (บิดาเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัว) มารดาไม่ได้ทำงาน แต่หากมีงานก็จะรับจ้างทั่วไป ปัจจุบันเฟิสประกอบอาชีพประมง เลี้ยงวัวร่วมกับบิดา และรับจ้างทั่วไป หากไม่มีงานก็อยู่บ้านดูโทรทัศน์

เฟิสเรียนจบประถมศึกษาปีที่ 6 และเข้าเรียนต่อระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอสามเฒ่า และออกจากโรงเรียนตั้งแต่เทอมแรกที่เข้าเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ด้วยเหตุผลคือ ไม่อยากเรียนต่อ หัวไม่ดี เรียนไม่เก่ง เมื่อสัมภาษณ์มารดาถึงสาเหตุที่ลูกไม่ยอมเรียน มารดาให้เหตุผลว่าลูกจะชอบปวดหัว ปวดท้อง ไม่ยอมไปโรงเรียน เมื่อมารดาสอบถามว่าจะไปเรียนหรือไม่ ลูกบอกไม่ไป มารดาจึงบอกว่าถ้าไม่ไปก็ไม่ต้องไปเรียน

สำหรับความรู้สึกที่ลูกไม่เรียนต่อ มารดากล่าวว่าแรกๆ เสียใจที่ลูกไม่เรียน ไม่อยากให้ลูกลำบากเหมือนบิดามารดา อยากให้ลูกมีฐานะ แต่ในเมื่อลูกไม่ยอมเรียนก็ตามใจ มารดาส่งเงินให้เรียน แต่ลูกเกรงไม่อยากเรียนก็ให้ออกมาทำแพ เพราะที่นี่ไม่มีงานให้ทำ หากมีคนจ้างก็ทำงาน ถ้าไม่มีคน

จ้างที่อยู่บ้านดูโทรทัศน์ ซึ่งบ๊ากให้สัมภาษณ์ว่าอยากเรียนที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน) แต่ไม่สามารถไปเรียนได้เนื่องจากไม่มีครูมาสอนเพราะมาลำบาก

ภายหลังผู้วิจัยให้เพื่อนที่เรียนในโรงเรียนเดียวกันกับเฟิสพูดคุยเกี่ยวกับสาเหตุการออกจากโรงเรียนกลางคันอีกครั้ง พบว่าข้อมูลที่ได้มีความสอดคล้องกัน โดยสาเหตุของการไม่ศึกษาต่อคือ อ่านหนังสือไม่ออก เรียนไม่ค่อยได้ จึงไม่อยากเรียนต่อ ตอนที่ออกจากโรงเรียนใหม่ๆ เคยไปทำงานกับป้าที่จังหวัดชัยนาทได้ประมาณ 1 ปี จากนั้นกลับมาอยู่บ้านและทำงานรับจ้างทั่วไปจนถึงปัจจุบัน

กรณีศึกษาที่ 12

ฟอร์ด (นามสมมติ) อายุ 16 ปี เป็นลูกชายคนกลาง มีพี่ชาย และน้องอีก 1 คน ออกจากโรงเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เทอม 1 จากโรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอเมืองตาก โดยมีอายุ 14 ปีในขณะนั้น มีเกรดเฉลี่ยประมาณ 1.98 ปัจจุบันมีอาชีพประมง และรับจ้างทั่วไป

เมื่อสอบถามถึงสาเหตุที่ตัดสินใจไม่เรียนต่อ มารดาเป็นผู้ตอบคำถามแทนว่า ลูกชายไม่อยากเรียน อยากอยู่บ้าน รับจ้างกับบิดา (เนื่องจากฟอร์ดไม่ตอบคำถาม แต่เงียบและน้ำตาคลอ)

จากการสอบถามถึงสาเหตุการออกจากโรงเรียนจากเพื่อนร่วมชั้นเรียนที่เคยเรียนกับฟอร์ดในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพื่อนให้ข้อมูลว่า ฟอร์ดน่าจะน้อยใจจากคำพูดและการกระทำของครู (บางท่าน) ที่โรงเรียนในขณะนั้นเนื่องจากครูมักจะตำหนิ และต่อว่าเพื่อนเป็นประจำ

ภายหลังผู้วิจัยให้เพื่อนที่เรียนในโรงเรียนเดียวกันกับฟอร์ดพูดคุยเกี่ยวกับสาเหตุการออกจากโรงเรียนกลางคันอีกครั้ง พบว่าข้อมูลที่ได้ไม่สอดคล้องกันกับคำตอบของมารดา โดยในครั้งนี้ฟอร์ดเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ด้วยตนเองถึงสาเหตุของการไม่ศึกษาต่อคือ ขณะที่กำลังศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ได้เกิดคดีทะเลาะวิวาทภายในโรงเรียนทำให้ฟอร์ดถูกพักการเรียน ภายหลังการออกจากโรงเรียนก็ไม่อยากกลับไปโรงเรียนอีกแล้วจึงออกมาทำงานอยู่ที่บ้าน และรับจ้างเป็นบางวัน

กรณีศึกษาที่ 13

เจมส์ (นามสมมติ) อายุ 19 ปี มีพี่น้อง 2 คน เป็นลูกคนสุดท้อง มีพี่ชาย 1 คน (กรณีศึกษาที่ 14) จบการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอสางเภา สาเหตุที่ออกจาก

การเรียนเพราะฐานะทางบ้านไม่ดี ปัจจุบันอาศัยอยู่กับย่า ป้า และพี่ชาย บิดามารดาเสียชีวิตหมดแล้ว ตอนอายุ 14 ปี โดยบิดาเสียชีวิตเพราะดื่มเหล้าเยอะ มารดาจมน้ำเสียชีวิต ช่วงที่ยังเรียนหนังสือบิดามารดาเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเรียน เมื่อบิดามารดาเสียชีวิตจึงเลิกเรียน

ปัจจุบันอยู่บ้านเฉยๆ ทำงานหาปลา (ประมง) รายได้จึงได้จากการทำงานนี้ อนาคตหากมีโอกาสด้านการเรียนก็จะไม่กลับไปเรียนอีก เลือกที่จะทำงาน และไม่เลือกที่จะกลับไปเรียนอีกในรูปแบบใดๆ ก็ตาม

ช่วงการเรียนเป็นการเรียนที่โรงเรียนประจำ เพราะไม่สามารถเดินทางไปกลับระหว่างบ้านและโรงเรียนได้

ภายหลังผู้วิจัยให้เพื่อนที่เรียนในโรงเรียนเดียวกันกับเจมส์พูดคุยเกี่ยวกับสาเหตุการออกจากโรงเรียนกลางคันอีกครั้ง พบว่าข้อมูลที่ได้มีความสอดคล้องกัน โดยสาเหตุของการไม่ศึกษาต่อคือ ไม่อยากเรียน และบิดามารดาไม่มีเงินส่ง พอออกจากโรงเรียนได้ประมาณ 4-5 ปี บิดามารดาได้เสียชีวิต ทำให้ต้องพักอาศัยอยู่กับยายที่หาเช้ากินค่ำ ปัจจุบันทำอาชีพประมง

กรณีศึกษาที่ 14

เอม (นามสมมติ) อายุ 22 ปี จบการศึกษาสูงสุดชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอสามเงา และลาออกระหว่างเรียนต่อในภาคเรียนแรกของระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ตอนอายุ 12 ปี ซึ่งขณะที่ลาออกจากการเรียนบิดามารดายังมีชีวิตอยู่ สาเหตุที่ไม่เรียนต่อเพราะฐานะทางบ้านไม่ดี และเรียนไม่เก่ง (เอมจำเกรดเฉลี่ยล่าสุดที่เรียนไม่ได้)

อาชีพที่ทำในปัจจุบันคือ หาปลา (ประมง) และรับจ้างทั่วไป เช่น ทำถนน แบกฟาง เป็นต้น ซึ่งงานรับจ้างจะมีเป็นบางช่วงเช่น เดือนละ 2 ครั้ง และได้ค่าแรงวันละ 300 บาท ปัจจุบันพักอาศัยอยู่บ้านเดียวกันกับน้องชาย (กรณีศึกษาที่ 13) หากมีโอกาสทางการศึกษาต่อในอนาคต ก็เลือกที่จะไม่เรียนต่อ แต่เลือกที่จะทำงานแบบในปัจจุบันเพราะต้องดูแลป้า และยายซึ่งไม่ได้ประกอบอาชีพ

ภายหลังผู้วิจัยให้เพื่อนที่เรียนในโรงเรียนเดียวกันกับเอมพูดคุยเกี่ยวกับสาเหตุการออกจากโรงเรียนกลางคันอีกครั้ง พบว่าข้อมูลที่ได้มีความสอดคล้องกัน โดยสาเหตุของการไม่ศึกษาต่อคือ ไม่

อยากเรียนเพราะไม่มีเงินพอสำหรับศึกษาต่อ เรียนหนังสือไม่ได้ และบิดามารดาเสียชีวิตภายหลังไม่ได้เรียนต่อประมาณ 7-8 ปี ทำให้ต้องใช้ชีวิตอยู่กับตายาย

กรณีศึกษาที่ 15

อ้น (นามสมมติ) อายุ 13 ปี มีพี่น้อง 3 คน อ้นเป็นคนโต น้องสาวคนกลาง อายุ 8 ขวบ กำลังศึกษาอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอสามเงา น้องชายคนสุดท้อง อายุ 1 ขวบ 3 เดือน อ้นพักอาศัยอยู่กับบิดามารดา โดยมารดาอายุ 30 ปี ปัจจุบันเป็นแม่บ้าน ไม่ได้ทำงาน บิดาประกอบอาชีพทำประมง และรับจ้างทั่วไป (โดยบิดาเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัว) รายได้ต่อวันประมาณ 300 – 500 บาท

อ้นจบการศึกษาชั้นสูงสุดเมื่อระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยอ้นไปเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอเมืองได้เพียงวันเดียว (เดือนพฤษภาคม 2559 ที่ผ่านมา) โดยมารดาให้เหตุผลว่าไม่สบาย และไม่อยากไปโรงเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ทั้งนี้อ้นเคยบอกกับมารดาว่าจะเรียนจนจบระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และจะไม่ไปเรียนอีก โดยอ้นให้เหตุผลกับมารดาว่าไม่อยากไปเรียนหนังสือ ไม่เห็นถึงความสำคัญของการไปเรียนเพราะเรียนแล้วกลับมาก็ต้องอยู่บ้านหรือไม่ก็ต้องแต่งงาน อ้นอยากไปทำงานกับบิดา ปัจจุบันอ้นไปทำงานกับบิดา งานที่ทำกับบิดา เช่น เก็บเห็ด

มารดาให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าอ้นเป็นเด็กปัญญาอ่อน เรียนได้ลำดับที่สุดท้ายของห้อง (มีนักเรียนจำนวน 5 คน) ความรู้สึกของมารดาที่มีต่ออ้นที่ไม่ยอมไปเรียน คือมารดารู้สึกเฉยๆ เพราะรู้อยู่แล้วว่าลูกไม่อยากไปเรียน และไม่อยากบังคับลูก กลัวลูกไม่สบาย มารดาเล่าว่าลูกเคยไม่สบายอาเจียนเยาะตอนที่ลูกไปเรียนแต่ครูให้ไปพักที่ห้องพยาบาลอยู่คนเดียว ภายหลังบิดาติดต่อไปที่โรงเรียนจึงทราบเรื่อง จึงไปตามลูกที่โรงเรียนและรับกลับมาอยู่บ้าน เมื่อกลับมาอยู่บ้านก็นอนพักทั้งวันและนอนไปหลายวัน ทำให้มารดาเป็นห่วงไม่อยากให้ไปโรงเรียน นอกจากนี้อ้นเป็นคนไม่ค่อยพูด มีอะไรไม่ยอมบอกครู มารดาจึงกลัวเพื่อนแกล้งอ้น

ก่อนหน้านี้ลุงเคยมาชวนอ้นไปเรียนที่กรุงเทพฯ แต่อ้นไม่ยอมไป เมื่อไม่ยอมไปมารดาก็ไม่บังคับ และญาติก็ให้ตามใจอ้นโดยให้อ้นทำงานกับบิดา

เมื่อถามถึงการเรียนต่อในอนาคต มารดาให้ข้อมูลว่าถ้ามีโอกาสก็อยากให้มันไปเรียน แต่ก็ยังคงกังวล และเป็นห่วง ไม่อยากให้ไปเรียน เพราะมันป่วยบ่อย สำหรับอนาคตมันคงไม่ได้ไปทำงานที่อื่น น่าจะทำงานอยู่ที่นี่ แต่หากมันอยากไปทำงานที่อื่นก็ให้ไป

ภายหลังผู้วิจัยให้เพื่อนที่เรียนในโรงเรียนเดียวกันมันพูดคุยเกี่ยวกับสาเหตุการออกจากโรงเรียนกลางคันอีกครั้ง พบว่าข้อมูลที่ได้มีความสอดคล้องกัน โดยสาเหตุของการไม่ศึกษาต่อคือ ขณะที่ไปเรียนได้ไม่ถึง 1 สัปดาห์ บิดาได้มารับตัวไปเรียนที่โรงเรียนใกล้บ้าน เนื่องจากมีโรคประจำตัว ภายหลังการย้ายมาเรียนที่โรงเรียนใกล้บ้านได้ไม่นานก็ออกจากการเรียนเพราะเรียนหนังสือไม่รู้เรื่อง อ่านหนังสือไม่ออก

กรณีศึกษาที่ 16

เมธิ (นามสมมติ) อายุ 18 ปี เป็นลูกชายคนโต และมีน้องสาวอีก 1 กำลังเรียนอยู่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอสามเงา สมาชิกในครอบครัวนอกจากน้องสาว เมธิพักอาศัยอยู่กับบิดา มารดา และยายซึ่งป่วยเป็นโรคอัลไซเมอร์ มารดาอายุ 41 ปี บิดาอายุ 44 ปี ประกอบอาชีพหาปลา (ไปหาปลา 2-3 คืนจึงจะกลับบ้าน)

ปัจจุบันเมธิไม่ได้เรียนหนังสือ โดยลาออกจากโรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอสามเงา ขณะเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยสาเหตุที่ลาออกคือ ไม่ยอมเรียน ติดเพื่อน ติดรุ่นพี่ กินเหล้า สูบบุหรี่ ซึ่งขณะนั้นครูที่โรงเรียนได้มาเยี่ยมบ้านเพื่อติดตามให้กลับไปเรียนแต่เมธิก็ไม่ยอมกลับไปเรียน รวมถึงทางโรงเรียนได้เรียกผู้ปกครองไปพบทุกอาทิตย์ในช่วงเวลาที่เมธิยังคงเรียนหนังสือ แต่ทางเมธิก็ยังเที่ยวเล่น และไม่ยอมไปเรียนจนเมื่อจบระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เมธิได้ลาออกจากการเรียน

ความรู้สึกของมารดาที่ลูกตัดสินใจออกจากการเรียนคือ อยากให้ลูกเรียนสูงๆ ไม่อยากให้ต้องมาลำบาก ทุกข์ยากเหมือนบิดามารดา อยากให้มันงานมีการทำที่ดี ซึ่งได้บอกลูกแล้วแต่ลูกไม่เชื่อ ภายหลังออกจากการเรียนก็อยู่บ้าน เที่ยวเล่น และสูบบุหรี่เยอะมากจนกลืนบุหรี่ติดตัว ปัจจุบันประกอบอาชีพหาปลากับเพื่อน หากวันใดมีรายได้ก็จะใช้จ่ายส่วนตัว แต่หากไม่มีรายได้ก็จะขอเงินมารดาใช้เป็นรายวัน เช่นวันละ 20 บาท 40 บาท เป็นต้น

มารดาพยายามชักชวนให้กลับไปเรียนอีกครั้ง แต่ลูกยังคงยืนยันจะไม่กลับไปเรียน

กรณีศึกษาที่ 17

เอก (นามสมมติ) อายุ 16 ปี พักอาศัยอยู่กับมารดา อายุ 45 ปี และน้องชายอีก 1 คนที่กำลังศึกษาอยู่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เอกออกจากการเรียนที่โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอสามเงาในขณะที่กำลังเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เพราะติดเพื่อน ติดเกม (ที่หมู่บ้านไม่มีสัญญาณอินเทอร์เน็ต แต่เอกก็ซื้อคอมพิวเตอร์ไปหมู่บ้านอื่นที่มีสัญญาณอินเทอร์เน็ตเพื่อเล่นโซเชียล มีเดีย) กลางคืนไปเที่ยว กลางวันนอน ปัจจุบันเอกประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เช่น ทำถนน

ความรู้สึกของมารดาที่มีต่อการตัดสินใจออกจากการเรียนของเอก คือ อยากให้เอกเรียนต่อ มารดาได้พูดคุยกับเอกอยู่เป็นระยะเรื่องการกลับเข้าศึกษาต่อ แต่เอกก็ไม่คิดจะกลับไปเรียนอีก

ภายหลังผู้วิจัยให้เพื่อนที่เรียนในโรงเรียนเดียวกันกับเอกพูดคุยเกี่ยวกับสาเหตุการออกจากโรงเรียนกลางคันอีกครั้ง พบว่าข้อมูลที่ได้รับความสอดคล้องกัน โดยสาเหตุของการไม่ศึกษาต่อคือ ไม่อยากเรียน ติดเกมส์ เที่ยว เกร และไม่เข้าเรียน

กรณีศึกษาที่ 18

เอกชัย (นามสมมติ) ปัจจุบันอายุ 18 ปี สาเหตุของการไม่ศึกษาต่อ คือ ขณะเรียนประหลาดตัว ไม่ดี เกร เที่ยว ติดเกมส์ ไม่ค่อยเข้าเรียน จึงลาออกจากโรงเรียนแล้วกลับมาอยู่บ้านทำงานช่วยบิดามารดา

กรณีศึกษาที่ 19

ศรธรรม (นามสมมติ) ปัจจุบันอายุ 22 ปี สาเหตุของการไม่ศึกษาต่อ คือ ความยากจน จำเป็นต้องออกมาทำงานหารายได้ให้กับครอบครัว เนื่องจากเป็นผู้ชายคนเดียวในบ้าน บิดาเสียชีวิต และมีน้องกับพี่ที่เป็นผู้หญิงซึ่งกำลังศึกษาต่อจึงจำเป็นต้องลาออกเพื่อทำงานส่งเสียพี่และน้องสาวเรียน

กรณีศึกษาที่ 20

ชัย (นามสมมติ) ปัจจุบันอายุ 19 ปี สาเหตุของการไม่ศึกษาต่อ คือ บิดามารดาแยกทางกัน และมีฐานะยากจนทำให้ต้องออกจากโรงเรียนและหางานทำที่บ้าน

กรณีศึกษาที่ 21

บอล (นามสมมติ) ปัจจุบันอายุ 24 ปี บิดามารดาอาศัยอยู่ด้วยกัน บิดาอายุประมาณ 60 ปี และมารดาอายุ 50 ปี ประกอบอาชีพเปิดร้านขายสแตนเลส ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 บอลมีพี่น้องทั้งหมด 3 คน บอลเป็นลูกชายคนเดียวและเป็นคนกลาง มีพี่สาว อายุประมาณ 32-33 ปี ปัจจุบันเป็นครูอยู่ที่ จังหวัดโคราช และน้องสาวอายุ 23 ปี กำลังเรียนอยู่ชั้นปีที่ 4 คณะบัญชี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ด้านการศึกษา บอลเรียนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เทอม 1 และออกจากโรงเรียนช่วง เดือนตุลาคม 2559 สาเหตุที่ออกจากโรงเรียนเพราะมารดาให้ออกจากการเรียนเพื่อมาช่วยงานที่บ้าน เนื่องจากญาติเสียหลายคน ทั้งนี้เมื่อถามความรู้สึกของบิดาที่มีต่อการออกจากโรงเรียน บิดาไม่เห็นด้วยและไม่อยากให้ออกจากโรงเรียนเพราะอีกไม่นานจะจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 แล้ว แต่มารดาอยากให้ออกเพราะบอลย้ายโรงเรียนบ่อย รวมถึงมีพฤติกรรมเกเรไม่ยอมเรียนตั้งแต่เด็ก

โดยขณะที่บอลเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 บอลติดเพื่อนไม่ยอมไปเรียน แต่ใส่ชุดนักเรียนออกจากบ้านทุกวันเพื่อไปเล่นเกม เล่นกีฬาอยู่บ้านเพื่อน และทำเช่นนี้ถึง 4 ปี ภายหลังมารดาทราบเรื่องแต่มารดาไม่ว่าและให้ตัดสินใจว่าจะเรียนหรือไม่เรียน ภายหลังเพื่อนแนะนำให้กลับไปเรียน (ขณะที่เพื่อนไปเรียนตามปกติ แต่บอลอยู่บ้านเพื่อน และไม่เรียน) บอลจึงเริ่มกลับไปเรียน ประถมศึกษาปีที่ 1 ใหม่อีกครั้ง และไปอยู่ที่มูลนิธิสร้างสรรค์เด็กที่จังหวัดกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. 2545 และกลับไปเรียนอีกครั้งในปี พ.ศ. 2546 จากช่วงเวลาดังกล่าวทำให้บอลเริ่มต้นเข้าเรียน ประถมศึกษาปีที่ 1 ซ้ำไป 4 ปี

เมื่อบอลจบประถมศึกษาปีที่ 6 บอลเข้าเรียนต่อระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่โรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดตาก จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เทอม 1 สาเหตุที่ออกเพราะมีปัญหาเรื่องขู้สาวขณะเรียน โดยบอลแอบเข้าไปหอหญิงเพื่อไปหาแฟน และแฟนก็แอบมาหาบอลที่หอชาย ภายหลังครูทราบเรื่องจึงให้ย้ายโรงเรียน โดยย้ายไปเรียนที่โรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดจันทบุรี ขณะเรียนชั้น

มัธยมศึกษาปีที่ 3 เทอม 2 ภายหลังเรียนได้หนึ่งเทอม บอลขอย้ายออกเพราะอยากกลับไปเรียนที่เดิม จึงให้ครูที่รับผิดชอบดูแลที่มูลนิธิสร้างสรรค์เด็กทำเรื่องให้เพื่อกลับไปเรียนที่โรงเรียนเก่าในจังหวัดตาก

บอลกลับไปเรียนที่โรงเรียนเดิมได้เพียงหนึ่งเทอมในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 1 และย้ายโรงเรียนอีกครั้งเมื่อเข้าภาคเรียนที่ 2 ด้วยเหตุผลเดิมคือ เรื่องชู้สาวกับแฟนคนเดิมที่โรงเรียน บอลจึงย้ายโรงเรียนอีกครั้งขณะเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ภาคเรียน 2 โดยไปเรียนที่โรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดนนทบุรี จนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 1 และออกจากการเรียนขณะที่เหลือเพียง 1 สัปดาห์จะสอบปลายภาคในเดือนตุลาคม 2559 ด้วยเหตุผลข้างต้น

ปัจจุบันบอลทำงานเป็นช่างเชื่อมอยู่ในบริษัทแห่งหนึ่งย่านรามอินทรา โดยมาทำงานที่นี่ เพราะมารดาเคยทำงานที่นี่มาก่อนรวมถึงมีเพื่อนทำงานอยู่ใกล้กัน บอลไม่ได้ไปทำงานที่ร้านขายสแตนเลสของบิดามารดาเพราะมีปัญหาเกี่ยวกับทางบ้าน (บอลไม่บอกว่ามีปัญหาอะไร)

สำหรับความสัมพันธ์ในครอบครัว บอลสนิทและพูดคุยกับบิดามากที่สุด ไม่สนิทกับพี่สาวและน้องสาว ต่างคนต่างเรียนและใช้ชีวิตของตนเอง บอลจึงใช้ชีวิตและสนิทกับเพื่อนมากกว่าครอบครัว โดยบอลอยู่กับมารดาได้เพียง 5 เดือนก็ขอออกมาอยู่กับเพื่อนจนถึงปัจจุบัน

อนาคต (ปีพ.ศ. 2560) บอลตั้งใจว่าจะเรียนต่อสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อให้ได้วุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 แต่ยังไม่แน่ใจว่าจะเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยหรือจะทำงานและเปิดร้านเอง

กรณีศึกษาที่ 22

แอน (นามสมมติ) อายุ 21 ปี มีพี่น้องสองคน แอนเป็นคนโต และมีน้องชาย (คนละบิดา) อายุ 15 ปี ปัจจุบันน้องชายไม่ได้เรียนหนังสือ ออกจากโรงเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพราะไม่มีเงินส่งเรียน น้องชายจึงอาศัยกินข้าวที่วัดและช่วยงานพระ บิดาหย่าร้างกับมารดา ในช่วงวัยเด็ก แอนเคยคุยและเจอกับบิดาแต่ๆ แต่หลังจากนั้นไม่เคยได้เจอหรือติดต่ออีกเลยจนถึงปัจจุบัน ภายหลังมารดามีสามีใหม่ ทำให้ปัจจุบันมารดาอยู่ร่วมกันกับสามีใหม่ และไม่ได้ทำงานทั้งคู่ โดยบิดาเลี้ยงอายุประมาณ 50 ปี ปัจจุบันป่วยเป็นมะเร็งปอดระยะสุดท้าย และกำลังรักษาตัวที่โรงพยาบาลศิริราช ใน

กรุงเทพมหานคร ขณะที่มารดาอายุประมาณ 40 กว่าปี ป่วยเป็นเนื้องอกในสมอง ทั้งบิดาเลี้ยงและมารดา มีปัญา น้อยชาย และเพื่อนบ้านช่วยดูแล

ขณะที่แอนอยู่กับมารดาและบิดาเลี้ยงที่จังหวัดลพบุรีเมื่ออายุประมาณ 7 ขวบ บิดาเลี้ยงได้ล่องละเมิดทางเพศแอน โดยที่มารดาไม่รู้ เนื่องจากมารดาจะทำงานตอนกลางคืนแต่เมื่อถึงเช้าก็ยังไม่กลับบ้าน มารดาไม่เคยบอกว่าทำงานอะไร บอกแค่เพียงไปทำงานและจะทำเฉพาะตอนกลางคืน มารดามีแฟนหลายคน และบิดาเลี้ยงก็รู้พฤติกรรมของมารดา ทำให้ยายแท้ๆ ติดต๋อไปที่มูลนิธิสร้างสรรค์เด็กให้มารับแอนไป จึงทำแอนได้ไปอยู่ที่มูลนิธิสร้างสรรค์เด็กตั้งแต่อายุ 7 ขวบ

ภายหลังแอนไปอยู่มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก แอนจึงมีโอกาสดได้เข้าเรียนหนังสือในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เทอม 2 ที่โรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดตากโดยค่าใช้จ่ายระหว่างเรียนตาเป็นผู้รับผิดชอบ แอนออกจากการเรียนภายหลังเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เทอม 2 (ช่วงเดือนพฤษภาคม 2559 ที่ผ่านมา) สาเหตุที่แอนออกจากการเรียนเพราะหนีออกจากโรงเรียนและไปอยู่กับแฟน โดยนัดให้แฟนมารับที่หน้าโรงเรียน โดยแฟนที่มารับแอนรู้จักผ่านเฟสบุคได้ 3-4 เดือน และไม่เคยเจอกันมาก่อน จากเหตุการณ์ดังกล่าว มารดารู้ว่าแอนออกจากการเรียน แต่มารดาไม่บังคับให้กลับไปเรียน ขณะที่ตาเคยไปคุยกับผู้อำนวยการโรงเรียนเพื่อขอให้กลับไปเข้าเรียนอีกครั้ง แต่ผู้อำนวยการไม่รับเนื่องจากออกจากการเรียนนานแล้ว

เมื่อออกมาอยู่กับแฟน แอนย้ายไปอยู่กำแพงเพชรกับแฟน (แฟนเป็นคนกำแพงเพชร) และไปทำงานตัดอ้อย แอนอยู่ร่วมกับแฟนได้ประมาณ 3 เดือนก็เลิกกับแฟน และย้ายไปอยู่สุโขทัยกับแฟนใหม่ แอนอยู่กับแฟนใหม่ได้ประมาณ 1 เดือน แอนทะเลาะกับมารดาสามีจึงหนีออกมาอยู่กับเพื่อนที่พิษณุโลกจนเจอแฟนคนปัจจุบันผ่านทางเฟสบุค จึงย้ายมาอยู่กับแฟนและครอบครัวแฟนที่จังหวัดอุดรธานี รวมระยะเวลาที่รู้จักและคบกับแฟนคนปัจจุบันประมาณ 3 เดือน

ปัจจุบันแอนตั้งครรภ์กับแฟนคนเก่า และไม่ได้ทำงาน โดยตั้งครรภ์ได้ประมาณ 4 เดือน แฟนคนปัจจุบันทราบเรื่องแต่ไม่ได้ว่าอะไร แฟนคนปัจจุบันทำงานก่อสร้าง อายุ 17 ปี ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันได้จากแฟน (ได้เมื่อขอจากแฟน) โดยแฟนมีรายได้ 270 บาทต่อวัน (ได้เงินทุกๆ 15 วัน)

ด้านอนาคตภายหลังคลอดลูกแล้ว แอนจะไม่กลับไปเรียนอีกเพราะแฟนไม่ยอม และแอนต้องให้นมลูก แอนตั้งใจว่าจะทำงานกับบิดามารดาของแฟนที่โรมันสับปะหลัง และถ้ามีโอกาสที่จะเรียน ก็คงไม่กลับไปเรียนอีก แต่อยากได้โอกาสในการทำงานมากกว่า

กรณีศึกษาที่ 23

นะ (นามสมมติ) อายุ 20 ปี ระดับการศึกษาชั้นปีที่สุดท้ายที่ศึกษาคือมัธยมศึกษาปีที่ 5 เกรดเฉลี่ยล่าสุดคือ 2.98 และลาออกขณะที่กำลังเรียนอยู่ชั้น ม.6 ภาคเรียนที่ 1 โรงเรียนที่เคยศึกษาโรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอสามเภา นะมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวรวมทั้งสิ้น 5 คน นะเป็นบุตรคนที่ 2 สถานภาพครอบครัว คือ บิดามารดาอยู่ด้วยกัน ปัจจุบันนะแต่งงานแล้วและพักอาศัยอยู่กับสามี และลูกสาวอีก 2 คน ลูกสาวคนโต อายุ 4 ปี และลูกสาวคนเล็กอายุ 4 เดือน

ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว นะสนิทกับบิดามากที่สุด โดยบิดาอายุ 53 ปี ประกอบอาชีพเป็นเจ้าหน้าที่ในโครงการหลวง ดูแลพันธุ์พืชและสัตว์ป่า รายได้ประมาณเดือนละ 7,000 บาท มารดาเป็นมารดาบ้าน และบางเดือนในช่วงฤดูฝนมีของป่าเช่น เห็ด หน่อไม้ ผักหวาน มารดาก็จะหาของป่าเก็บมาขายทำให้มีรายได้ แต่เป็นระยะเวลาสั้นๆ ปลุกข้าวไว้กินเองในที่นาของตนเอง ผู้หารายได้หลักคือ บิดา และมารดา โดยช่วยกันทำงานเป็นรายได้หลักของครอบครัว

ปัจจุบันนะ มีครอบครัวและแยกออกมาสร้างบ้านใกล้กับบ้านของบิดามารดา นะเลี้ยงลูก 2 คนไม่ได้ประกอบอาชีพ ขณะที่สามีเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัวโดยการเป็นผู้ดูแลสัตว์ในสวนสัตว์ที่จังหวัดเชียงใหม่ รายได้เดือนละ 7,500 บาท สามีจะให้นะเป็นผู้เก็บเงินและรับผิดชอบดูแลค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว

สำหรับด้านการศึกษา นะออกจากโรงเรียนมานาน 6 ปี โดยเหตุผลที่ออกจากโรงเรียนคือ ตั้งครรภ์ขณะเรียน ทำให้อายเพื่อนเวลาที่จะไปเรียนเลยไม่ไปเรียน ความรู้สึกที่ต้องออกจากโรงเรียนเสียใจมากเพราะทำให้ขาดโอกาสเหลือแค่เทอมเดียวจะจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สำหรับความรู้สึกของบิดามารดาที่มีต่อการออกกลางคันของนะคือ เสียใจที่นะต้องออกจากโรงเรียน

ในช่วงออกจากการเรียน นะไม่ได้ติดต่อหรือพูดคุยกับใคร โดยในช่วงแรกของการออกจากการเรียนมีครุมาตามที่บ้านให้ไปเรียนต่อ แต่ก็แจ้งเหตุผลว่าตั้งครรภ์ ถึงแม้ครุจะให้โอกาสได้ศึกษาต่อ

แต่นะเลือกที่จะไม่ไปเรียนเพราะอายุเพื่อน และครูก็แนะนำให้เรียนต่อที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) แต่มันก็ไม่ได้เรียนต่อจนถึงปัจจุบันเพราะมีลูก 2 คนแล้ว

สำหรับการศึกษาต่อในอนาคต นะไม่ต้องการศึกษาต่อในอนาคต เพราะมีครอบครัวแล้ว และไม่เห็นถึงความจำเป็นในการเรียน เพราะถึงเรียนจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ก็ต้องกลับมาเลี้ยงลูกจึงไม่คิดจะเรียนอีก

กรณีศึกษาที่ 24

พลอย (นามสมมติ) อายุ 19 ปี ระดับการศึกษาชั้นปีสุดท้ายที่ศึกษาคือมัธยมศึกษาปีที่ 3 เกรดเฉลี่ย 2.79 ที่โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอสามเภา พลอยมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวรวมทั้งสิ้น 8 คน พลอยเป็นบุตรคนที่ 2 สถานภาพครอบครัว คือบิดามารดาอยู่ด้วยกัน ปัจจุบันพลอยแต่งงานแล้วและพักอาศัยอยู่กับสามี และมีลูกชาย 1 คน อายุ 4 ปี

ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว พลอยสนิทกับมารดามากที่สุด มารดาอายุ 48 ปี อาชีพของบิดามารดา คือ รับจ้างทั่วไป เลี้ยงวัว รายได้ประมาณเดือนละ 2,000 บาท และในช่วงฤดูฝนมีของป่าเช่น เห็ด หน่อไม้ ผักหวานก็จะหาเก็บมาขายทำให้มีรายได้แต่เป็นระยะเวลาสั้นๆ ครอบครัวปลูกข้าวไว้กินเองในที่นาของตนเอง สำหรับรายได้ของครอบครัวได้มาจากบิดามารดาช่วยกันทำงาน

ปัจจุบันพลอยมีครอบครัว และแยกออกมาสร้างบ้านใกล้กับบ้านของบิดามารดา พลอยเลี้ยงลูก 1 คน และไม่ได้ประกอบอาชีพ ขณะที่สามีมีอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัวรายได้เดือนละ 3,500 บาท สามีจะให้ผู้ตอบสัมภาษณ์เก็บเงินและรับผิดชอบดูแลค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว

ด้านการออกจากโรงเรียน กลุ่มเป้าหมายออกจากโรงเรียนมานานนับตั้งแต่ขณะที่เรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สำหรับสาเหตุที่พลอยออกจากโรงเรียนคือ ฐานะยากจน สำหรับความรู้สึกที่ต้องออกจากโรงเรียน คือ อยากเรียนต่อแต่ฐานะทางบ้านยากจน การเรียนต้องเดินทางไปเรียนในตัวอำเภอสามเภาซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูงมากจึงไม่สามารถเรียนต่อได้ นอกจากนี้บิดามารดาอยากให้พลอยออกมาช่วยทำงานหาเงินมากกว่าการเรียนต่อ

ด้านการติดต่อกับครู และเพื่อนร่วมชั้นเรียน ในช่วงที่ลาศึกษาต่อพลอยไม่ได้ติดต่อหรือพูดคุยกับใครเลยในช่วงที่ออกจากโรงเรียน เพราะต้องออกไปทำงานซึ่งอยู่ไกลจากหมู่บ้าน

สำหรับเป้าหมายด้านการศึกษาต่อในอนาคต พลอยไม่ต้องการเรียนต่อในอนาคต เพราะมีครอบครัวแล้วและไม่เห็นประโยชน์ที่จะศึกษาต่อเพื่อให้จบระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และมัธยมศึกษาปีที่ 6 เพราะถึงแม้เรียนจบก็ต้องกลับมาเลี้ยงลูกที่บ้าน

กรณีศึกษาที่ 25

พิม (นามสมมติ) อายุ 20 ปี ระดับการศึกษาชั้นปีสุดท้ายที่ศึกษา คือมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอสามเงา เกรตเฉลี่ยล่าสุดประมาณ 2.50 จำนวนสมาชิกในครอบครัวรวมทั้งสิ้น 8 คน พิมเป็นบุตรคนที่ 3 สถานภาพครอบครัว บิดามารดาอยู่ด้วยกัน ปัจจุบันพิมมีครอบครัวแล้วและพักอาศัยอยู่กับลูกสาว 1 คน ลูกสาวอายุ 3 ขวบ

พิมสนิทกับมารดามากที่สุด มารดาอายุ 48 ปีอาชีพของบิดามารดา คือ รับจ้างทั่วไป เลี้ยงวัวรายได้ประมาณเดือนละ 2,000 บาท และในช่วงฤดูฝนมีของป่าก็จะหาเก็บมาขายทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น โดยบิดามารดาช่วยกันทำงานเป็นรายได้หลักของครอบครัว

ปัจจุบันพิมมีครอบครัว เลี้ยงลูก 1 คน ก่อนหน้านี้พิมไม่ได้ประกอบอาชีพ โดยรายได้หลักมาจากสามีที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป รายได้หลักของครอบครัวเฉลี่ยเดือนละ 4,000 บาท แต่ภายหลังจากสามีเสียชีวิตเมื่อปีที่แล้ว พิมก็รับจ้างทั่วไป เก็บเงินและรับผิดชอบดูแลค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวเองคนเดียว

สำหรับความรู้สึกที่ต้องออกจากโรงเรียน คือ พิมอยากเรียนต่อ แต่ฐานะทางบ้านยากจน ประกอบกับการเดินทางไปเรียนมีค่าใช้จ่ายสูงมาก นอกจากนี้บิดามารดาต้องการให้พิมออกมาช่วยทำงานที่บ้านด้วย

การติดต่อกับครูและเพื่อนร่วมชั้นเรียนขณะออกจากโรงเรียน พิมไม่ได้ติดต่อหรือพูดคุยกับใครในช่วงที่ออกจากโรงเรียน เพราะต้องออกไปทำงานซึ่งอยู่ไกลจากหมู่บ้าน

สำหรับการวางแผนด้านการศึกษาต่อในอนาคต พิมไม่ต้องการเรียนต่อในอนาคต เพราะมีครอบครัวและไม่เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องเรียนจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และถ้าเรียนจบก็ต้อง

กลับมาเลี้ยงลูกอยู่ที่บ้าน แต่ถ้ามีโอกาสก็อยากเรียนต่อที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.)

กรณีศึกษาที่ 26

ดา (นามสมมติ) อายุ 20 ปี ระดับการศึกษาชั้นปีสุดท้ายที่ศึกษาคือมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอสามเงา เกรดเฉลี่ยล่าสุดคือ 2.98 ดามีจำนวนสมาชิกในครอบครัวรวมทั้งสิ้น 8 คน ดาเป็นบุตรคนที่ 4 สถานภาพครอบครัว บิดามารดาอยู่ด้วยกัน ปัจจุบันพักอาศัยอยู่กับบิดามารดา ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์สนิทกับมารดามากที่สุด โดยมารดาอายุ 48 ปี

อาชีพของบิดามารดา คือ รับจ้างทั่วไป เลี้ยงวัว รายได้ประมาณเดือนละ 2,000 บาท โดยบิดามารดาช่วยกันทำงานเป็นรายได้หลักของครอบครัว

ปัจจุบันดากลับมาอยู่บ้านเพื่อที่จะเตรียมตัวไปทำงานที่กรุงเทพในอนาคต ที่ผ่านมามีเคยทำงานเป็นคนทำความสะอาดบ้านของหมอในอำเภอเมืองตาก ทำได้ประมาณ 2 ปี ต่อมาเมื่อเพื่อนรุ่นเดียวกันมาชวนไปทำงานเป็นคนดูแลบ้าน ทำความสะอาดบ้านที่กรุงเทพ รายได้เดือนละ 7,000 บาท กินอยู่กับเจ้าของบ้าน และที่สำคัญเจ้าของบ้านอนุญาตให้เรียนต่อได้เพราะมีที่เรียนอยู่ใกล้บ้านที่ดาไปทำงาน ดาจึงสนใจที่จะไปทำงานด้วย

สำหรับเหตุผลที่ดาออกจากโรงเรียนเพราะฐานะทางบ้านยากจน การเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นจะมีค่าใช้จ่าย เช่น ค่าเดินทางสูงขึ้น ดาจึงเลือกที่จะทำงานแทนการเรียนต่อ ทั้งนี้ในช่วงการออกจากโรงเรียน ดาไม่ได้ติดต่อหรือพูดคุยกับใคร เพราะต้องออกไปทำงานไกลบ้าน สำหรับอนาคตด้านการเรียน ดาต้องการเรียนต่อในอนาคตพร้อมทั้งทำงานไปด้วย และถ้ามีโอกาสตั้งใจจะเรียนให้จบปริญญาตรี

กรณีศึกษาที่ 27

ชัชวาล (นามสมมติ) อายุ 21 ปี ระดับการศึกษาชั้นปีสุดท้ายคือมัธยมศึกษาปีที่ 1 มารดาอายุ 48 ปี ระดับการศึกษาของมารดา คือ ประถมศึกษาปีที่ 4 ด้านสถานภาพครอบครัว ชัชวาลมีสมาชิกในครอบครัวรวมทั้งสิ้น 8 คน ชัชวาลเป็นบุตรคนโตของครอบครัว และมีน้องอีก 2 คนที่ยังคงเรียน

หนังสืออยู่ใกล้บ้าน อาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชน คือ เลี้ยงวัว รับจ้าง ประมง โดยซัवालมีอาชีพรับจ้างทั่วไป และค้าขายรายได้ไม่แน่นอน ประมาณเดือนละ 2,000-3,000 บาท สถานภาพของครอบครัวตอนนี้พออยู่พอกิน

บิดามารดาเป็นผู้ทำงานเป็นรายได้หลักของครอบครัวมีรายได้ประมาณเดือนละ 3,000-4,000 บาท ภายหลังออกจากโรงเรียน ซัवालได้แต่งงาน ไปอยู่บ้านภรรยาอีกหมู่บ้านหนึ่ง โดยเมื่อสอบถามรายได้ของซัवालกับมารดา พบว่ามารดาไม่ทราบรายได้ของซัवालว่ามีรายได้เดือนละเท่าไร ทั้งนี้เพราะกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายของตนเอง และไม่ได้แบ่งรายได้มาให้

สำหรับสาเหตุที่ซัवालออกจากการเรียนเพราะครอบครัวมีฐานะยากจน และซัवालเป็นลูกชายคนโต จึงออกมาช่วยทำงานเพราะมีน้องที่ต้องดูแลถึง 6 คน เมื่อออกจากการเรียนซัवालได้ไปทำงานที่กรุงเทพฯ กับเพื่อนรุ่นเดียวกันหลายคน แต่ไปได้ปีเดียวก็กลับมาทำงานรับจ้าง ทำนา เลี้ยงวัว จนปัจจุบันซัवालได้แต่งงานและได้ไปอยู่ที่บ้านภรรยา ทำงานสร้างเนื้อสร้างตัว

สำหรับความรู้สึกของมารดาที่ต้องให้ซัवालออกจากโรงเรียน คือ เสียใจ แต่เพราะฐานะยากจนมีลูกเยอะเลยต้องให้ลูกคนโตออกมาช่วยทำงาน สำหรับความคิดเห็นต่อการออกจากโรงเรียนสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัวเห็นด้วยเพราะอยากให้ช่วยทำงาน

การติดต่อกับครูอาจารย์หรือเพื่อนในโรงเรียนในปัจจุบันและการออกจากการเรียนในช่วงแรก พบว่าซัवालไม่ได้ติดต่อ สำหรับการพูดคุยกับครูและเพื่อนร่วมชั้นเรียนก่อนออกจากโรงเรียนเกี่ยวกับปัญหาหรือสาเหตุที่ออกจากโรงเรียน พบว่าซัवालไม่มีการพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น โดยภายหลังการออกจากโรงเรียนครูที่โรงเรียนได้แนะนำให้เรียนต่อสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน) แต่ซัवालไม่ต้องการเรียนต่อในอนาคต เพราะมีครอบครัวแล้ว

สำหรับแผนการกลับเข้าศึกษาต่อในอนาคต กลุ่มเป้าหมายต้องการทำงาน และเก็บเงินเพื่อส่งลูกเข้าเรียนจะเหมาะสมกว่า และอยากให้ลูกได้มีโอกาสเรียนสูงๆ

กรณีศึกษาที่ 28

ปอ (นามสมมติ) ปัจจุบันอายุ 16 ปี ระดับการศึกษาชั้นปีที่สุดท้ายที่ศึกษาคือ มัธยมศึกษาปีที่ 3 และออกจากการเรียนขณะเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 1 เกรดเฉลี่ยล่าสุดตอนเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 คือ 1.57 ที่โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอสามเภา

จำนวนสมาชิกในครอบครัวรวมทั้งสิ้น 4 คน ปอเป็นบุตรคนที่ 1 สถานภาพครอบครัวปัจจุบันบิดามารดาอยู่ด้วยกัน ปัจจุบันพักอาศัยอยู่กับบิดา มารดา และน้องชายอีก 1 คน โดยสมาชิกในครอบครัวที่ปอสนิทมากที่สุดคือ บิดา บิดาอายุ 42 ปี อาชีพของบิดาคือ รับจ้างทั่วไป เลี้ยงวัว หาปลา รายได้ประมาณเดือนละ 5,000 บาท มารดามีอาชีพรับจ้าง เลี้ยงหมู มีโรงสีขนาดเล็กไว้รับจ้างสีข้าว รายได้ประมาณเดือนละ 7,000 บาท ในช่วงฤดูฝนมีของป่าเช่น เห็ด หน่อไม้ ผักหวาน ก็จะหาเก็บมาขายทำให้มีรายได้มากขึ้น โดยบิดา และมารดาช่วยกันทำงานเป็นรายได้หลักของครอบครัว

ปัจจุบันปอกลับมาอยู่ที่บ้านโดยช่วยบิดา มารดาเลี้ยงวัว ก่อนหน้านี้ปอเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแห่งหนึ่งใกล้หมู่บ้าน พอขึ้นระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปอได้บวชเป็นเณร และย้ายไปเรียนโรงเรียนที่จังหวัดลำปางโดยมีหลวงพ่อบุญ เป็นผู้ส่งเสียค่าเล่าเรียนโดยนั่งรถประจำทางเข้าไปเย็นกลับระหว่างโรงเรียนกับวัด เรียนอยู่ได้ประมาณ 1 ปีก็สึกจากเณรและกลับมาเข้าเรียนที่โรงเรียนเดิมในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แต่เนื่องด้วยเหนื่อยกับการเดินทางไปเรียน การบ้านเยอะต้องตื่นเช้านอนดึก ทำให้ปอไม่อยากเรียนจึงกลับมาอยู่บ้าน

เมื่อจบระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปอได้ไปสมัครเข้าเรียนที่วิทยาลัยอีกแห่งหนึ่งในอำเภอสามเภา โดยเลือกที่มีวิชางานช่างร่วมด้วย คือ ต้องเรียนที่โรงเรียน 3 วัน และไปเรียนวิทยาลัยอีกอำเภอนึง 2 วัน ระยะทางจากอำเภอสามเภาไปอีกอำเภอนึงประมาณ 40 กิโลเมตร เดินทางโดยใช้รถจักรยานยนต์ เรียนได้ประมาณ 1 เดือนก็ขอบิดาไปเรียนที่วิทยาลัยแห่งนั้นเพียงที่เดียว บิดาจึงมาทำเรื่องลาออกจากโรงเรียนในอำเภอสามเภาให้ และไปสมัครเรียนที่วิทยาลัยเพียงแห่งเดียว โดยระหว่างเรียนได้เช่าหออยู่ร่วมกับเพื่อนในหมู่บ้านโดยมีเพื่อนไปเรียนที่วิทยาลัยรวม 3 คน เรียนได้ประมาณ 2 เดือน ปอรู้สึกเหนื่อย เบื่อ ไม่สนุก มีงาน มีการบ้านเยอะ มีค่าใช้จ่ายเยอะ ค่ากิน ค่าที่พัก ค่าน้ำมันรถ ค่าเสื้อ ค่าหนังสือ จึงทำให้ปอไม่อยากเรียน และชวนกันกลับบ้านกับเพื่อน และไม่กลับไปเรียนอีก

ปัจจุบันป้อออกจากโรงเรียนนานประมาณ 5 เดือน เหตุผลที่ออกจากโรงเรียนเพราะ มีงานมีการบ้านเยอะ มีค่าใช้จ่ายเยอะ จึงทำให้ตัดสินใจกลับมาอยู่ที่บ้าน สำหรับเหตุการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจออกจากโรงเรียนคือ ไม่อยากเรียนต่อ และพูดไม่เก่ง สำหรับความรู้สึกที่ต้องออกจากโรงเรียน เสียใจอยู่บ้าง แต่อยากกลับมาอยู่บ้านสักพักก่อน

ด้านความรู้สึกของบิดามารดาที่มีต่อการออกจากการเรียนพบว่า เสียใจที่ป้อต้องออกจากโรงเรียนเพราะบิดามารดาอยากให้เรียนสูงๆ จะได้ทำงานที่สบาย ไม่ต้องลำบากเหมือนบิดามารดาในช่วงเวลาที่ตัดสินใจลาออกจากการเรียนไม่ได้ติดต่อหรือพูดคุยกับใคร โดยบิดาไปลาออกให้ที่โรงเรียนมัธยมที่อำเภอสามเงาเพื่อให้ป้อไปเรียนที่วิทยาลัยแห่งนั้น แต่หลังจากไม่ไปเรียนที่วิทยาลัยบิดาก็ไม่สนใจ และไม่ไปลาออกให้

หลังจากกลับมาอยู่บ้านได้ช่วยบิดาเลี้ยงวัว เข้าป่า และหาปลา รู้สึกเหนื่อย และอยากกลับไปเรียนใหม่ แต่บิดาบอกให้รอก่อน เพราะหมดเงินไปหลายหมื่นตอนส่งให้เรียนแต่ป้อไม่ตั้งใจตอนนี้ไม่พร้อมที่จะส่งเงิน และต้องเก็บเงินไปเรียนเอง มีเมื่อไรจึงค่อยไปเรียน

กรณีศึกษาที่ 29

ที (นามสมมติ) ปัจจุบันอายุ 16 ปี ระดับการศึกษาชั้นปีสุดท้ายที่ศึกษา คือ มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอสามเงา และลาออกขณะที่กำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เทอม 1 ในโรงเรียนอีกแห่งหนึ่งในอำเภอเมืองตาก เกรดเฉลี่ยล่าสุดในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 คือ 1.50

จำนวนสมาชิกในครอบครัวมีทั้งสิ้น 5 คน ผู้ตอบสัมภาษณ์เป็นบุตรคนที่ 1 สถานภาพครอบครัว มารดาแต่งงานใหม่ และมีน้องชายต่างบิดา 2 คน ปัจจุบันพักอาศัยอยู่กับบิดามารดา น้องชาย 2 คน และตากับยาย กลุ่มเป้าหมายสนิทกับมารดามากที่สุด มารดาอายุ 35 ปี อาชีพของบิดาคือ รับจ้าง เลี้ยงวัว หาปลา รายได้ประมาณเดือนละ 4,000 บาท มารดามีอาชีพรับจ้าง เลี้ยงหมู รายได้ประมาณเดือนละ 4,000 บาท ในช่วงฤดูฝนของป่าเช่น เห็ด ก็จะหาเก็บมาขายทำให้มีรายได้มากขึ้น โดยรายได้หลักมาจากบิดาและมารดา

ปัจจุบันที กลับมาอยู่ที่บ้านโดยช่วยบิดามารดาทำงาน โดยดูวัวเข้าป่า ก่อนหน้านี้นั้นเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอสามเงา พอจบก็ได้ไปสมัครเรียนที่โรงเรียนแห่ง

หนึ่งในอำเภอเมืองตากกับเพื่อนซึ่งเป็นญาติพี่น้องกันในวิชาช่าง โดยเช่าหออยู่ที่อำเภอเมืองตากแล้ว ขับรถจักรยานยนต์ไปเรียน แต่ไปเรียนได้ 1 สัปดาห์ก็รู้สึกเบื่อ ไม่อยากไปเรียน กลับมาบ้าน ทางบ้าน ก็ให้ไปเรียนเลยต้องกลับไปอีก แต่เมื่อไปเรียนก็เรียนบ้างไม่เรียนบ้าง จนได้ 2 เดือนก็กลับมาบ้านโดยที่ไม่กลับไปเรียนอีก

ด้านระยะเวลาที่ออกจากโรงเรียนนานประมาณ 6 เดือน เหตุผลที่ออกจากโรงเรียนเพราะ เหมือนถูกบังคับ คอยไม่รู้เรื่อง คนเยอะวุ่นวาย ไม่อยากเรียน เหตุการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ ออกจากโรงเรียนคือ ตนเองไม่อยากเรียนด้วยตนเอง สำหรับความรู้สึกที่ต้องออกจากโรงเรียน ที่ไม่ รู้สึกอะไร และสบายใจเมื่อได้กลับบ้าน

ด้านความรู้สึกของมารดาของที่มีต่อการออกจากโรงเรียน พบว่ามารดาเสียใจที่ต้องออกจากโรงเรียนเพราะอยากให้มีการศึกษาสูง จะได้ทำงานที่สบาย ในช่วงระยะเวลาการออกจากโรงเรียน ที่ไม่ได้ติดต่อหรือพูดคุยกับใครเลยเป็นการตัดสินใจของตนเองร่วมกับเพื่อน ภายหลังจาก กลับมาอยู่บ้านที่ได้ช่วยบิดามารดาเลี้ยงวัว เข้าป่า หาปลา ซึ่งที่รู้สึกดีที่ไม่ต้องโดนบังคับ ขณะที่ มารดาต้องการให้สมัครเรียนสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน) ที่จึงคิดว่าถ้ามีโอกาสก็จะสมัครเรียน แต่จะจบหรือไม่ยังตอบไม่ได้

กรณีศึกษาที่ 30

กุ่ม (นามสมมติ) ปัจจุบันอายุ 16 ปี จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียน แห่งหนึ่งในอำเภอสามเงา และออกจากการเรียนขณะที่กำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียน แห่งหนึ่งในอำเภอเมืองตาก โดยเกรดเฉลี่ยล่าสุดของระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 คือ 1.67 กุ่มมี จำนวนสมาชิกในครอบครัวรวมจำนวนทั้งสิ้น 4 คน กุ่มเป็นบุตรคนที่ 2 สถานภาพครอบครัว คือ บิดา และมารดาอยู่ด้วยกัน ปัจจุบันกุ่มพักอาศัยอยู่กับบิดา มารดา และพี่ชาย

ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว กุ่มสนิทกับมารดามากที่สุด มารดาอายุ 37 ปี อาชีพของบิดา คือ เลี้ยงวัว หาปลา รายได้ประมาณเดือนละ 6,000 บาท มารดามีอาชีพรับจ้าง รายได้ประมาณ

เดือนละ 2,000 บาท ในช่วงฤดูฝนจะมีรายได้จากการเก็บของป่าเช่น เห็ด เพิ่มขึ้น โดยรายได้หลักของครอบครัวได้จากบิดาและมารดา

ปัจจุบันกั้งไม่ได้เรียนต่อ และกลับมาอยู่ที่บ้านโดยช่วยบิดามารดาดูวัว เข้าป่า ภายหลังกั้งเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กั้งได้ไปสมัครเรียนที่โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอเมืองตากกับเพื่อน (กรณีศึกษาที่ 29) ซึ่งเป็นญาติพี่น้องกันในวิชาช่าง โดยเช่าหออยู่ที่อำเภอเมืองตากแล้วขับรถจักรยานยนต์ไปเรียน แต่ไปเรียนได้เพียงหนึ่งสัปดาห์ก็ไม่สามารถปรับตัวกับการเรียน และการใช้ชีวิตที่ต้องดูแลตนเองได้ รวมถึงต้องไปเรียนทุกวัน เลยทำให้กั้งไม่อยากไปเรียน กั้งอยู่ได้ 2 เดือนก็กลับมาบ้านโดยที่ไม่ไปเรียนอีก

กั้งออกจากโรงเรียนนานประมาณ 6 เดือน สำหรับความรู้สึกที่กั้งต้องออกจากโรงเรียน กั้งมีความรู้สึกเฉยๆ และสบายใจมากกว่าเมื่อได้กลับบ้าน ขณะที่บิดามารดาเสียใจที่กลุ่มตัวอย่างต้องออกจากโรงเรียนเพราะอยากให้เรียนสูง จะได้มีงานทำ ในช่วงที่ออกจากโรงเรียนกั้งไม่ได้ติดต่อหรือพูดคุยกับใครในช่วงเวลาดังกล่าว การตัดสินใจเกิดขึ้นจากกั้งเป็นหลัก ภายหลังจากกลับมาอยู่บ้านกั้งได้ช่วยบิดามารดาเลี้ยงวัว เข้าป่า หาปลา ขณะที่บิดา และมารดาให้สมัครเรียนที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน) ซึ่งหากกั้งมีโอกาสก็จะสมัครเรียนในอนาคต

กรณีศึกษาที่ 31

วิทย์ (นามสมมติ) อายุ 20 ปี มีสมาชิกในครอบครัวรวมทั้งสิ้น 4 คน พักอาศัยอยู่กับบิดามารดา และมีพี่น้องรวม 2 คน วิทย์เป็นคนโต และมีน้องชายต่างบิดาอีก 1 คน มารดาอายุ 52 ปี ไม่ได้เรียนหนังสือ มารดาประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป มีรายได้ไม่แน่นอน ด้านรายได้ของครอบครัวบิดากับมารดาจะเป็นผู้ทำงานเป็นรายได้หลักของครอบครัว รายได้โดยเฉลี่ยประมาณเดือนละ 3,000 บาท อาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชน คือ เลี้ยงวัว รับจ้าง ประมง

ระดับการศึกษาขั้นสุดท้ายที่วิทย์ศึกษา คือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ภายหลังจากวิทย์ออกจากโรงเรียน วิทย์ได้ทำงานอยู่ที่บ้าน ประกอบอาชีพรับจ้างเลี้ยงวัว โดยมีรายได้ไม่แน่นอนจะได้ก็ต่อเมื่อ

ขายวัวได้ ถ้าขายวัวได้ก็จะให้เงินมารดาหมด โดยมารดาจะเป็นผู้ดูแลค่าใช้จ่ายภายในบ้าน ส่วนวิทย์จะเป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบรายได้ของตนเอง

ปัจจุบันวิทย์ออกจากโรงเรียนขณะกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นระยะเวลานาน 5 ปี โดยเหตุผลที่ออกจากโรงเรียนเพราะวิทย์ให้เหตุผลว่าตนเรียนหนังสือไม่เก่ง และไม่ยอมไปเรียนต่อสำหรับความรู้สึกของมารดาที่ต้องให้วิทย์ออกจากโรงเรียน คือ ไม่เสียใจเพราะเคยสอบถามลูกแล้ว และลูกไม่ต้องการเรียนต่อ ก็ไม่บังคับ และไม่มีการพูดคุยกับครูในโรงเรียนก่อนที่ลูกจะออกจากการเรียน

สำหรับอนาคตด้านการศึกษาทั้งมารดาและวิทย์ให้ข้อมูลที่ตรงกันคือ วิทย์ไม่ต้องการศึกษาต่อในอนาคต แต่จะทำงานอยู่ที่บ้านไปเรื่อยๆ

กรณีศึกษาที่ 32

หนึ่ง (นามสมมติ) กรณีศึกษาของหนึ่ง ยายของหนึ่งเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ โดยยายอายุ 67 ปี ยายไม่เคยเรียนหนังสือมาก่อน ขณะที่หนึ่งอายุ 14 ปี ระดับการศึกษาชั้นปีสุดท้ายที่ศึกษาคือชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ด้านสถานภาพครอบครัวของหนึ่ง บิดาของหนึ่งเสียชีวิตตั้งแต่หนึ่งอายุได้ 3 ปี และมารดาของหนึ่งจึงพาลูกกลับมาอยู่ที่บ้าน และมารดาก็เสียชีวิตตอนหนึ่งอายุได้ 8 ปี

ปัจจุบันหนึ่งมีสมาชิกในครอบครัวจำนวน 4 คน โดยหนึ่งเป็นลูกคนแรก อาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชน คือ เลี้ยงวัว รับจ้าง ประมง ขณะที่ยายของหนึ่งมีอาชีพรับจ้างทั่วไป รายได้ไม่แน่นอน สถานภาพของครอบครัวตอนนี้ลำบากมาก สามีของยายผูกคอตายเพราะความเครียดเมื่อ 5 ปีที่ผ่านมา และยายของหนึ่งจะเป็นผู้ทำงานเป็นรายได้หลักของครอบครัวรายได้เฉลี่ยประมาณเดือนละ 2,000 บาท

ภายหลังออกจากโรงเรียนหนึ่งไปทำงานที่กรุงเทพมหานคร ลักษณะงานที่ทำคืองานล้างรถ (คาร์แคร์) โดยหนึ่งทำงานดังกล่าวได้เพราะมีพระฝากให้ทำงาน โดยยายไม่ทราบรายได้ของหนึ่ง เพราะหนึ่งไม่เคยส่งเงินให้ ซึ่งค่าใช้จ่ายของหนึ่งในปัจจุบันเจ้าของร้านล้างรถเป็นผู้ดูแล และรับผิดชอบ

สำหรับสาเหตุที่หนึ่งออกจากโรงเรียน คือ ยายเป็นผู้ที่ตัดสินใจไม่ให้เรียนต่อเพราะหนึ่งเกรงไม่ตั้งใจเรียน ชอบลักขโมย ด้านความรู้สึกที่ต้องให้หนึ่งออกจากโรงเรียน คือ ไม่เสียใจเพราะต้องการให้หนึ่งหางานทำมากกว่าเรียน และเคยถามหนึ่งถึงอนาคตทางการศึกษาพบว่า หนึ่งไม่ต้องการศึกษาต่อแต่ต้องการทำงาน ช่วงเวลาที่หนึ่งออกจากการเรียน หนึ่งไม่มีการพูดคุยกับครูในโรงเรียนก่อน และภายหลังออกจากการเรียนก็ไม่ได้ติดต่อกับครูในโรงเรียนอีกจนถึงปัจจุบัน

กรณีศึกษาที่ 33

นุ้ย (นามสมมติ) ปัจจุบันอายุ 23 ปี ระดับการศึกษาชั้นปีที่สุดท้ายที่ศึกษาคือชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และออกจากการเรียนขณะกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอสามเงา เกรดเฉลี่ยล่าสุดในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 คือ 1.50

จำนวนสมาชิกในครอบครัวมีทั้งสิ้น 5 คน กลุ่มนุ้ยเป็นบุตรคนที่ 1 สถานภาพครอบครัว คือ มารดาแต่งงานใหม่ และมีน้องสาวอีก 2 คน ปัจจุบันนุ้ยแต่งงานแล้วและพักอาศัยอยู่กับสามี (กรณีศึกษาที่ 34) และมีลูกสาวอีก 2 คน อายุ 7 ปี และอายุ 1 ปี

นุ้ยสนิทกับมารดามากที่สุด มารดาอายุ 44 ปี อาชีพของมารดา คือ รับจ้างทั่วไป เก็บไม้ที่ตายแล้วเผาถ่านขาย รายได้ประมาณเดือนละ 2,000 บาท และในช่วงฤดูฝนจะมีรายได้เพิ่มจากการขายของป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ ผักหวาน นอกจากนี้มารดายังไปช่วยคนอื่นปลูกข้าวแล้วขอข้าวเปลือกแทนค่าแรง ปลูกพริก ปลูกผักขาย โดยมารดาและบิดาช่วยกันทำงานเป็นรายได้หลักของครอบครัว

ปัจจุบันนุ้ยมีครอบครัวและแยกออกมาสร้างบ้านอยู่ใกล้กับบ้านของบิดามารดา และเลี้ยงลูก 2 คน พร้อมทั้งหาของป่าขายในช่วงฤดูฝน นุ้ยไม่ได้ประกอบอาชีพที่แน่นอน โดยมีสามีเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัวจากการรับจ้างทั่วไป รับจ้างทำนาขอข้าวเปลือกแทนค่าแรง เก็บหินทรายในห้วยขายในช่วงหมู่บ้านมีงานก่อสร้าง เช่น สะพาน อาคาร ถนนคอนกรีต และหาปลาในช่วงหลังทำงานเพื่อเป็นรายได้เสริม โดยมีรายได้เฉลี่ยเดือนละประมาณ 5,000 - 7,000 บาท สามีจะให้นุ้ยเก็บเงินและรับผิดชอบดูแลค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว ซึ่งนุ้ยจะใช้ของที่มี เช่น ข้าวเปลือกก็มีเก็บในยุ้งข้าวพอกินไม่ขัดสน กับข้าวเช่น พริก ปลา ผักที่เก็บได้ตามป่าไม่ต้องซื้อหา หากต้องใช้จ่ายนานๆ ครั้นก็จะซื้อ

เช่น ขนมัน กว๊ายเตี่ยว ส้ม แดงโม ที่แม่ค้านำมาขาย แต่ไม่บ่อยนักเดือนละ 1-2 ครั้งเท่านั้น ส่วนเงินก็จะเก็บไว้ให้ลูกได้ใช้ในอนาคต

สำหรับจำนวนปีที่นุ้ยออกจากโรงเรียนจนถึงปัจจุบันรวมเป็นระยะเวลา 8 ปี เหตุผลที่ออกจากโรงเรียนนุ้ยให้เหตุผลว่าเพราะเวลาเรียนหรือเขียนหนังสือมากๆ จะปวดหัว จึงไม่ค่อยอยากเรียนหนังสือ นอกจากนี้มารดาแต่งงานใหม่และมีน้องอีก 2 คนที่ต้องช่วยเลี้ยงเวลามารดาทำงาน ทำให้ขาดเรียนบ่อย มาเรียนก็ไม่รู้เรื่อง แต่เหตุการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจออกจากโรงเรียนคือ การตั้งครรภ์ และอายุเพื่อนเวลาที่จะไปเรียนเลยไม่ไปเรียน

ด้านความรู้สึกที่ต้องออกจากโรงเรียน นุ้ยไม่เสียใจเพราะเวลาไปเรียนแล้วปวดหัว ไม่สนุก ไม่เรียนดีกว่า ขณะที่มารดาเสียใจที่นุ้ยต้องออกจากโรงเรียน สำหรับการติดต่อกับครูและเพื่อนร่วมชั้นเรียนในช่วงที่ออกจากโรงเรียน ในช่วงแรกที่ออกจากโรงเรียนมีครูมาตามที่บ้านให้ไปเรียนต่อ แต่ก็บอกครูว่าตั้งครรภ์ ครูก็แจ้งว่าให้เรียนให้จบเทอม 1 ก่อนแล้วค่อยไปเรียนใหม่ให้จบมัธยมศึกษาปีที่ 3 ตอนนั้นนุ้ยได้ตอบครูว่าไม่อยากไป เรียนแล้วปวดหัว ครูก็แนะนำให้เรียนที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ต่อให้จบ ซึ่งในขณะนั้นก็รับปากครูว่าจะเรียน แต่ก็ไม่ได้เรียนต่อจนถึงปัจจุบัน

สำหรับอนาคตทางการศึกษา นุ้ยไม่ต้องการเรียนต่อในอนาคต เพราะมีครอบครัวแล้วและไม่รู้จะเรียนไปทำไม

กรณีศึกษาที่ 34

ไผ่ (นามสมมติ) ไผ่เป็นสามีของกรณีศึกษาที่ 35 ปัจจุบันไผ่อายุ 19 ปี ระดับการศึกษาชั้นปีสุดท้ายที่ศึกษาคือมัธยมศึกษาปีที่ 3 และออกจากการเรียนกลางคันในขณะที่กำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 1 โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอสามเงา เกรดเฉลี่ยต่ำสุดคือ 1.57

จำนวนสมาชิกในครอบครัวมีทั้งสิ้น 5 คน ไผ่เป็นบุตรคนที่ 2 สถานภาพครอบครัว คือบิดามารดาอยู่ด้วยกัน ปัจจุบันพักอาศัยอยู่กับภรรยา (กรณีศึกษาที่ 35) และลูกชายอีก 1 คน อายุ 2.5 ปี ไผ่สนิทกับมารดามากที่สุด โดยมารดาอายุ 46 ปี อาชีพของบิดาคือ เจ้าหน้าที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า รายได้ประมาณเดือนละ 15,000 บาท มารดามีอาชีพค้าขาย ขายขนม ขายน้ำหวาน รายได้

ประมาณเดือนละ 6,000 บาท ในช่วงฤดูฝนจะมีของป่าเช่น เห็ด หน่อไม้ ผักหวาน ก็จะหาเก็บมาขายทำให้มีรายได้มากขึ้นแต่เป็นระยะเวลาสั้นๆ โดยบิดาและมารดาช่วยกันทำงานเป็นรายได้หลักของครอบครัว

ปัจจุบันไม่มีครอบครัวและแยกออกมาสร้างบ้านอยู่ใกล้กับบ้านของบิดามารดา โดยการสร้างบ้านไม่ได้ยืมเงินจากเจ้าของวัวที่ไผ่เลี้ยงผ่า จำนวน 10,000 บาท (การเลี้ยงผ่าหมายถึง การเลี้ยงวัวโดยเจ้าของได้ให้เลี้ยง และจะแบ่งลูกวัวที่เกิดใหม่ให้จำนวนเท่าๆ กันกับเจ้าของ เช่น เลี้ยงวัว 10 ตัวเลี้ยงไป 6 ปี วัวเพิ่มขึ้นอีก 10 ตัว ก็จะแบ่งวัว จำนวนที่เพิ่มคนละ 5 ตัว) ปัจจุบันไผ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป และเลี้ยงวัวรายได้ไม่แน่นอนประมาณเดือนละ 3,000 - 5,000 บาท ภรรยาเป็นลูกจ้างชั่วคราวของสถานีนามัยส่งเสริมสุขภาพชุมชนเงินเดือน 4,500 บาท ไผ่จะให้ภรรยาเก็บเงินและรับผิดชอบดูแลค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว

ปัจจุบันไผ่ออกจากโรงเรียนมาประมาณ 3 ปีเหตุผลที่ออกจากโรงเรียนเพราะทำผู้หญิงตั้งครรภ์ มารดาเลยให้ออกจากโรงเรียน เหตุการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจออกจากโรงเรียนคือการออกมาแต่งงานเพราะทำผู้หญิงตั้งครรภ์ สำหรับความรู้สึกที่ต้องออกจากโรงเรียน คือ เสียใจเพราะอยากเรียนต่อ แต่ต้องออกมารับผิดชอบต่อภาระแต่งงาน เช่นเดียวกับกับบิดามารดาของไผ่ที่เสียใจที่ไผ่ต้องออกจากโรงเรียนเพราะบิดามารดาอยากให้เรียนสูงๆ จะได้ทำงานที่สบาย ไม่ต้องลำบากเหมือนบิดามารดา

ในช่วงที่ตัดสินใจออกจากโรงเรียนพบว่า ไผ่ไม่ได้ติดต่อหรือพูดคุยกับครู และเพื่อนร่วมชั้นเรียน โดยมารดาไปลาออกให้ที่โรงเรียน ภายหลังจากกลับมาอยู่บ้านก็ได้แต่งงาน และอาศัยอยู่กับที่บ้านภรรยาในช่วงแรก ภายหลังได้แยกออกมาปลูกบ้านใกล้ๆ กับบ้านบิดามารดา ปัจจุบันประกอบอาชีพรับจ้าง และมารดาให้สมัครเรียนที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยแต่เรียนไม่จบเพราะขาดสอบหลายครั้ง นอกจากนี้ในการไปเรียนต้องใช้เวลาและเงินในการเดินทางเลยไม่สะดวก หากพร้อมหรือมีเวลาเรียนไผ่ตั้งใจจะเรียนต่อเพื่อให้จบแค่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และจะไม่เรียนต่ออีก

กรณีศึกษาที่ 35

น้ำ (นามสมมติ) ปัจจุบันอายุ 24 ปี ระดับการศึกษาชั้นปีสุดท้ายที่ศึกษาคือมัธยมศึกษาปีที่ 3 และออกจากโรงเรียนกลางคันในขณะที่กำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 1 โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอสามเภา เกรตเฉลี่ยล่าสุดในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 คือ 2.50

จำนวนสมาชิกในครอบครัวของน้ำมีทั้งสิ้น 5 คน น้ำเป็นบุตรคนที่ 3 สถานภาพของครอบครัว คือบิดามารดาอยู่ด้วยกัน น้ำสนิทกับมารดามากที่สุด โดยมารดามีอายุ 50 ปี อาชีพของบิดาคือ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและปลูกผักขายเป็นอาชีพเสริมรายได้ประมาณเดือนละ 8,000 – 10,000 บาท ในช่วงฤดูฝนมีของป่าเช่น เห็ด หน่อไม้ ผักหวาน ก็จะหาเก็บมาขายทำให้มีรายได้มากขึ้น แต่เป็นระยะเวลานั่นๆ ปลูกข้าวไว้กินเอง รายได้หลักได้จากบิดาและมารดาช่วยกันทำงาน

ปัจจุบันน้ำแต่งงานแล้วและพักอาศัยอยู่กับสามี (น้ำสร้างบ้านอยู่ใกล้กับบ้านของบิดามารดาของสามี) และลูกชายอีก 1 คน อายุ 2.5 ปี โดยน้ำประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างชั่วคราวที่สถานีอนามัยส่งเสริมสุขภาพชุมชน (สสช.) ที่ในชุมชนของน้ำ มีหน้าที่คือ ทำความสะอาดด้านในของอาคาร เป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการทำเอกสารเวลามีคนไข้ และหยุดวันเสาร์อาทิตย์ เงินเดือน 4,500 บาท ขณะที่สามีรับจ้างทั่วไป และเลี้ยงวัว รายได้ไม่แน่นอนประมาณเดือนละ 3,000 – 5,000 บาท สามีจะให้น้ำเก็บเงินและรับผิดชอบดูแลค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว ซึ่งน้ำจะใช้จ่ายไปกับค่านมและของใช้ของลูก และจะเก็บไว้ให้ลูกเป็นค่าใช้จ่ายเวลาฉุกเฉินต้องเดินทางไปหาหมอในตัวเมือง

ปัจจุบันน้ำออกจากโรงเรียนมานาน 7 ปี ขณะเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 น้ำได้รับทุนให้เรียนฟรีไปจนถึงจบปริญญาตรีเกี่ยวกับสาธารณสุข แต่เหตุผลที่ออกจากโรงเรียนเพราะน้ำตั้งครุภร์ และมีปัญหาในการปรับตัว ตัวอย่างปัญหาการปรับตัวเช่น ไม่ชอบความวุ่นวาย ไม่ชอบวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ นักเรียนในโรงเรียนเยอะวุ่นวาย ไม่มีความสุข ต้องทำอะไรทุกอย่าง อยู่คนเดียว เหตุการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจออกจากโรงเรียนคือไม่อยากเรียน เหน่า สำหรับความรู้สึกที่ต้องออกจากโรงเรียน คือไม่เสียใจเพราะไม่อยากอยู่ ไม่อยากเรียน อยากกลับบ้าน ขณะที่บิดามารดาเสียใจที่น้ำต้องออกจากโรงเรียนเพราะบิดาอยากให้เรียนสูงๆจะได้ทำงานที่สบายๆ

สำหรับการติดต่อกับครูและเพื่อนร่วมชั้นเรียนในช่วงตัดสินใจออกจากโรงเรียนพบว่า ไม่ได้ติดต่อหรือพูดคุยกับใครเลยในช่วงที่ออกจากโรงเรียน น้ำตัดสินใจจนเสื้อผ้ากลับบ้านแล้วไม่ไปเรียนอีกเลย ภายหลังจากกลับมาอยู่บ้านก็ได้ทำงานที่สถานีนามัยส่งเสริมสุขภาพชุมชน (สสข.) แถวบ้านหน้าที่ครั้งแรก น้ำเป็นคนทำความสะอาด ได้เงินเดือน 3,000 บาท เพราะเรียนจบแค่มัธยมศึกษาปีที่ 3 ปัจจุบันนี้จะไม่เรียนต่อแล้วเพราะถ้าเรียนต้องไปเรียนต่อที่ในอำเภอเมืองตาก ซึ่งไกลบ้านและมีค่าใช้จ่ายสูง

กรณีศึกษาที่ 36

ขวัญ (นามสมมติ) อายุ 25 ปี ระดับการศึกษาชั้นปีสุดท้ายของขวัญที่ศึกษาคือชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สถานภาพของครอบครัวคือ มารดาอายุ 45 ปี ระดับการศึกษาชั้นปีสุดท้ายที่ศึกษาของมารดาคือระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มารดาของขวัญแต่งงานใหม่ และมีลูกชายอีก 2 คนรวมสมาชิกในครอบครัว 5 คน ขวัญเป็นบุตรคนที่ 1

อาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชน คือ เลี้ยงวัว รับจ้าง ประมง มารดามีอาชีพรับจ้างทั่วไป รายได้ไม่แน่นอนเพราะไม่ค่อยแข็งแรง แต่รายรับของครอบครัวปัจจุบันนี้ดีขึ้น เพราะขวัญและน้องอีกสองคนทำงาน และมีรายได้ให้กับมารดา บิดา (บิดาเลี้ยง) จะเป็นผู้ทำงานเป็นรายได้หลักของครอบครัว รายได้รวมของครอบครัวประมาณเดือนละ 3,000 บาท

ภายหลังจากขวัญออกจากโรงเรียน ขวัญได้ไปทำงานอยู่ที่จังหวัดสมุทรสาคร โดยทำงานโรงงาน ซึ่งขวัญทำงานดังกล่าวได้โดยไปกับพี่ในหมู่บ้านเดียวกันชักชวนให้ไปทำงาน ด้านรายได้ของผลตอบแทนที่ทำ มารดาให้ข้อมูลว่าไม่ทราบถึงรายได้ของขวัญ แต่ขวัญจะให้เงินกับทางบ้านตอนกลับมาเที่ยวสงกรานต์ ครั้งละ 5,000 – 10,000 บาท โดยให้ปีละครั้ง สำหรับผู้รับผิดชอบดูแลค่าใช้จ่ายและรายได้ของขวัญเมื่อทำงาน คือ ขวัญจะเป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบตนเอง

ขวัญออกจากโรงเรียนนานประมาณ 9 ปี เหตุผลที่ออกจากโรงเรียนเพราะเรียนหนังสือไม่เก่ง เมื่อเรียนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วจึงไม่อยากเรียนต่อ แต่อยากทำงานมากกว่า จึงตัดสินใจออกจากโรงเรียนกลางคัน สำหรับเหตุการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจออกจากโรงเรียนคือ อยากทำงานไม่อยากเรียน ด้านความรู้สึกของมารดาที่บุตรออกจากโรงเรียน มารดาให้ข้อมูลว่า เคย

สอบถามบุตรแล้วว่าอยากเรียนต่อหรือไม่ แต่บุตรไม่อยากเรียนต่อ ตนเองจึงไม่บังคับ สำหรับความคิดเห็นของสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัวที่มีต่อการออกจากโรงเรียนกลางคันของขวัญคือ ไม่ว่าอะไรหากกลุ่มเป้าหมายจะไม่เรียนต่อ

การติดต่อกับครูอาจารย์หรือเพื่อนในโรงเรียนทั้งในช่วงระยะเวลาที่ออกจากโรงเรียนและในปัจจุบันพบว่าขวัญไม่ได้ติดต่อกับใครในโรงเรียน สำหรับอนาคตทางการศึกษาต่อ พบว่าขวัญไม่ต้องการเรียนต่อในอนาคตแต่ต้องการที่จะทำงาน

กรณีศึกษาที่ 37

นัน (นามสมมติ) อายุ 23 ปี ระดับการศึกษาชั้นปีที่สุดท้ายที่ศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 นันเป็นน้องชายของกรณีศึกษาที่ 36 และเป็นบุตรคนกลางของครอบครัว

จำนวนปีที่นันออกจากโรงเรียนประมาณ 7 ปีภายหลังออกจากโรงเรียนนันได้ทำงานอยู่ที่บ้าน เช่น รับจ้าง หาปลา หาของป่า มาขาย รายได้ของผลตอบแทนที่ทำไม่แน่นอน แต่จะให้ทางบ้านเป็นครั้งคราว โดยมารดาจะเป็นดูแลค่าใช้จ่ายภายในบ้าน ส่วนนันจะเป็นผู้ดูแล และรับผิดชอบรายได้เองโดยจะให้มารดาเป็นครั้งคราว

สำหรับเหตุการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจออกจากโรงเรียนคือเรื่องการปรับตัว เนื่องจากนันเป็นคนไม่ค่อยพูด ขี้อาย เมื่อไปเจอกับเพื่อนที่มีแต่คนพูดเยอะเลยไม่อยากไปเรียน

ความรู้สึกของมารดาที่นันออกจากโรงเรียน คือเสียใจ และเสียตายนันมีโอกาเรียนแต่ไม่เรียน แต่เมื่อนันไม่อยากเรียนต่อ ก็ไม่บังคับ สำหรับความรู้สึกหรือความคิดเห็นของสมาชิกในครอบครัวคนอื่นๆ เช่น บิดาที่มีต่อการออกจากโรงเรียนของนันคืออยากให้เรียนต่อ แต่นันไม่อยากเรียนก็ไม่อยากบังคับ

การติดต่อกับครูอาจารย์หรือเพื่อนในโรงเรียนทั้งในช่วงระยะเวลาที่ตัดสินใจออกจากโรงเรียน และในปัจจุบัน พบว่าครอบครัวของกลุ่มเป้าหมายไม่ได้ติดต่อกับโรงเรียน ถึงแม้ครูในโรงเรียนจะติดตามให้นันกลับไปเรียน แต่นันไม่ต้องการเรียนต่อ และจะทำงานอยู่ที่บ้าน

การพูดคุยกับผู้ปกครองหรือสมาชิกในครอบครัวเกี่ยวกับแผนการกลับเข้าศึกษาต่อในอนาคต บิดาของกลุ่มเป้าหมายเคยบอกให้นันเรียนต่อสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษา

ตามอัยยาศัย (กศน) แต่นั่นให้เหตุผลที่จะไม่เรียนว่าต้องลงไปสอบไกลถึงอีกหมู่บ้านหนึ่ง ค่าใช้จ่ายสูงเลยไม่ไป แต่หากมีมาเปิดสอนในหมู่บ้านก็จะไปเรียนต่อแน่นอน แต่ถ้าต้องไปเรียนไกลๆ จะไม่ไป

กรณีศึกษาที่ 38

สุภา (นามสมมติ) อายุ 19 ปี เป็นบุตรชายคนสุดท้อง (คนที่ 3) ของกรณีศึกษาที่ 36 และ 37 ระดับการศึกษาชั้นปีสุดท้ายที่ศึกษาปีที่ 2 ปัจจุบันสุภาได้ทำงานอยู่ที่บ้านโดยทำอาชีพเช่นเดียวกับพี่ทั้งสองคน (กรณีศึกษาที่ 36-37) คือ รับจ้าง หาปลา หาของป่า มาขาย สำหรับรายได้ของผลตอบแทนที่ทำ คือรายได้ต่อเดือนไม่แน่นอน โดยมารดาจะเป็นดูแลค่าใช้จ่ายภายในบ้าน ส่วนสุภาจะเป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบรายได้เองโดยไม่ได้ให้มารดา

จำนวนปีที่ออกจากโรงเรียนจนถึงปัจจุบันประมาณ 4 ปี เหตุผลที่ออกจากโรงเรียนเพราะระหว่างเรียนได้ไปบวชเป็นเณร เพื่อเรียนต่อที่วัดแห่งหนึ่ง เมื่อเรียนไปได้ประมาณ 1 ปี มีเรื่องทะเลาะกับเณรและเด็กในหมู่บ้านเลยต้องสึก และกลับมาอยู่บ้าน ความรู้สึกที่บิดามารดาต้องให้สุภาออกจากโรงเรียน คือ เสียใจ และเสียค่าที่บุตรมีโอกาสเรียนแต่ไม่ได้เรียน

ด้านความคิดเห็นของสมาชิกในครอบครัวต่อการออกจากโรงเรียนพบว่า บิดาของสุภาอยากให้เรียนต่อ แต่สุภาต้องการกลับบ้าน เลยต้องสึกและพากลับมาบ้าน ด้านการติดต่อกับครูอาจารย์หรือเพื่อนในโรงเรียนทั้งในช่วงระยะเวลาที่ลาออกและในปัจจุบันพบว่าไม่ได้ติดต่อ แต่ครูที่โรงเรียนเคยแนะนำให้เรียนต่อสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน)

สำหรับแผนการศึกษาต่อในอนาคต สุภาต้องการเรียนต่อในอนาคตเพื่อจะสมัครทหาร จึงตั้งใจจะเรียนต่อสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งบิดาของสุภาเห็นด้วย แต่ปัจจุบันยังไม่ได้ไปเรียน โดยสุภาให้เหตุผลเรื่องการเดินทางไกลถึงอีกหมู่บ้านหนึ่ง ค่าใช้จ่ายสูง จึงพยายามเก็บเงินเป็นค่าใช้จ่ายเอง ซึ่งสุภาต้องการเรียนต่อให้จบ และจะไปสมัครทหาร จากนั้นจะหาวิธีเรียนเพิ่มเติมภายหลัง

ตอนที่สอง คุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ผู้วิจัยสังเคราะห์ผลการศึกษารายกรณีจากในตอนหนึ่ง และแบ่งคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาออกเป็น 2 คุณลักษณะ คือ

1. ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และชุมชนของกลุ่มเป้าหมาย
2. วิถีชีวิตภายหลังออกจากระบบการศึกษา และแนวโน้มการศึกษาต่อในอนาคต

1. ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และชุมชนของกลุ่มเป้าหมาย

จากกรณีศึกษาข้างต้นเมื่อวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกับกลุ่มเป้าหมายหรือเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษาจำนวน 38 คนแล้วพบว่ากลุ่มเป้าหมายจำนวน 25 คนคิดเป็นร้อยละ 65.79 บิดามารดาอยู่ร่วมกัน ขณะที่กลุ่มเป้าหมายที่บิดามารดาหย่าร้างโดยบิดาหรือมารดาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายแต่งงานใหม่มีจำนวนที่ใกล้เคียงกับบิดามารดาเสียชีวิตหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิตทำให้กลุ่มเป้าหมายอาศัยอยู่กับญาติพี่น้องหรืออาศัยอยู่ตามลำพังกับเพื่อน โดยบิดามารดาหย่าร้างจำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 18.42 และบิดามารดาเสียชีวิตหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 21.43 ตัวอย่างของกลุ่มเป้าหมายที่บิดามารดาแยกทางหรือหย่าร้าง อาทิ

“ผมเป็นลูกที่พ่อแม่รัก ทั้งพ่อและแม่ต่างเกียวกัณเอาจผมไปอยู่ด้วย”

“ผมไม่ถูกกับบิดาเลี้ยง แม่ผมก็ไม่ถูกกับตาที่เป็นบิดาเลี้ยงของแม่ สรุปแล้ว

คนในครอบครัวผมไม่มีใครถูกกัน”

กลุ่มเป้าหมายกรณีศึกษาที่ 1 (ผู้ให้สัมภาษณ์)

“เอาจจากครอบครัวที่แตกแยก พ่อแม่แยกทางกัน แม่แต่งงานใหม่ เอาจไม่ชอบและไม่ถูกกับบิดาเลี้ยง เอาจโดนบิดาเลี้ยงทำร้ายร่างกายเป็นประจำตั้งแต่ ตอนเอาจและแม่ก็เข้าข้างบิดาเลี้ยงจนสุดท้ายเอาจก็ตัดสินใจหนีออกจากบ้าน”

ครูของกรณีศึกษาที่ 1 (ผู้ให้สัมภาษณ์)

ขณะที่ในครอบครัวที่บิดามารดาอยู่ด้วยกันแต่กลับพบว่าไม่มีความผูกพันกับกลุ่มเป้าหมาย ดังสะท้อนได้จากบิดาหรือมารดาไม่ทราบถึงสาเหตุที่กลุ่มเป้าหมายออกจากโรงเรียน ไม่สามารถให้ข้อมูลได้หรือให้ข้อมูลไม่ตรงกับกลุ่มเป้าหมาย หรือการที่บิดามารดาไม่เคยรู้ถึงพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย เช่น การมีแฟน การคบหาเพื่อนต่างเพศ ชื่อเพื่อนสนิทของกลุ่มเป้าหมาย เป็นต้น

“แม่เพิ่งรู้ว่าโบว์เค้าไม่ได้ไปเรียนเพราะเพื่อนที่โรงเรียนเค้าโทรตามหาโบว์กับแม่ แม่เลยเพิ่งรู้ว่าเค้าหนีออกจากโรงเรียนไปกับแฟน แม่เองก็เคยรู้ว่าเค้ามีแฟนมาก่อน”

มารดาของกรณีศึกษาที่ 8 (ผู้ให้สัมภาษณ์)

นอกจากนี้เมื่อกลุ่มเป้าหมายย้ายถิ่นฐานเพราะประกอบอาชีพหรือแต่งงาน บิดามารดาของกลุ่มเป้าหมายยังไม่ทราบว่ากลุ่มเป้าหมายมีรายรับเท่าใด มีสภาพความเป็นอยู่อย่างไร และกลุ่มเป้าหมายบางส่วนก็เพียงแค่ส่งเงินให้บิดามารดาและครอบครัวใช้จ่าย และนานๆ ครั้งจึงจะกลับหรือบางครั้งครอบครัวกลุ่มเป้าหมายไม่กลับมาที่บ้านอีกเลย

“ซีย้ายไปอยู่กรุงเทพ แม่ก็รู้ว่าซียทำงานอะไร อยู่ที่ไหนกับใคร ไม่ค่อยได้คุยกัน เพราะซีสนิทกับพ่อมากกว่าแต่พ่อเขาตายแล้ว และแม่ก็ไม่สนิทกับซีย ตอนนี้แม่ก็อยู่กับลูกๆ และญาติมารดา”

มารดาของกรณีศึกษาที่ 3 (ผู้ให้สัมภาษณ์)

จากกรณีศึกษาข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกลุ่มเป้าหมาย มีความสัมพันธ์ที่ห่างเหิน ต่างคนต่างเพียงอยู่อาศัยร่วมกันแต่ไม่มีความผูกพัน ความลึกซึ้งทางอารมณ์ รวมถึงการสื่อสารในครอบครัว นอกจากนี้ระดับการศึกษาของสมาชิกภายในครอบครัวยังส่งผลต่อการเลือกตัดสินใจศึกษาต่อหรือการตัดสินใจออกนอกระบบการศึกษาของกลุ่มเป้าหมาย โดยหากสมาชิกในครอบครัว อาทิ บิดา มารดา ไม่ได้เรียนหนังสือหรือมีการศึกษาน้อยกว่ากลุ่มเป้าหมาย พี่หรือน้องออกนอกระบบการศึกษา จะส่งผลต่อการตัดสินใจออกนอกระบบการศึกษาของกลุ่มเป้าหมายเช่นเดียวกัน ซึ่งผู้วิจัยพบว่าสมาชิกในครอบครัวของกลุ่มเป้าหมายทุกคนจะไม่เคยเข้าถึง

การศึกษาหรือมีการศึกษาเพียงแค่ระดับการศึกษาภาคบังคับ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3) เท่านั้น

เมื่อพิจารณาด้านชุมชน พบว่าวิถีชีวิต ความเชื่อ และวัฒนธรรมของคนในชุมชนมีอิทธิพลกับการตัดสินใจศึกษาต่อ ซึ่งข้อมูลจากการลงพื้นที่พูดคุยกับกลุ่มเป้าหมายและคนในชุมชนพบว่าหากคนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือหรือเรียนแต่ออกกลางคันหรือมีการศึกษาในระดับใดบุตรหลานของคนในชุมชนนั้นก็มักมีการศึกษาอยู่ในระดับใกล้เคียงกันและออกกลางคันเช่นเดียวกัน รวมถึงการเลือกประกอบอาชีพภายหลังออกจากระบบการศึกษา โดยเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต่างกันเช่น ม้ง กะเหรี่ยง

“ใจก็อยากให้เค้าเรียนต่อ แต่มีมีลูกมีครอบครัวแล้ว เค้าอยากสร้างครอบครัวไม่อยากกลับมาเรียน และประเพณีของม้งถ้าแต่งงานแล้วลูกสาวก็ต้องย้ายไปอยู่กับสามี เค้าแต่งงานมีครอบครัวแล้วไม่รู้ว่าพุดยังงี้เพื่ออนาคตของเค้าเอง พ่อไม่สามารถห้ามความคิดเค้าได้เพราะเค้าทำพิธีแต่งงานแล้ว”

บิดาของกรณีศึกษาที่ 6 (ผู้ให้สัมภาษณ์)

นอกจากนี้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนยังส่งผลต่อการประกอบอาชีพของกลุ่มเป้าหมายเมื่อออกจากระบบการศึกษา อาทิ คนในชุมชนประกอบอาชีพประมง เลี้ยงวัว หางของป่า เป็นอาชีพหลัก เมื่อกลุ่มเป้าหมายออกจากระบบการศึกษา หากกลุ่มเป้าหมายไม่ออกจากพื้นที่หรือย้ายถิ่นฐาน กลุ่มเป้าหมายก็จะเลือกประกอบอาชีพเช่นเดียวกันกับคนในชุมชน

ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างครูในโรงเรียน พบว่าภายหลังกลุ่มเป้าหมายออกจากการเรียน ครูในโรงเรียนมีทั้งที่ได้ติดตาม และไม่มีการติดตามกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษา โดยครูที่ติดตามมักจะให้ข้อเสนอแนะกับกลุ่มเป้าหมายในด้านการศึกษาต่อ เช่น การศึกษาต่อที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การดรอปรเรียนชั่วคราวเมื่อคลอดบุตรแล้วค่อยกลับมาเรียนใหม่อีกครั้ง เป็นต้น แต่ภายหลังเมื่อกลุ่มเป้าหมายออกจากการเรียนกลางคันเมื่อได้สอบถามถึงการติดต่อพูดคุยกับครูในโรงเรียน พบว่ากลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ไม่มีการ

พูดคุยหรือติดต่อสัมพันธ์กับครูในโรงเรียนอีก มีกลุ่มเป้าหมายเพียง 1 คนจาก 38 คนเท่านั้นที่ยังติดต่อกับครูในโรงเรียนที่เคยเรียนจนถึงปัจจุบัน

2. วิถีชีวิตภายหลังออกจากระบบการศึกษา และแนวโน้มการศึกษาต่อในอนาคต

ภายหลังกลุ่มเป้าหมายออกจากระบบการศึกษา พบว่ากลุ่มเป้าหมายทุกคนแต่งงาน (ทั้งแบบมีพิธีการและไม่มีพิธีการ) มีครอบครัว พร้อมทั้งทำงานหรือคิดเป็นร้อยละ 100 สำหรับสถานที่ทำงานมีสองรูปแบบคือ ทำงานอยู่ในถิ่นฐานเดิม ชุมชนเดิมของตนเองในจังหวัดตาก และทำงานต่างถิ่นฐานโดยย้ายไปทำงานต่างจังหวัด และจังหวัดที่กลุ่มเป้าหมายย้ายไปประกอบอาชีพและอาศัยอยู่ เช่น กรุงเทพมหานคร พิษณุโลก กำแพงเพชร สระบุรี อุตรธานี

ด้านลักษณะงานที่ทำส่วนใหญ่หากกลุ่มเป้าหมายทำงานในชุมชนจะประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่น เลี้ยงวัว ทำประมง หาของป่า แต่หากกลุ่มเป้าหมายแต่งงานและย้ายไปอยู่ต่างถิ่นจะประกอบอาชีพที่หลากหลายเช่น ช่างก่อสร้าง พนักงานในโรงงาน พนักงานในร้านล้างรถ พนักงานรักษาความปลอดภัย เป็นต้น

ด้านรายได้เฉลี่ยจากการทำงานของกลุ่มเป้าหมาย ส่วนใหญ่จะมีรายได้ไม่แน่นอน โดยได้รับเป็นรายวันเมื่อมีการทำงานหรือจ้างงาน กลุ่มเป้าหมายที่ทำงานในถิ่นฐานเดิมของตนเองพบว่า มีรายได้เฉลี่ยไม่แตกต่างจากการทำงานต่างถิ่นฐาน โดยจะมีรายได้ทั้งแบบรายวันเช่น 200-300 บาทต่อวัน และรายเดือนซึ่งมีรายได้อยู่ระหว่าง 2,000 บาทจนถึงสูงสุด 10,000 บาทต่อเดือน ขณะที่กลุ่มเป้าหมายที่ย้ายถิ่นฐานไปทำงานต่างจังหวัดจะมีรายได้รายวันและรายเดือนใกล้เคียงกัน แต่รายได้รายเดือนจะน้อยกว่าคือประมาณ 7,000 บาทต่อเดือน

ด้านแนวโน้มการศึกษาต่อในอนาคตพบว่า กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ 33 คนจาก 38 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 86.84 จะไม่กลับไปศึกษาต่อ ทั้งนี้เพราะไม่เห็นความสำคัญของการกลับไปศึกษาต่อ นอกจากนี้กลับไปศึกษาต่อยังส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตในปัจจุบัน และอนาคต เช่น เพิ่มภาระค่าใช้จ่ายทั้งในการเดินทางและการเรียน เสียเวลาในการทำงาน และไม่ได้ใช้ประโยชน์จากการเรียน

“ฉันเคยบอกให้เขากลับไปเรียน อยากให้มึงงานมีการที่ดีทำ
แต่เขาก็ไม่เชื่อ เอาแต่เที่ยวเล่น สู้บ่หรีเยอะมากจนกลืนบู่หรีติดตัว”

มารดาของกรณีศึกษาที่ 16 (ผู้ให้สัมภาษณ์)

“คงไม่กลับไปเรียนอีกแล้ว แพนคงไม่ยอม เพราะหนู
ต้องให้มลูกด้วย ถึงมีโอกาเรียนหนูก็คงไม่กลับไปเรียนอีก
เพราะอยากทำงานมากกว่า”

กรณีศึกษาที่ 22 (ผู้ให้สัมภาษณ์)

“เรียนไปก็ต้องกลับมาอยู่บ้านเลี้ยงลูกอยู่ดี”

กรณีศึกษาที่ 23 (ผู้ให้สัมภาษณ์)

“มีลูกแล้วไม่อยากจะเรียน เก็บเงินให้ลูกเรียนดีกว่า”

กรณีศึกษาที่ 24 (ผู้ให้สัมภาษณ์)

“ตอนนี้มีครอบครัวแล้วอยากทำงานเก็บเงินเพื่อส่งลูก
เข้าเรียนจะเหมาะสมกว่า และอยากให้ลูกมีโอกาสเรียนสูงๆ”

กรณีศึกษาที่ 27 (ผู้ให้สัมภาษณ์)

ขณะที่กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการจะกลับไปศึกษาต่อมีจำนวนทั้งสิ้น 5 คน จาก 38 คน คิดเป็นร้อยละ 13.16 โดยกลุ่มเป้าหมายให้เหตุผลที่ต้องการศึกษาต่อ อาทิ ต้องการเรียนเพื่อให้ได้วุฒิ การศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 ต้องการนำความรู้ไปประกอบอาชีพตามที่ตนเองต้องการ เช่น ทหาร ต้องการเรียนต่อในอนาคตพร้อมทั้งทำงานไปด้วยและถ้ามีโอกาสตั้งใจจะเรียนให้จบปริญญาตรี

สำหรับรูปแบบการศึกษาที่กลุ่มเป้าหมายต้องการศึกษาต่อในอนาคตคือ การศึกษา ในสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

วัตถุประสงค์ข้อที่สอง คือ เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ตัวแทนครอบครัว และตัวแทนชุมชนของกลุ่มเป้าหมาย สามารถวิเคราะห์ได้ว่าปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษาเกิดจาก 2 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยจากกลุ่มเป้าหมาย

ปัจจัยจากกลุ่มเป้าหมายมีหลายประการที่ส่งผลต่อการออกนอกระบบการศึกษา มีดังนี้

1.1 ทักษะของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อการศึกษา เช่น การไม่ให้ความสำคัญและไม่เห็นประโยชน์ของการเรียน การไม่ชอบเรียนหนังสือ ขี้เกียจเรียน อยากทำงานมากกว่าเรียน หัวไม่ดี เรียนไม่เก่ง เรียนไม่เข้าใจ เบื่อการเรียน ไม่อยากเรียน

“ไม่รู้จะเรียนไปทำไม เรียนแล้วก็ต้องกลับมาอยู่บ้านทำงานที่บ้าน
หรือไม่ต้องแต่งงานอยู่ดี”

กรณีศึกษาที่ 15 (ผู้ให้สัมภาษณ์)

1.2 การปรับตัว ทั้งการปรับตัวภายในสถานศึกษา เช่น ด้านการเรียนและการเข้า
กับเพื่อนในชั้นเรียน และการปรับตัวในชีวิตประจำวันเมื่อต้องย้ายถิ่นฐานไปเรียนหนังสือต่างถิ่น

“ที่ตัวเมืองมีคนเยอะ คุยกับเค้าไม่เข้าใจ ไม่เคยรู้จัก ต้องหาข้าว
กินเองซักผ้าเอง ต้องทำเองทั้งหมด อยู่ได้หนึ่งสัปดาห์ก็รู้สึกเบื่อ ไม่สนุก
เวลาไปเรียนเหมือนถูกบังคับเลยไม่อยากไปเรียน”

กรณีศึกษาที่ 29 (ผู้ให้สัมภาษณ์)

“ไม่ชอบความวุ่นวาย ไม่ชอบวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์
นักเรียนในโรงเรียนเยอะวุ่นวาย ไม่มีความสุข ต้องทำเองทุกอย่าง อยู่
หอคนเดียว”

กรณีศึกษาที่ 35 (ผู้ให้สัมภาษณ์)

1.3 การมีคดียุติความ เช่น การทะเลาะวิวาทในโรงเรียน เรื่องชู้สาว การขโมยเงินของครูและเพื่อนนักเรียน

1.4 การแต่งงานมีครอบครัว การหนีตามแฟน รวมถึงการตั้งครรภ์ขณะเรียนของฝ่ายหญิง และการทำให้ผู้หญิงตั้งครรภ์ของฝ่ายชาย

1.5 สุขภาพร่างกายของกลุ่มเป้าหมาย เช่น ปวดหัว อาเจียน

2. ปัจจัยจากครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

2.1 ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว ทำให้จำเป็นต้องออกจากการเรียน เช่น การไม่มีคนสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการเรียนเนื่องจากบิดามารดาเสียชีวิตหรือแยกทางกัน การไม่มีเงินมากพอสำหรับการเรียนต่อ

2.2 ทักษะคติของบิดามารดาที่มีต่อกลุ่มเป้าหมาย โดยบิดามารดามีทัศนคติว่ากลุ่มเป้าหมายไม่มีความสามารถหรือศักยภาพมากพอที่จะเรียนหนังสือได้ รวมถึงการให้ความห่วงใยที่มากเกินไป (overprotection) กับกลุ่มเป้าหมายจนไม่สามารถไว้วางใจเมื่อกลุ่มเป้าหมายต้องไปโรงเรียน

“อ้นเค้าเป็นเด็กปัญญาอ่อน เรียนได้ลำดับที่สุดท้ายของห้อง อ้นเค้าเคยไม่สบายอาเจียนเยอะตอนที่ไปเรียนแต่ครูให้ไปพักที่ห้องพยาบาลอยู่คนเดียว พอพ่อเค้ารู้เรื่องเลยไปตามรับกลับมา พอเค้ากลับมาก็นอนทั้งวัน นอนไปหลายวัน เราเลยเป็นห่วงเค้า ไม่อยากให้เค้าไปโรงเรียนอีก”

“เค้าเป็นคนไม่ค่อยพูด มีอะไรไม่ค่อยบอกครู แม่กลัวเพื่อนแกล้งอ้น เพราะเค้าเป็นเด็กปัญญาอ่อน”

มารดาของกรณีศึกษาที่ 15 (ผู้ให้สัมภาษณ์)

2.3 ทักษะคติด้านการให้ความสำคัญกับการศึกษาของสมาชิกในครอบครัว และคนในชุมชน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าสมาชิกในบางครอบครัว เช่น บิดา มารดา และคนในชุมชนไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษา การให้กลุ่มเป้าหมายเข้าศึกษาเป็นเพราะอายุถึงเกณฑ์ที่ต้องเข้าเรียน

และเมื่อเรียนจบระดับชั้นประถมศึกษา หรือการศึกษาคณะบังคับ (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3) ก็ควรออกจากโรงเรียนมาช่วยครอบครัวทำงาน เช่นเดียวกันกับครอบครัวอื่นๆ ในชุมชนก็ออกจากโรงเรียนก่อนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6)

2.4 สิ่งแวดล้อมของกลุ่มเป้าหมายที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย เช่น เพื่อนเกร การติดรุ่นพี่ การติดเที่ยวเล่น การออกนอกระบบการศึกษาของเพื่อนของกลุ่มเป้าหมาย และกลุ่มเป้าหมายออกนอกระบบการศึกษาตามเพื่อน

2.5 การเดินทางเพื่อไปโรงเรียน เนื่องจากพื้นที่ในชุมชนเป็นพื้นที่ห่างไกล และทุรกันดาร (บนภูเขาสูง บนดอย) ต้องเดินทางหลายวิธีหลายต่อ เช่น การขึ้นรถโฟล์ค การต่อเรือ การเดินเท้า จึงจะเข้าถึงโรงเรียนทำให้ไม่สะดวกต่อการเดินทางเพื่อไปโรงเรียน ซึ่งการเดินทางแต่ละครั้งใช้เวลาเดินทางประมาณ 3-4 ชั่วโมง

วัตถุประสงค์ข้อที่สาม คือ เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยในข้อที่ 3 จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเชิงลึก (in-depth interview) ที่ทำงานเกี่ยวข้องในด้านการวางแผน หรือวางนโยบาย หรือมีประสบการณ์โดยตรงกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยรวมจำนวน 5 ท่าน จากนั้นสรุป และสังเคราะห์คำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีประเด็นที่สำคัญเรียงตามลำดับ ดังนี้

3.1 บทบาทของครอบครัว โรงเรียน และชุมชน ในการป้องกันการออกจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน

บทบาทของครอบครัว

ครอบครัวมีบทบาทสำคัญที่สุดทั้งในการพัฒนาบุตรหลานผ่านระบบการศึกษาหรืออาจนำไปสู่การนำบุตรหลานออกนอกระบบการศึกษาและนำพาบุตรหลานให้เป็นแรงงาน ดังนั้นครอบครัวควรต้องตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาบุตรหลานผ่านระบบการศึกษา (ซึ่งอาจเห็นผลช้าเมื่อเทียบกับการออกนอกระบบการศึกษาและเข้าสู่แรงงาน) ครอบครัวควรวางแผนสร้าง

ครอบครัวตั้งแต่ก่อนแต่งงาน เน้นการพัฒนาให้เติบโตอย่างเต็มศักยภาพ โดยเฉพาะการพัฒนาเซลล์สมองตั้งแต่แรกเกิดถึง 8 ขวบ โดยโรงเรียนต้องมีส่วนร่วม เช่น การให้ครูพูดคุยกับผู้ปกครองเพื่อให้ผู้ปกครองหรือครอบครัวตระหนักถึงความสำคัญ และคุณค่าของการศึกษาและเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อการนำบุตรหลานออกนอกระบบการศึกษา โดยครอบครัวควรผลักดันให้บุตรหลานอยู่ในระบบการศึกษาอย่างน้อยในระดับการศึกษาภาคบังคับ (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3)

บทบาทของโรงเรียน

ผู้อำนวยการโรงเรียนและครูต้องมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพครู มีจิตวิญญาณความเป็นครู เรียนรู้และใส่ใจผู้เรียน สร้างความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์เพื่อป้องกันการออกนอกระบบการศึกษา รวมถึงการให้ครูพูดคุยกับครอบครัวเพื่อป้องกันการออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน โดยทำให้ครอบครัวเห็นคุณค่าและความสำคัญของการศึกษา เช่น การให้ครอบครัวเห็นตัวอย่างของการมีอาชีพที่ดีภายหลังจบการศึกษา การมีข่าวกินอิม สุขภาพดีเมื่อบุตรมาโรงเรียน การมีรถโมบาย (mobile) ที่ประกอบด้วยหนังสือและสื่อการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาเพื่อเข้าถึงครอบครัว และชุมชนโดยสอดแทรกทัศนคติ และความสำคัญของการศึกษา

นอกจากนี้ ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียน (ชก) ควรทำหน้าที่ช่วยเหลือและป้องกันนักเรียนที่มีแนวโน้มจะออกนอกระบบการศึกษาอย่างจริงจังและเกิดผลในทางปฏิบัติ เพื่อให้นักเรียนคงอยู่ในระบบการศึกษาต่อไปได้

บทบาทของชุมชน

ชุมชนควรสร้างความตระหนักในการเห็นความสำคัญของการเรียนโดยใช้การศึกษาเป็นฐานในการพัฒนาชุมชน และเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตที่ดี โดยครอบครัวแต่ละครอบครัวต้องร่วมมือกันเปลี่ยนแปลงชุมชน รวมถึงการมีผู้นำชุมชนซึ่งเป็นคนในชุมชนที่มีศักยภาพเป็นครูผู้สอนแทนครูในเมืองหรือครูต่างถิ่น ทั้งนี้เพราะจะรู้และเข้าใจธรรมชาติของผู้เรียนได้ดีกว่า รวมถึงการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและเป็นการสอนเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพของผู้เรียนโดยคนในชุมชนที่เป็นอาสาสมัครและเห็นถึงความสำคัญของคนในชุมชน ซึ่งผู้ที่จะเปลี่ยนแปลงชุมชนได้ควรเป็นบุคคลในชุมชนที่เป็นนักบูรณาการและรู้ข้อมูลในชุมชนเป็นอย่างดี สามารถเข้าถึงเด็กและเยาวชนได้ดี

3.2 หน่วยงานที่ควรมีบทบาทในการช่วยเหลือ และพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนมีบทบาทต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานภาครัฐ อาทิ หน่วยงานส่งเสริมสวัสดิการครอบครัว การพัฒนาชุมชน โดยควรมีระบบติดตามภายหลังการออกนอกระบบการศึกษาของเด็ก พัฒนาคุณภาพชีวิตและช่วยเหลือด้านจิตใจ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงสาธารณสุข เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพสต) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม) ควรมีระบบแนะแนวครอบครัวถึงแนวทางการเลี้ยงลูก เช่น โครงการขวัญถุงในโรงพยาบาลให้แม่หลังคลอด การวางแผนการตั้งครรภ์ (เพราะเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาส่วนหนึ่งตั้งครรภ์ในวัยรุ่น) หรือ การสนับสนุนด้านอาชีพของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา เช่น เด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษาต้องการเป็นพยาบาล สาธารณสุขชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริม

รวมถึงการร่วมมือกับกรมสุขภาพจิต ให้การดูแลด้านสภาพจิตใจ กระทรวงมหาดไทย เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต) ร่วมกันคัดเลือกคนในชุมชนที่สามารถเป็นแกนนำหรือปราชญ์ชาวบ้าน หรือแหล่งภูมิปัญญาและจัดการเรียนรู้ร่วมกับสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย หรือหากเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาประกอบอาชีพเกษตรกร องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท) ควรให้ความรู้หรือจัดอบรมเป็นหลักสูตรระยะสั้นให้ความรู้เกี่ยวกับด้านการเกษตร เป็นต้น ซึ่งการช่วยเหลือในลักษณะดังกล่าวจะเป็นการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาผ่านการให้การศึกษาตามอัธยาศัย

นอกจากหน่วยงานภาครัฐข้างต้นแล้ว สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยยังเป็นเพียงผู้ทำหน้าที่จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้ดีขึ้น และหากเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาต้องการประกอบอาชีพนอกเหนือจากกระทรวงที่เกี่ยวข้องข้างต้นแล้ว กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงานควรมีบทบาทในการจัดหางานที่เหมาะสม ทั้งนี้การดำเนินงานต่างๆ ข้างต้นจะสำเร็จและเกิดขึ้นได้จริงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ

สำหรับบทบาทขององค์กรเอกชน เช่น องค์กรการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) ยังมีบทบาทในการช่วยเหลือด้านการเงินในการสนับสนุนคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาเพื่อให้กลับเข้าสู่การศึกษาในระบบ โดยผ่านสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยมีโครงการที่สำคัญ อาทิ “Strengthening Education Systems For Out of School Children Project” เป็นต้น

3.3 การจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับความต้องการของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในด้านการศึกษาต่อในอนาคต และบุคคล/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาที่เหมาะสมกับความต้องการของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ควรเป็น การศึกษาที่จัดการเรียนรู้เฉพาะบุคคล เช่น กลุ่มเด็กที่มีปัญหาเฉพาะด้าน เป็นต้น โดยการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องสามารถพัฒนารายวิชาเลือก และออกแบบการเรียนรู้ที่ สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ตัวอย่างกรณีศึกษาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่เป็น เด็กต่างด้าวจังหวัดตาก หากผู้เรียนต้องการใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทย การจัดการศึกษาควรจัดให้เรียน ผ่านสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่เน้นทักษะอาชีพ แต่หาก ผู้เรียนต้องการกลับไปอยู่ที่ประเทศพม่า การจัดการศึกษาจะจัดผ่านศูนย์การเรียนรู้ในไทยที่สอนเป็น ภาษาพม่า และใช้หลักสูตรการศึกษานอกระบบของพม่า เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังควรเป็นการจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นการศึกษาที่เด็กและ เยาวชนนอกระบบการศึกษามีส่วนร่วมในการออกแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของ ผู้เรียนอย่างแท้จริง เช่น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในชุมชน โดยสถานศึกษาในชุมชนต้องสามารถจัดการศึกษาได้ทั้ง 3 รูปแบบตามพระราชบัญญัติการศึกษา มาตรา 12 คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

นอกจากนี้การศึกษาทางไกลผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ ยังเป็นการจัดการศึกษาที่ช่วยลด ความเหลื่อมล้ำและเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา เช่น บทเรียนออฟไลน์ (offline) เป็นต้น

สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับความต้องการของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาสามารถแบ่งได้ 2 กรณีตามความต้องการของเด็กและเยาวชน คือ 1) กรณีที่เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาต้องการวุฒิการศึกษา สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และศูนย์การเรียนรู้จะมีบทบาทในการพัฒนาผู้เรียนให้ได้รับวุฒิการศึกษา รวมถึงภาคเอกชน เช่น องค์กรเอกชนเพื่อสาธารณะประโยชน์ (NGO) มีส่วนร่วมในการพัฒนาครูที่สอนผู้เรียนเด็กต่างด้าวในศูนย์การเรียนรู้ และ 2) กรณีที่เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาต้องการประกอบอาชีพหรือพัฒนาด้านอาชีพและไม่ต้องการกลับไปศึกษาต่อ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจะมีบทบาทในการฝึกอาชีพให้กับผู้เรียนโดยควรทำงานร่วมกันกับกระทรวงแรงงาน

3.4 วิธีการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อป้องกัน ช่วยเหลือ หรือพัฒนาเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การจัดการศึกษาในระบบ

โรงเรียนควรเน้นระบบการช่วยเหลือผู้เรียน ใส่ใจผู้เรียนเป็นรายบุคคลโดยเฉพาะผู้เรียนที่มีแนวโน้มออกนอกระบบการศึกษาผ่านระบบดูแลช่วยเหลือผู้เรียนในโรงเรียน (ชก) ที่สามารถทำงานได้จริง ระบบครูที่ปรึกษาและครูประจำชั้น และครูแนะแนว ซึ่งควรให้การแนะแนวชีวิตกับเด็กและเยาวชนที่มีแนวโน้มเป็นกลุ่มเสี่ยงจะออกนอกระบบการศึกษา จัดชั้นเรียนเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนที่มีความแตกต่างกัน และครูควรมีทักษะของความรู้เข้าใจผู้เรียน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูและผู้เรียน ให้ความสำคัญการแนะแนวมากขึ้น ครูควรมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของจิตวิทยาเด็ก และภาษาท้องถิ่น เช่น ภาษาพม่า

นอกจากนี้ การเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของผู้เรียน การเรียนการสอนที่เน้นการลงมือปฏิบัติ (learning by doing) มากยิ่งขึ้น รวมถึงวิธีการวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับสภาพของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความสุข และสนุกกับการเรียน

ทั้งนี้การจัดการศึกษาในระบบควรเชื่อมโยงกับการศึกษานอกระบบเพื่อป้องกัน และ
แก้ไขปัญหาดังกล่าวของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ครบวงจร

การจัดการศึกษานอกระบบ

การจัดการศึกษานอกระบบควรจัดตามพระราชบัญญัติการศึกษามาตรา 12 และ
จัดเป็นหลักสูตรระยะสั้นเพื่อรองรับความต้องการของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา และคนใน
ชุมชน สำหรับบทบาทสำคัญของผู้เรียนในการศึกษานอกระบบคือ การรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง
แทนการให้ครูช่วยเหลือหรือรอความช่วยเหลือจากครู ในขณะที่บทบาทของครูสำนักงานส่งเสริม
การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยควรเข้าใจลักษณะการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับ
บริบทของผู้เรียนโดยจัดการศึกษาให้มีความยืดหยุ่น เช่น ผู้เรียนไม่จำเป็นต้องครบกลุ่มในบางพื้นที่
การเรียนการสอนออนไลน์ เป็นต้น และมีความหลากหลาย สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็ก
และเยาวชนนอกระบบการศึกษาได้ทั้งในด้านของหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอน โดยการสอนผ่าน
เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นวิธีการสำคัญในการเข้าถึงผู้เรียนที่อยู่ห่างไกลให้เข้าถึงการศึกษาได้ ยึด
หลักการจัดการศึกษาแบบ “การสมัครไม่มีรอบ สอบไม่มีรุ่น” ทั้งนี้ครูผู้สอนควรเป็นคนในพื้นที่หรือ
ชุมชน เช่น ครูภูมิปัญญา จะมีความเหมาะสมในการเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาเด็กและเยาวชนนอก
ระบบการศึกษาได้ดี

การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

หน่วยงานทุกภาคส่วนมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย โดยควร
สร้างนิสัยให้คนไทยใฝ่รู้ใฝ่เรียน และเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) จัดการศึกษาให้สอดคล้อง
กับความต้องการของคนในชุมชนเพื่อพัฒนาด้านอาชีพของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาและ
คนในชุมชน โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาสนับสนุนการเรียนรู้ เช่น การมีฟรีไวไฟ (free Wi-Fi)
ห้องสมุดประชาชน อินเทอร์เน็ตตำบล การใช้ mobile literacy (การเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยี เช่น แท็บ
เล็ต โทรศัพท์ดาวเทียม อินเทอร์เน็ต) เพื่อสร้างแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนหรือศูนย์การเรียนรู้โดยคนใน
ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเกิดขึ้นจากชุมชน โดยชุมชน เพื่อ
ชุมชน และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการช่วยเหลือและป้องกันทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบ ควรเป็นหน่วยงานทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐบาล อาทิ สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม กระทรวงมหาดไทย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น องค์การเอกชน อาทิ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก (UNESCO) โดยทำหน้าที่สนับสนุนเรื่องงบประมาณในการให้ครอบครัวความรู้ที่จำเป็นกับการสอนผู้เรียนที่ออกนอกระบบการศึกษา เช่น ภาษาพม่า จิตวิทยาเด็ก และสิ่งสำคัญในการดำเนินงานช่วยเหลือ ป้องกันเด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษาของหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน คือ ควรทำงานให้มีระบบที่เชื่อมโยงกัน เป็นเอกภาพและมีฐานข้อมูลชุดเดียวกันเพื่อป้องกันการสับสนของข้อมูลในเรื่องเดียวกันแต่มีข้อมูลแตกต่างกัน

3.5 แนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิข้างต้น ผู้วิจัยสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาแนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา โดยแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษามีแนวทางที่สำคัญดังนี้

3.5.1 การจัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่น (flexibility) ตามบริบทของผู้เรียน

จากข้อมูลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษาพบว่า เกิดจากสองปัจจัยคือ ปัจจัยจากกลุ่มเป้าหมาย และปัจจัยจากครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม ซึ่งตัวอย่างปัจจัยที่เกิดขึ้นมีหลายประการ อาทิ การปรับตัวในสถานศึกษา การมีค่านิยมติดตัว การแต่งงาน ปัญหาสุขภาพ ทักษะชีวิตที่มีต่อการศึกษา สภาพเศรษฐกิจ การเดินทางไปสถานศึกษา เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านการปรับตัว และการเดินทางไปสถานศึกษาทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายในงานวิจัยพักอาศัยอยู่ในพื้นที่สูงบนเขาหรือพื้นที่ที่ยากลำบากต่อการเดินทาง รวมถึงไม่มีสัญญาณโทรศัพท์และอินเทอร์เน็ต ดังนั้นแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา กรณีศึกษาจังหวัดตาก จึงควรเป็นจัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นตามสภาพและบริบทของผู้เรียนที่มีลักษณะปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างจากเด็กและเยาวชนทั่วไป และแตกต่าง

จากเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจังหวัดอื่น ทั้งในเรื่องของวัตถุประสงค์ในการจัดการเรียนการสอน หลักสูตร เนื้อหาสาระ วิธีการจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล อีกทั้งในเรื่องของการจัดการศึกษาที่ควรต้องมีทั้งการศึกษาในระบบร่วมมือกับการศึกษานอกระบบ การให้ทักษะความรู้ทางด้านวิชาการและทักษะอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ทำงานแล้ว

ตัวอย่างแนวทางการจัดการศึกษา อาทิ การเชิญครูจากการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยหรือเชิญครูที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านหรือคนในพื้นที่มาสอนแทนบุคคลภายนอก (อันเนื่องจากข้อจำกัดในการเดินทาง) โดยจัดสอนเพื่อการฝึกอาชีพและการทำงานมากกว่าการเรียนรู้ โดยใช้เนื้อหาจากหลักสูตรแกนกลาง นอกจากนี้การจัดการเรียนการสอนควรจัดตามความพร้อมของผู้เรียนโดยไม่จำเป็นต้องให้ชั้นเรียนครบชั้น รวมถึงการใช้เทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนการสอน (กรณีพื้นที่อยู่ห่างไกลและสามารถเชื่อมต่อสัญญาณอินเทอร์เน็ตได้) ทั้งนี้ภาครัฐควรมีงบประมาณเพื่อสนับสนุนแนวทางการจัดการศึกษาดังกล่าวด้วย

3.5.2 การจัดการศึกษาที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล (individual differences) ของผู้เรียน

เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีวิถีชีวิตภายหลังออกนอกระบบการศึกษาแตกต่างกัน ทั้งจากการแต่งงานมีครอบครัว และการทำงาน ดังนั้นการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจึงต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและบริบทของผู้เรียนที่แตกต่างกัน การจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในจังหวัดตาก นอกจากควรมีความยืดหยุ่นในการจัดการศึกษาแล้วยังควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน อาทิ ผู้เรียนที่ครอบครัวแล้วและมีความต้องการประกอบอาชีพ การจัดการศึกษาควรมีหลักสูตรที่เน้นการพัฒนาทักษะการทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและอาชีพที่สอดคล้องกับท้องถิ่น รวมถึงมีหลักสูตรครอบครัวศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบครัว โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาควรเน้นที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและประกอบอาชีพได้จริง

3.5.3 การจัดการศึกษาเพื่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ (life and career)

จากข้อมูลคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาด้านวิถีชีวิต ภายหลังออกจากระบบการศึกษา และแนวโน้มการศึกษาต่อในอนาคต และข้อมูลจากการวิเคราะห์ ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษาพบว่า ภายหลังผู้เรียนซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาออกจากสถานศึกษาแล้วส่วนใหญ่ไม่ต้องการกลับเข้าศึกษาต่อในระบบ เพราะมีครอบครัว และประกอบอาชีพแล้ว ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทั้งในจังหวัดตากและต่างจังหวัด ตัวอย่างอาชีพ เช่น เกษตรกร รับจ้างทั่วไป พนักงานรักษาความปลอดภัย เป็นต้น ดังนั้น แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจึงควรเป็นการจัดการศึกษابนฐานของการทำงาน เพื่อพัฒนาการดำรงชีวิต สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา แทนการจัดการศึกษาที่เน้นเพียงวิชาการแต่เพียงอย่างเดียวเพราะไม่สอดคล้องกับความต้องการของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ทั้งนี้การศึกษابนฐานการทำงานอาชีพต้องสามารถเทียบโอนไปที่คุณภาพของการศึกษาขั้นพื้นฐานได้

3.5.4 การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษา (participatory education management)

เนื่องจากเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาทุกคนปฏิเสธการกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียน และมีเพียง 5 คนจาก 38 คนเท่านั้นที่ให้ข้อมูลว่าหากมีโอกาสต้องการศึกษาต่อ ในสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนั้นการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจึงต้องไม่ใช่บทบาทหน้าที่ของโรงเรียนแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องเป็นหน้าที่ของทุกภาคส่วนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชน และสังคมที่เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาอาศัยอยู่ ซึ่งตัวอย่างของการจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เช่น การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์การศึกษาขึ้นในชุมชน โดยคนในชุมชน วัตถุประสงค์ในการศึกษา และหลักสูตรออกแบบเพื่อรองรับความต้องการของคนในชุมชน และมีภาครัฐให้การสนับสนุนการดำเนินงานและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาดังกล่าวเพื่อให้เกิดความเท่าเทียม ทัวถึง มี

คุณภาพ (quality) จึงจะทำให้การจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเกิดขึ้นและดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง (continuity) และยั่งยืน (sustainability)

3.5.5 การจัดการศึกษาทางเลือก (alternative education)

การจัดการศึกษาทางเลือกเป็นการจัดการศึกษาเพื่อผู้เรียนที่เป็นเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ไม่ต้องการศึกษาต่อในระบบโรงเรียน มีลักษณะที่สำคัญคือการออกแบบหลักสูตรที่มีลักษณะเฉพาะตามความต้องการของผู้เรียน เป็นการศึกษาที่ไม่แยกส่วนระหว่างวิถีชีวิตออกจากการเรียนรู้ ซึ่งเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาสามารถประกอบอาชีพและเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาตนเองในเรื่องที่ตนถนัดหรือสนใจได้ ซึ่งถือเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) ของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะและประสบการณ์ชีวิตและการทำงานผ่านการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตลอดชีวิตโดยไม่จำเป็นต้องเรียนผ่านการศึกษาในระบบ

จากข้อมูลความต้องการกลับเข้าศึกษาต่อในระบบการศึกษาของกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวพบว่า กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ปฏิเสธการกลับสู่การศึกษาในระบบการศึกษา ดังนั้น แนวทางจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาสามารถจัดแบ่งออกเป็น 2 แนวทางโดยยึดถือความต้องการของเด็กและเยาวชนเป็นหลัก โดยมีแนวทางการจัดการศึกษา คือ การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นแนวทางที่สำคัญ ทั้งนี้สามารถแบ่งรูปแบบการจัดการศึกษาออกเป็น 2 แบบตามความต้องการของผู้เรียน คือ

1. กรณีที่เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาต้องการได้วุฒิการศึกษาที่สูงขึ้น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจะเป็นหน่วยงานในการจัดการศึกษาที่สำคัญสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

2. กรณีที่เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาไม่ต้องการวุฒิการศึกษา แต่ต้องการประกอบอาชีพและพัฒนาด้านอาชีพ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยยังคงเป็นหน่วยงานในการจัดการศึกษาที่สำคัญ รวมถึงการศึกษาทางเลือก โดยมีแนวทางการจัดการศึกษาที่สำคัญคือ ต้องจัดการศึกษาแบบยืดหยุ่น เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล จัดการศึกษาบนพื้นฐานของการดำรงชีวิตและการทำงาน และเป็นการจัดการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับความต้องการ

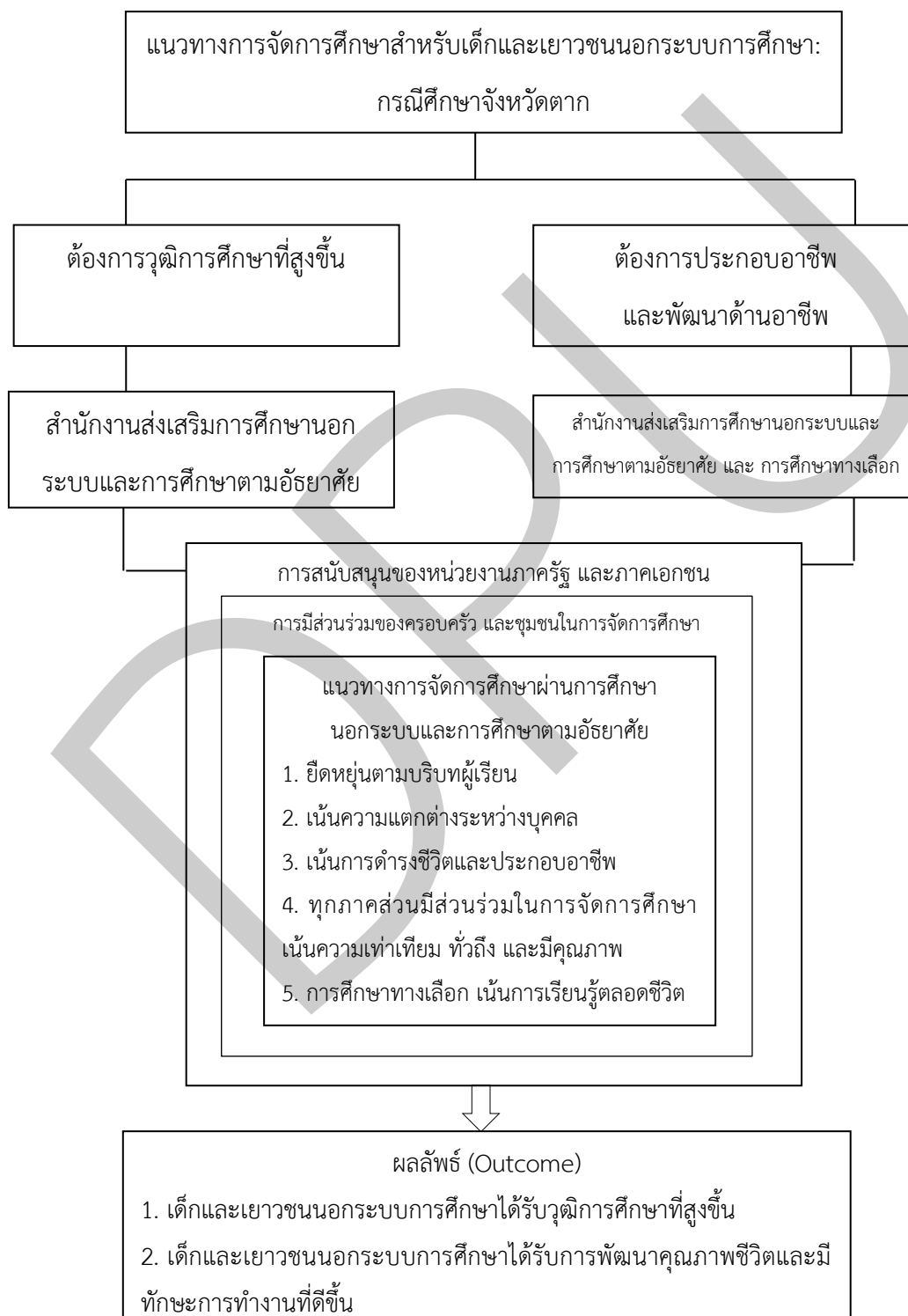
ของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาเพื่อสนับสนุนการทำงาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน

ทั้งนี้แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจังหวัดตากจะเกิดขึ้นและประสบความสำเร็จได้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับครอบครัวที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง และสมาชิกในครอบครัวจำเป็นต้องเห็นความสำคัญของการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต ระดับชุมชน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ควรให้การสนับสนุนเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาด้วยการจัดหาบุคลากรมาฝึกทักษะอาชีพและการทำงานเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ขณะที่ระดับสังคมหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงสาธารณสุข และภาคเอกชน ควรให้การสนับสนุนและช่วยเหลือในเรื่องของการระดมทรัพยากร สนับสนุนงบประมาณ และบุคลากรในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพและสร้างโอกาสทางการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

จากข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา: กรณีศึกษาจังหวัดตาก ได้ตามภาพที่ 4-1 ดังนี้

ภาพที่ 4-1 แสดงแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา: กรณีศึกษา จังหวัดตาก

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา: กรณีศึกษาจังหวัดตาก มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่สำคัญ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา 2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยได้มาโดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) และการสุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอล (snowball sampling) กับบุคคลที่เคยศึกษาในระบบ การศึกษาระดับมัธยมศึกษา จังหวัดตาก แต่ออกจากระบบการศึกษากลางคัน และปัจจุบันไม่ได้เข้ารับการศึกษาต่อทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ในจังหวัดตาก รวมจำนวน 38 คน และตัวแทนครอบครัว ตัวแทนชุมชนของกลุ่มเป้าหมาย ผลการศึกษาแบ่งตามวัตถุประสงค์การวิจัยออกเป็น 3 ข้อตามลำดับ

สรุปผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อศึกษาคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ผู้วิจัยแบ่งผลการศึกษาคคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาออกเป็นสองด้าน คือ ด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และชุมชนของกลุ่มเป้าหมาย และด้านวิถีชีวิตภายหลังออกจากระบบการศึกษา และแนวโน้มการศึกษาต่อในอนาคต

1.1 ด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และชุมชนของกลุ่มเป้าหมาย

จากกรณีศึกษาข้างต้นเมื่อวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกับกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษาจำนวน 38 คนแล้วพบว่ากลุ่มเป้าหมายจำนวน 25 คนคิดเป็นร้อยละ 65.79 บิดามารดาอยู่ร่วมกัน ขณะที่กลุ่มเป้าหมายที่บิดามารดาหย่าร้างโดยบิดาหรือมารดาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายแต่งงานใหม่มีจำนวนที่ใกล้เคียงกับบิดามารดาเสียชีวิตหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิตทำให้กลุ่มเป้าหมายอาศัยอยู่กับญาติพี่น้องหรืออาศัยอยู่ตามลำพังกับเพื่อน โดยบิดามารดาหย่าร้างจำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 18.42 และบิดามารดาเสียชีวิตหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 21.43

ขณะที่ในครอบครัวที่บิดามารดาอยู่ด้วยกันแต่กลับพบว่าไม่มีความผูกพันกับกลุ่มเป้าหมาย ดังสะท้อนได้จากบิดาหรือมารดาไม่ทราบถึงสาเหตุที่กลุ่มเป้าหมายออกจากโรงเรียน ไม่สามารถให้ข้อมูลได้หรือให้ข้อมูลไม่ตรงกับกลุ่มเป้าหมาย หรือการที่บิดามารดาไม่เคยรู้ถึงพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย เช่น การมีแฟน การคบหาเพื่อนต่างเพศ ชื่อเพื่อนสนิทของกลุ่มเป้าหมาย เป็นต้น

นอกจากนี้เมื่อกลุ่มเป้าหมายย้ายถิ่นฐานเพราะประกอบอาชีพหรือแต่งงาน บิดามารดาของกลุ่มเป้าหมายยังไม่ทราบว่ากลุ่มเป้าหมายมีรายรับเท่าใด มีสภาพความเป็นอยู่อย่างไร และกลุ่มเป้าหมายบางส่วนก็เพียงแค่ส่งเงินให้บิดามารดาและครอบครัวใช้จ่าย และนานๆ ครั้งจึงจะกลับหรือบางครั้งครอบครัวกลุ่มเป้าหมายไม่กลับมาที่บ้านอีกเลย

จากผลการศึกษาข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกลุ่มเป้าหมาย มีความสัมพันธ์ที่ห่างเหิน ต่างคนต่างเพียงอยู่อาศัยร่วมกันแต่ไม่มีความผูกพัน ความลึกซึ้งทางอารมณ์ รวมถึงการสื่อสารในครอบครัว นอกจากนี้ระดับการศึกษาของสมาชิกภายในครอบครัวยังส่งผลต่อการเลือกตัดสินใจศึกษาต่อหรือการตัดสินใจออกนอกระบบการศึกษาของกลุ่มเป้าหมาย โดยหากสมาชิกในครอบครัว อาทิ บิดา มารดา ไม่ได้เรียนหนังสือหรือมีการศึกษาน้อยกว่ากลุ่มเป้าหมาย พี่หรือน้องออกนอกระบบการศึกษา จะส่งผลต่อการตัดสินใจออกนอกระบบการศึกษาของกลุ่มเป้าหมายเช่นเดียวกัน ซึ่งผู้วิจัยพบว่าสมาชิกในครอบครัวของกลุ่มเป้าหมายทุกคนจะไม่เคยเข้าถึงการศึกษามีการศึกษาเพียงแค่ระดับการศึกษาภาคบังคับ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3) เท่านั้น

เมื่อพิจารณาด้านชุมชน พบว่าวิถีชีวิต ความเชื่อ และวัฒนธรรมของคนในชุมชนมีอิทธิพลกับการตัดสินใจศึกษาต่อ ซึ่งข้อมูลจากการลงพื้นที่พูดคุยกับกลุ่มเป้าหมายและคนในชุมชนพบว่าหากคนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือหรือเรียนแต่ออกกลางคันหรือมีการศึกษาในระดับต่ำกว่าของของคนในชุมชนนั้นก็มักมีการศึกษาอยู่ในระดับใกล้เคียงกันและออกกลางคันเช่นเดียวกัน รวมถึงการเลือกประกอบอาชีพภายหลังออกจากระบบการศึกษา โดยเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต่างกันเช่น ม้ง กะเหรี่ยง

นอกจากนี้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนยังส่งผลต่อการประกอบอาชีพของกลุ่มเป้าหมายเมื่อออกจากระบบการศึกษา อาทิ คนในชุมชนประกอบอาชีพประมง เลี้ยงวัว หาของป่าเป็นอาชีพหลัก เมื่อกลุ่มเป้าหมายออกจากระบบการศึกษาหากกลุ่มเป้าหมายไม่ออกจากพื้นที่หรือ

ย้ายถิ่นฐาน กลุ่มเป้าหมายก็จะเลือกประกอบอาชีพเช่นเดียวกันกับคนในชุมชน คือ ประมง เลี้ยงวัว
หาของป่า

ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างครูในโรงเรียน พบว่าภายหลังกลุ่มเป้าหมายออกจากการเรียน ครูในโรงเรียนมีทั้งที่ได้ติดตาม และไม่มีการติดตามกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษา โดยครูที่ติดตามมักจะให้ข้อเสนอแนะกับกลุ่มเป้าหมายในด้านการศึกษาต่อ เช่น การศึกษาต่อที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การดรอปรียนชั่วคราวเมื่อคลอดบุตรแล้วค่อยกลับมาเรียนใหม่อีกครั้ง เป็นต้น แต่ภายหลังเมื่อกลุ่มเป้าหมายออกจากการเรียนกลางคันเมื่อได้สอบถามถึงการติดต่อพูดคุยกับครูในโรงเรียน พบว่ากลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ไม่มีการพูดคุยหรือติดต่อสัมพันธ์กับครูในโรงเรียนอีก มีกลุ่มเป้าหมายเพียง 1 คนจาก 38 คนเท่านั้นที่ยังติดต่อกับครูในโรงเรียนที่เคยเรียนจนถึงปัจจุบัน

1.2 วิถีชีวิตภายหลังออกจากระบบการศึกษา และแนวโน้มการศึกษาต่อในอนาคต

ภายหลังกลุ่มเป้าหมายออกจากระบบการศึกษา พบว่ากลุ่มเป้าหมายทุกคนแต่งงาน (ทั้งแบบมีพิธีการและไม่มีพิธีการ) มีครอบครัว พร้อมทั้งทำงานหรือคิดเป็นร้อยละ 100 สำหรับสถานที่ทำงานมีสองรูปแบบคือ ทำงานอยู่ในถิ่นฐานเดิม ชุมชนเดิมของตนเองในจังหวัดตาก และทำงานต่างถิ่นฐานโดยย้ายไปทำงานต่างจังหวัด และจังหวัดที่กลุ่มเป้าหมายย้ายไปประกอบอาชีพและอาศัยอยู่ เช่น กรุงเทพมหานคร พิษณุโลก กำแพงเพชร สระบุรี อุดรธานี

ด้านลักษณะงานที่ส่วนใหญ่หากกลุ่มเป้าหมายทำงานในชุมชนจะประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่น เลี้ยงวัว ทำประมง หาของป่า แต่หากกลุ่มเป้าหมายแต่งงานและย้ายไปอยู่ต่างถิ่นจะประกอบอาชีพที่หลากหลายเช่น ช่างก่อสร้าง พนักงานในโรงงาน พนักงานในร้านล้างรถ พนักงานรักษาความปลอดภัย เป็นต้น

ด้านรายได้เฉลี่ยจากการทำงานของกลุ่มเป้าหมาย ส่วนใหญ่จะมีรายได้ไม่แน่นอน โดยได้รับเป็นรายวันเมื่อมีการทำงานหรือจ้างงาน กลุ่มเป้าหมายที่ทำงานในถิ่นฐานเดิมของตนเองพบว่ามีรายได้เฉลี่ยไม่แตกต่างจากการทำงานต่างถิ่นฐาน โดยจะมีรายได้ทั้งแบบรายวันเช่น 200-300 บาทต่อวัน และรายเดือนซึ่งมีรายได้อยู่ระหว่าง 2,000 บาทจนถึงสูงสุด 10,000 บาทต่อเดือน ขณะที่กลุ่มเป้าหมายที่ย้ายถิ่นฐานไปทำงานต่างจังหวัดจะมีรายได้รายวันและรายเดือนใกล้เคียงกัน แต่รายได้รายเดือนจะน้อยกว่าคือประมาณ 7,000 บาทต่อเดือน

ด้านแนวโน้มการศึกษาต่อในอนาคตพบว่า กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ 33 คนจาก 38 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 86.84 จะไม่กลับไปศึกษาต่อ ทั้งนี้เพราะไม่เห็นความสำคัญของการกลับไปศึกษาต่อ นอกจากนี้ก็กลับไปศึกษาต่อยังส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตในปัจจุบัน และอนาคต เช่น เพิ่มภาระค่าใช้จ่ายทั้งในการเดินทางและการเรียน เสียเวลาในการทำงาน และไม่ได้ใช้ประโยชน์จากการเรียน

ขณะที่กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการจะกลับไปศึกษาต่อมีจำนวนทั้งสิ้น 5 คน จาก 38 คน คิดเป็นร้อยละ 13.16 โดยกลุ่มเป้าหมายให้เหตุผลที่ต้องการศึกษาต่อ อาทิ ต้องการเรียนเพื่อให้ได้วุฒิ การศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 ต้องการนำความรู้ไปประกอบอาชีพตามที่ตนเองต้องการ เช่น ทหาร ต้องการเรียนต่อในอนาคตพร้อมทั้งทำงานไปด้วยและถ้ามีโอกาสตั้งใจจะเรียนให้จบปริญญาตรี สำหรับรูปแบบการศึกษาที่กลุ่มเป้าหมายต้องการศึกษาต่อในอนาคตคือ การศึกษาในสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

วัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา

ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ตัวแทนครอบครัว และตัวแทนชุมชนของกลุ่มเป้าหมาย สามารถวิเคราะห์ได้ว่าปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษาเกิดจาก 2 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยจากกลุ่มเป้าหมาย

ปัจจัยจากกลุ่มเป้าหมายมีหลายประการที่ส่งผลต่อการออกนอกระบบการศึกษา มีดังนี้

1.1 ทักษะของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อการศึกษา เช่น การไม่ให้ความสำคัญและไม่เห็นประโยชน์ของการเรียน การไม่ชอบเรียนหนังสือ ขี้เกียจเรียน อยากทำงานมากกว่าเรียน หัวไม่ดี เรียนไม่เก่ง เรียนไม่เข้าใจ เบื่อการเรียน ไม่อยากเรียน

1.2 การปรับตัว ทั้งการปรับตัวภายในสถานศึกษา เช่น ด้านการเรียนและการเข้ากับเพื่อนในชั้นเรียน และการปรับตัวในชีวิตประจำวันเมื่อต้องย้ายถิ่นฐานไปเรียนหนังสือต่างถิ่น

1.3 การมีคหิตความ เช่น การทะเลาะวิวาทในโรงเรียน เรื่องซู้สาว การขโมยเงินของครูและเพื่อนนักเรียน

1.4 การแต่งงานมีครอบครัว การหนีตามแฟน รวมถึงการตั้งครรภ์ขณะเรียนของฝ่ายหญิง และการทำให้ผู้หญิงตั้งครรภ์ของฝ่ายชาย

1.5 สุขภาพร่างกายของกลุ่มเป้าหมาย เช่น ปวดหัว อาเจียน

2. ปัจจัยจากครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

2.1 ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว ทำให้จำเป็นต้องออกจากการเรียน เช่น การไม่มีคนสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการเรียนเนื่องจากบิดามารดาเสียชีวิตหรือแยกทางกัน การไม่มีเงินมากพอสำหรับการเรียนต่อ

2.2 ทักษะคิดของบิดามารดาที่มีต่อกลุ่มเป้าหมาย โดยบิดามารดามีทัศนคติว่ากลุ่มเป้าหมายไม่มีความสามารถหรือศักยภาพมากพอที่จะเรียนหนังสือได้ รวมถึงการให้ความห่วงใยที่มากเกินไป (overprotection) กับกลุ่มเป้าหมายจนไม่สามารถไว้วางใจเมื่อกลุ่มเป้าหมายต้องไปโรงเรียน

2.3 ทัศนคติด้านการให้ความสำคัญกับการศึกษาของสมาชิกในครอบครัว และคนในชุมชน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าสมาชิกในบางครอบครัว เช่น บิดา มารดา และคนในชุมชน ไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษา การให้กลุ่มเป้าหมายเข้าศึกษาเป็นเพราะอายุถึงเกณฑ์ที่ต้องเข้าเรียน และเมื่อเรียนจนจบระดับชั้นประถมศึกษา หรือการศึกษาภาคบังคับ (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3) ก็ควรออกจากการเรียนมาช่วยครอบครัวทำงาน เช่นเดียวกับกับครอบครัวอื่นๆ ในชุมชนก็ออกจากการเรียนก่อนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6)

2.4 สิ่งแวดล้อมของกลุ่มเป้าหมายที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย เช่น เพื่อนเกเร การติดยาเสพติด การติดเที่ยวเล่น การออกนอกกระบวนการศึกษาของเพื่อนของกลุ่มเป้าหมาย และกลุ่มเป้าหมายออกนอกกระบวนการศึกษาตามเพื่อน

2.5 การเดินทางเพื่อไปโรงเรียน เนื่องจากพื้นที่ในชุมชนเป็นพื้นที่ห่างไกล และทุรกันดาร (บนภูเขาสูง บนดอย) ต้องเดินทางหลายวิธีหลายต่อ เช่น การขึ้นรถโฟล์ค การต่อเรือ การเดินเท้า จึงจะเข้าถึงโรงเรียนทำให้ไม่สะดวกต่อการเดินทางเพื่อไปโรงเรียน ซึ่งการเดินทางแต่ละครั้งใช้เวลาเดินทางประมาณ 3-4 ชั่วโมง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ผู้วิจัยสังเคราะห์ผลการศึกษาจากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อหาแนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา โดยแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษามีแนวทางที่สำคัญดังนี้

3.1 การจัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่น (flexibility) ตามบริบทของผู้เรียน

จากข้อมูลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษาพบว่า เกิดจากสองปัจจัยคือ ปัจจัยจากกลุ่มเป้าหมาย และปัจจัยจากครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม ซึ่งตัวอย่างปัจจัยที่เกิดขึ้นมีหลายประการ อาทิ การปรับตัวในสถานศึกษา การมีคตินิยมติดตัว การแต่งงาน ปัญหาสุขภาพ ทักษะที่มีต่อการศึกษา สภาพเศรษฐกิจ การเดินทางไปสถานศึกษา เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านการปรับตัว และการเดินทางไปสถานศึกษาทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายในงานวิจัยพักอาศัยอยู่ในพื้นที่สูงบนเขาหรือพื้นที่ที่ยากลำบากต่อการเดินทาง รวมถึงไม่มีสัญญาณโทรศัพท์และอินเทอร์เน็ต ดังนั้นแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา กรณีศึกษาจังหวัดตาก จึงควรเป็นการจัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นตามสภาพและบริบทของผู้เรียนที่มีลักษณะปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างจากเด็กและเยาวชนทั่วไป และแตกต่างจากเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจังหวัดอื่น ทั้งในเรื่องของวัตถุประสงค์ในการจัดการเรียนการสอน หลักสูตร เนื้อหาสาระ วิธีการจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล อีกทั้งในเรื่องของการจัดการศึกษาที่ควรต้องมีทั้งการศึกษาในระบบร่วมมือกับการศึกษานอกระบบ การให้ทักษะความรู้ทางด้านวิชาการและทักษะอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ทำงานแล้ว

3.2 การจัดการศึกษาที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล (individual differences) ของผู้เรียน

เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีวิถีชีวิตภายหลังออกนอกระบบการศึกษาแตกต่างกัน ทั้งจากการแต่งงานมีครอบครัว และการทำงาน ดังนั้นการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจึงต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและบริบทของผู้เรียนที่แตกต่างกัน การจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในจังหวัดตาก นอกจากควรมีความยืดหยุ่นในการจัดการศึกษาแล้วยังควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน

3.3 การจัดการศึกษาเพื่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ (life and career)

จากข้อมูลคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาด้านวิถีชีวิต ภายหลังออกจากระบบการศึกษา และแนวโน้มการศึกษาต่อในอนาคต และข้อมูลจากการวิเคราะห์ ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษาพบว่า ภายหลังผู้เรียนซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาออกจากสถานศึกษาแล้วส่วนใหญ่ไม่ต้องการกลับเข้าศึกษาต่อในระบบ เพราะมีครอบครัว และประกอบอาชีพแล้ว ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทั้งในจังหวัดตากและต่างจังหวัด ตัวอย่างอาชีพ เช่น เกษตรกร รับจ้างทั่วไป พนักงานรักษาความปลอดภัย เป็นต้น ดังนั้น แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจึงควรเป็นการจัดการศึกษابนฐานของการทำงาน เพื่อพัฒนาการดำรงชีวิต สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา แทนการจัดการศึกษาที่เน้นเพียงวิชาการแต่เพียงอย่างเดียวเพราะไม่สอดคล้องกับความต้องการของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ทั้งนี้การศึกษابนฐานการทำงานอาชีพต้องสามารถเทียบโอนไปที่คุณภาพของการศึกษาขั้นพื้นฐานได้

3.4 การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษา (participatory education management)

เนื่องจากเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาทุกคนปฏิเสธการกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียน และมีเพียง 5 คนจาก 38 คนเท่านั้นที่ให้ข้อมูลว่าหากมีโอกาสต้องการศึกษาต่อ ในสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนั้นการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจึงต้องไม่ใช่บทบาทหน้าที่ของโรงเรียนแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องเป็นหน้าที่ของทุกภาคส่วนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชน และสังคมที่เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาอาศัยอยู่ ซึ่งตัวอย่างของการจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เช่น การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์การศึกษาขั้นในชุมชน โดยคนในชุมชน วัตถุประสงค์ในการศึกษา และหลักสูตรออกแบบเพื่อรองรับความต้องการของคนในชุมชน และมีภาครัฐให้การสนับสนุนการดำเนินงานและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาดังกล่าวเพื่อทำให้เกิดความเท่าเทียม ทั้งถึงและมีคุณภาพจึงจะทำให้การจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเกิดขึ้นและดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง (continuity) และยั่งยืน (sustainability)

3.5 การจัดการศึกษาทางเลือก (alternative education)

การจัดการศึกษาทางเลือกเป็นการจัดการศึกษาเพื่อผู้เรียนที่เป็นเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ไม่ต้องการศึกษาต่อในระบบโรงเรียน มีลักษณะที่สำคัญคือการออกแบบหลักสูตรที่มีลักษณะเฉพาะตามความต้องการของผู้เรียน เป็นการศึกษาที่ไม่แยกส่วนระหว่างวิถีชีวิตออกจากการเรียนรู้ ซึ่งเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาสามารถประกอบอาชีพและเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาตนเองในเรื่องที่ตนถนัดหรือสนใจได้ ซึ่งถือเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) ของผู้เรียน

จากข้อมูลดังกล่าวสรุปได้ว่า แนวทางจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาสามารถจัดแบ่งออกเป็น 2 แนวทางโดยยึดถือความต้องการของเด็กและเยาวชนเป็นหลัก คือ

1. กรณีที่เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาต้องการได้วุฒิการศึกษาที่สูงขึ้น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจะเป็นหน่วยงานในการจัดการศึกษาที่สำคัญสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา
2. กรณีที่เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาไม่ต้องการวุฒิการศึกษา แต่ต้องการประกอบอาชีพและพัฒนาด้านอาชีพ แนวทางการจัดการศึกษาต้องการจัดการศึกษาแบบยืดหยุ่น เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล จัดการศึกษาบนพื้นฐานของการดำรงชีวิตและการทำงาน และเป็นการจัดการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาเพื่อสนับสนุนการทำงาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน

อภิปรายผล

ผู้วิจัยอภิปรายผลตามผลการวิจัยที่ได้ในวัตถุประสงค์แต่ละข้อ โดยมีรายละเอียดและประเด็นต่างๆ ตามลำดับต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

1.1 ด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และชุมชนของกลุ่มเป้าหมาย

ผลการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของกลุ่มเป้าหมายมีความสัมพันธ์ที่ห่างเหิน ไม่มีความผูกพัน ความลึกซึ้งทางอารมณ์ ขาดการสื่อสารในครอบครัว และระดับการศึกษาของสมาชิกภายในครอบครัว เช่น พ่อแม่ พี่น้อง ยังส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกไม่ศึกษาต่อหรือการ

ตัดสินใจออกนอกระบบการศึกษาของกลุ่มเป้าหมาย โดยหากสมาชิกในครอบครัว อาทิ บิดา มารดา ไม่ได้เรียนหนังสือหรือมีการศึกษาน้อยกว่ากลุ่มเป้าหมาย พี่หรือน้องออกนอกระบบการศึกษา จะส่งผลต่อการตัดสินใจออกนอกระบบการศึกษาของกลุ่มเป้าหมายเช่นเดียวกัน

สอดคล้องกับการศึกษาของ ภูมิริน บุญทวี (2548) ที่สนับสนุนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ส่งผลต่อการออกกลางคัน โดยผลการศึกษาจากงานวิจัยเรื่อง ปัจจัยทางครอบครัวและพฤติกรรมทางสังคมที่มีผลต่อการออกกลางคันของนักศึกษาโรงเรียนอาชีวะเอกชนในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัญหาความสัมพันธ์ภายในครอบครัว สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ความคาดหวังของครอบครัวที่มีต่อนักศึกษา ความไม่ไว้วางใจและไม่เชื่อมั่นที่พ่อแม่มีต่อลูกส่งผลต่อการขาดแรงจูงใจในการเรียนของนักศึกษา

เช่นเดียวกันกับการศึกษาของ วิทิศา สุขทั่วญาติ (2553) ที่วิจัยเรื่อง บทเรียนที่ได้จากการสะท้อนคิดของนักเรียนหญิงที่ออกกลางคันเนื่องจากการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า สัมพันธภาพระหว่างครอบครัวเป็นสิ่งที่ช่วยหล่อหลอมพฤติกรรม การเลี้ยงดูของครอบครัวที่ปล่อยปละละเลย และครอบครัวที่บิดามีพฤติกรรมทางเพศและการใช้อำนาจ หล่อหลอมพฤติกรรมและส่งเสริมค่านิยมในการใช้เงินเพื่อตอบสนองความต้องการทำให้ภรรยาปรับตัวพัฒนาการบริโภคนิยมวัตถุ ทำให้ภรรยาไม่สนใจการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ขาดผู้ให้คำปรึกษาในช่วงเวลาเกิดปัญหา และการใช้อำนาจความรุนแรงของสมาชิกในครอบครัว การขาดความรักและความอบอุ่น ทำให้เกิดการแสวงหาความรักจากบุคคลอื่นทำให้นำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ และการออกจากการเรียนกลางคัน

จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในระดับ microsystem คือครอบครัว และชุมชน ที่มีอิทธิพลต่อเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาเป็นอย่างมาก ทั้งในเรื่องของทัศนคติที่มีต่อการเรียน การเห็นความสำคัญของการศึกษา รวมถึงระดับการศึกษา และการออกนอกระบบการศึกษาของสมาชิกในครอบครัวย่อมส่งผลต่อการตัดสินใจออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนโดยตรงเช่นกัน สอดคล้องกับทฤษฎีระบบนิเวศวิทยาของบรอนเฟน เบรนเนอร์ที่กล่าวไว้ว่าปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมในระบบนี้จะสร้างและพัฒนาประสบการณ์ให้กับตัวตนของบุคคล การที่เด็กจะมีลักษณะบุคลิกภาพหรืออารมณ์เป็นเช่นใด ยังคงขึ้นอยู่กับระบบสิ่งแวดล้อมใน microsystem เป็นสำคัญ

ตัวอย่างความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาสะท้อนให้เห็นได้ชัดจากผลการศึกษาเชิงลึกของกรณีศึกษาที่ 1 นายเอที่ครอบครัว

หย่าร้าง มารดาแต่งงานกับสามีใหม่ นายเอมีปัญหากับบิดาเลี้ยง ถูกบิดาเลี้ยงทำร้ายร่างกาย และมารดาเข้าข้างบิดาเลี้ยง ส่งผลให้นายเอหนีออกจากบ้าน ติดเพื่อนแทนการมีความผูกพันกับครอบครัว และมีคติความเชื่อที่ต้องออกจากระบบการศึกษา หรือในกรณีศึกษาที่ 22 แอนมาจากครอบครัวที่บิดามารดาแยกทางกัน มารดาแต่งงานใหม่ และแอนเคยถูกบิดาเลี้ยงล่วงละเมิดทางเพศ อีกทั้งมารดายังมีแฟนหลายคน ทำให้แอนต้องไปอยู่ที่มูลนิธิ ภายหลังแอนก็ออกจากการเรียนในระบบการศึกษา เพราะแอนหนีออกจากโรงเรียนและไปอยู่กับแฟน ซึ่งแอนได้มีแฟนหลายคนเช่นเดียวกันกับมารดา ปัจจุบันแอนตั้งครรถ์กับแฟนคนเก่าแต่ใช้ชีวิตอยู่กับแฟนคนปัจจุบัน

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมระดับ microsystem โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวมีอิทธิพลเป็นอย่างมากกับการถ่ายทอดทัศนคติ เจตคติ ค่านิยมในเรื่องต่างๆ ให้กับเด็กและเยาวชน หากสมาชิกในครอบครัวมีความผูกพัน (attachment) ซึ่งกันและกันจะส่งผลให้เด็กและเยาวชนเติบโตมามีค่านิยม ทัศนคติ เจตคติ และมีคุณภาพชีวิตแตกต่างไปจากครอบครัวที่สมาชิกไม่มีความผูกพันกันต่างคนต่างอยู่ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ จิราพร ชมพิกุล, ปราณี สุทธิสุนทร, เกรียงศักดิ์ ชื้อเลื่อม, และดุชนิ คำมี (2552) ที่พบว่าครอบครัวที่มีสัมพันธภาพที่ไม่ดีต่อกันจะส่งผลกระทบต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัวในหลายประการ อาทิ ขาดความสุขในครอบครัว ไม่มีความปรองดอง ขาดความเป็นมิตร ทำให้เกิดความห่างเหิน นำไปสู่ความแตกแยกในครอบครัว มีผลเสียต่อสุขภาพและบุคลิกภาพของคนในครอบครัวทั้งร่างกายและจิตใจ เกิดความรุนแรงในครอบครัว และการกระทำทารุณต่อผู้หญิงและเด็ก (เช่นเดียวกับกรณีศึกษาที่ 1) และสมาชิกในครอบครัวมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไป เช่น การเล่นพนัน การใช้สารเสพติด เป็นต้น

1.2 ด้านวิถีชีวิตภายหลังออกจากระบบการศึกษา และแนวโน้มการศึกษาต่อในอนาคต

ผลการศึกษาพบว่า ประวัติทางการศึกษาของบิดามารดาหรือคนในครอบครัว และการให้ความสำคัญกับการศึกษาของกลุ่มเป้าหมายมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจออกนอกระบบการศึกษาของกลุ่มเป้าหมาย ผลการศึกษาสะท้อนถึงทฤษฎีระบบนิเวศวิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์ ที่กล่าวถึงระบบ microsystem ว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อพัฒนาการของเด็กและเยาวชน เพราะเป็นระบบที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กและเยาวชนที่สุด จึงส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กและเยาวชนโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของกิจกรรม บทบาท และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เด็กและเยาวชนที่ได้รับตามประสบการณ์ และการรับรู้ผ่านบริบทที่เด็กและเยาวชนอาศัยและดำเนินชีวิตอยู่ทั้งบ้าน

และโรงเรียน ตัวอย่างเช่น กิจกรรมระหว่างพ่อกับลูก ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับเด็ก หรือบทบาทของเด็กกับกลุ่มเพื่อน ล้วนแล้วแต่ส่งผลต่อวิถีชีวิตภายหลังจากจากระบบการศึกษา และแนวโน้มการศึกษาต่อในอนาคต

ดังจะเห็นได้จากการที่สมาชิกในครอบครัว กลุ่มเพื่อน และชุมชนของกลุ่มเป้าหมาย ล้วนแล้วแต่มีบุคคลที่ออกกลางคันหรือมีการศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือไม่เคยได้เข้ารับการศึกษาย่อยเป็นส่วนใหญ่ จากปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ตัดสินใจไม่กลับมาศึกษาต่อในอนาคต ขณะที่วิถีชีวิตภายหลังจากจากระบบการศึกษา พบว่ากลุ่มเป้าหมายประกอบอาชีพเช่นเดียวกับบุคคลอื่นในชุมชน เช่น หาของป่า เลี้ยงวัว

นอกจากนี้ วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรม และประเพณีของคนในชุมชนยังมีอิทธิพลกับการตัดสินใจศึกษาต่อ และการประกอบอาชีพภายหลังจากจากระบบการศึกษา ซึ่งข้อมูลจากการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลพบว่าหากชุมชนของกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน เช่น ม้ง กะเหรี่ยง ก็จะมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการใช้ชีวิตที่แตกต่างกัน อาทิ รูปแบบการสร้างบ้าน การทำงาน ลักษณะนิสัยของคนในชุมชน รวมถึงทัศนคติ และการให้ความสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรหลานในชุมชน บางชาติพันธุ์ให้ความสำคัญกับเรื่องการศึกษาที่นิยมให้บุตรหลานเรียนจนจบการศึกษา ขณะที่บางชาติพันธุ์มีแนวคิดที่ว่าเมื่อถึงวัยที่ต้องแต่งงานมีคู่ครองก็ควรแต่งงานมีคู่ครอง หรือหากเจอคู่ครองก็ควรออกจากการเรียนเพื่อมาแต่งงานมีครอบครัว หากกลุ่มเป้าหมายที่มีแผนและมีเพศสัมพันธ์กันแล้วฝ่ายหญิงต้องออกจากการเรียนเพื่อแต่งงานด้วยการผูกข้อมือ และทำงานหรือเป็นแม่บ้านดูแลลูกต่อไป ดังนั้นความเชื่อ และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอันเป็นผลจากระบบ macrosystem จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กลุ่มเป้าหมายไม่ตัดสินใจกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาอีก

วัตถุประสงค์ข้อ 2 ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา

จากผลการศึกษาที่พบว่าปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษาสามารถแบ่งออกเป็น 2 ปัจจัยคือ ปัจจัยที่เกิดจากกลุ่มเป้าหมาย เช่น ทัศนคติของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อการศึกษา การปรับตัว และปัจจัยจากครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อมนั้นสามารถอธิบายได้ดังนี้

ด้านปัจจัยจากกลุ่มเป้าหมาย เช่น ทักษะชีวิตที่มีต่อการเรียน พบว่าเป็นปัจจัยที่เกิดจากกลุ่มเป้าหมายที่ไม่ให้ความสำคัญและเกี่ยวกับการเรียน รวมถึงทัศนคติของพ่อแม่และชุมชนที่ไม่ให้ความสำคัญต่อการเรียนของบุตรหลานย่อมส่งผลต่อการตัดสินใจออกกลางคันของกลุ่มเป้าหมาย สอดคล้องกับผลการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา โดย จอห์น เอ็ม บริดจ์แลนด์ (John M. Bridgeland) John J. Dilulio และคาเรน เบิร์ก มอริสัน (Karen Burke Morison) ได้ศึกษาสาเหตุของการออกกลางคัน เรื่อง The Silent Epidemic: Perspective of High School Dropouts (2006) ผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ออกกลางคัน อายุระหว่าง 16-24 ปี จำนวน 467 คน จาก 25 ประเทศ พบว่า การออกกลางคันของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ไม่ได้มีสาเหตุจากผลการเรียนตกต่ำ โดยร้อยละ 70 ให้สัมภาษณ์ว่าสามารถสำเร็จการศึกษาได้หากมีความพยายาม และร้อยละ 45 ให้เหตุผลว่าเกิดจากความเบื่อหน่ายและรู้สึกเกี่ยวกับการเรียนในโรงเรียน ร้อยละ 32 ให้เหตุผลว่าต้องเรียนซ้ำชั้น และยังพบอีกว่า ครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ไม่ได้สนใจกับการเรียนของกลุ่มตัวอย่างมากนัก เช่นเดียวกับการศึกษาในประเทศไทยของสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ (2548) ที่ศึกษาสาเหตุการออกกลางคันของนักศึกษาสถาบันราชภัฏนครสวรรค์ปี การศึกษา 2544-2546 ผลการศึกษาพบว่าสาเหตุแรกที่ส่งผลต่อการออกกลางคันของนักศึกษา คือ การไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาในสาขาวิชาที่เรียน รองลงมาคือ การไม่ได้รับคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์วางตัวไม่เหมาะสม และปัญหาด้านเศรษฐกิจของครอบครัว

สำหรับปัจจัยที่เกิดจากการปรับตัวในสถานศึกษา ได้มีการศึกษาของ สุปราณี เทตนาเรียง, สุภกร หาญสูงเนิน, และเพชรวิทย์ จันทร์ศิริสร (2557) ที่ศึกษารูปแบบการลดปัญหาการออกกลางคันของนักเรียน นักศึกษาในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่านอกจากปัจจัยที่เกิดจากครูไม่มีจิตวิทยาในการทำความเข้าใจกับนักศึกษาแล้ว หนึ่งในปัญหาการออกกลางคันของนักศึกษายังเกิดจากการปรับตัวไม่ได้ในสถานศึกษาของนักศึกษาอีกด้วย

ขณะที่ปัจจัยจากครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม พบว่ามีงานวิจัยจำนวนมากที่พบว่าครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อมเป็นสาเหตุ อาทิ การศึกษาปัจจัยทางครอบครัวและพฤติกรรมทางสังคมที่มีผลต่อการออกกลางคันของนักศึกษาโรงเรียนอาชีวะเอกชนในจังหวัดเชียงใหม่ ของ ภูมิริน บุญทวี (2548) ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยทางครอบครัวส่งผลต่อการออกกลางคันของนักศึกษาในโรงเรียนอาชีวะเอกชนเป็นอย่างมาก นักศึกษาที่ไม่ประสบความสำเร็จในการเรียนเกิดจาก

ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัว สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ ความคาดหวังของครอบครัวที่มีต่อนักศึกษา รวมถึงการที่พ่อแม่ ผู้ปกครองไม่เชื่อมั่นและไว้วางใจลูกมีผลทำให้นักศึกษาขาดแรงจูงใจในการเรียน ครอบครัวไม่เห็นความสำคัญ ขณะที่พฤติกรรมด้านสังคมที่ถือเป็นปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า การเที่ยวกลางคืน การตั้งครมภ์โดยไม่พร้อม การใช้ยาเสพติด เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ออกจาก การเรียนกลางคืน

เช่นเดียวกับ สรรค์ชัย กิตยานันท์ (2553) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการออก กลางคืนของนักศึกษาคณะวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่าปัจจัย ที่มีอิทธิพลต่อการออกกลางคืนเกี่ยวข้องกับปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ครอบครัว และ สถานศึกษา กล่าวคือ ปัจจัยส่วนตัวของนักศึกษา เช่น ผลการเรียน ปัจจัยด้านครอบครัว เช่น ภาระหน้าที่ทางครอบครัว ปัจจัยด้านอาจารย์ผู้สอน เช่น อาจารย์ไม่มีเทคนิคการสอนที่น่าสนใจ ปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอน เช่น การสอนของหลักสูตรไม่สอดคล้องกับความต้องการของ ตลาดแรงงาน ปัจจัยด้านสังคม เช่น การทะเลาะกับเพื่อนในชั้นเรียน ปัจจัยด้านการบริการและการ สนับสนุนที่เอื้อต่อการเรียนการสอน เช่น อุปกรณ์การเรียนการสอนไม่เพียงพอ ปัจจัยด้านอาจารย์ที่ ปรึกษา เช่น อาจารย์ที่ปรึกษาเข้าใจนักศึกษาและช่วยแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ ได้

สอดคล้องกับการศึกษาของ โกมล จันทวงษ์ (2558) ที่ศึกษาปัจจัยสาเหตุการออก กลางคืนของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ศูนย์สระแก้ว ผล การศึกษาพบว่าสาเหตุการออกกลางคืนเกิดจากปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ครอบครัว และ สถานศึกษาเช่นเดียวกันกับข้างต้น แต่งานวิจัยเรื่องนี้มีปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมเพิ่มเติม กล่าวคือ ปัจจัย ส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ทักษะชีวิตที่ไม่ดีต่อสาขาที่เรียน เป้าหมายต่อการเรียนการสอน ปัจจัยจากครอบครัว เช่น ฐานะยากจน และปัจจัยจากสถานศึกษาที่มีผลมากที่สุดคือหลักสูตรและ การเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับตลาดแรงงาน บรรยากาศการจัดการเรียนการสอนไม่เหมาะสม อาจารย์ขาดความมุ่งมั่น ไม่มีจิตวิทยาการสอน และปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม เช่น สภาพสิ่งแวดล้อม ภายในสถานศึกษาไม่น่าเรียน กิจกรรมการเรียนไม่ส่งผลต่อการเรียนรู้ และการเดินทางมาเรียนไม่ สะดวก มีค่าใช้จ่ายสูง

นอกจากนี้ ผลการศึกษาของ สิงห์ จินพงษ์ (2553) ที่ศึกษาการออกกลางคืนของ นักเรียนโรงเรียนสามัคคีพัฒนา อำเภอมะนังพัทลุง จังหวัดเชียงราย ยังสอดคล้องกับข้างต้น โดยมี ปัจจัยสามด้านที่มีผลต่อการออกกลางคืนของนักเรียนคือ 1) ปัจจัยด้านตัวนักเรียน เช่น นักเรียนมี ปัญหาสุขภาพและมีโรคประจำตัว มีสติปัญญาช้า เรียนไม่ทันเพื่อน ชอบหนีเรียน และอารมณ์ร้อน 2)

ปัจจัยด้านโรงเรียน เช่น นักเรียนบางคนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อโรงเรียนและครู ครูบางคนจัดการเรียนการสอนไม่ดี ส่งผลให้นักเรียนไม่อยากเรียนและหนีเรียน และ 3) ปัจจัยด้านครอบครัว เช่น ผู้ปกครองส่วนใหญ่สนับสนุนการศึกษาต่อ มีความประสงค์ให้นักเรียนเรียนต่อสูง ๆ แต่นักเรียนเลือกเองไม่ต้องการเรียนต่อ เนื่องจากนักเรียนบางคนมีอายุมากอายุเพื่อน ไม่อยากเรียน และเรียนไม่ทันเพื่อน นอกจากนี้ ปัจจัยที่ส่งผลให้นักเรียนออกกลางคันมากที่สุด คือ มีฐานะยากจน จึงต้องไปประกอบอาชีพหารายได้ ช่วยเหลือครอบครัว

ใกล้เคียงกับการศึกษาของ สุภาภรณ์ ปินะกาโน (2553) ธนาภา สุรัตน์ (2555) และ ชิสาพัชร โกสิยรัตน์ภิบาล (2555) ที่ผลการศึกษาต่างก็พบว่าสอดคล้องกับข้างต้นคือ สาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลต่อการออกกลางคันมาจากปัจจัยที่เกิดจากกลุ่มเป้าหมาย เช่น การไม่ตั้งใจเรียน ไม่อยากเรียน การทะเลาะวิวาทกับเพื่อน ปัจจัยจากโรงเรียนและครู เช่น การดูแลเอาใจใส่ของครู การขาดความเป็นกันเองกับนักเรียน การขาดความรับผิดชอบของครู และปัจจัยด้านครอบครัว เช่น ฐานะครอบครัวยากจน มีความขัดแย้งระหว่างบุคคลภายในครอบครัว

สำหรับปัจจัยด้านชุมชน และสิ่งแวดล้อม ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ส่งผลต่อการออกกลางคันของกลุ่มเป้าหมายในงานวิจัย สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พิมพ์ วาสนา (2555) ที่ศึกษาการพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะเสี่ยงการออกกลางคันของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดเชียงรายเขต 2 ผลพบว่าตัวบ่งชี้ภาวะเสี่ยงการออกกลางคันที่มีผลมากที่สุดคือ เจตคติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน รองลงมาคือ ครอบครัว ผู้ปกครอง เช่นเดียวกับ ธงชาติ สอนคำ (2554) ที่ศึกษาปัญหาการออกกลางคันของนักเรียนโรงเรียนบ้านกล้วยทองสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 2 และพบว่า สังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นด้านที่ส่งผลกระทบต่อออกกลางคันของนักเรียนมากที่สุด โดยคนในชุมชนมีความเชื่อว่าไม่ต้องเรียนก็มีชีวิตอยู่ได้ เพื่อนที่ไม่เรียนต่อในชุมชนมีจำนวนมาก บ้านอยู่ห่างไกลโรงเรียน และต้องการใช้ชีวิตอิสระตามเพื่อน

จากการอภิปรายผลการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนคือ ปัจจัยจากกลุ่มเป้าหมาย และปัจจัยจากครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือได้ว่าเป็นระบบสิ่งแวดล้อมในระดับ microsystem ตามแนวคิดของบรอนเฟนเบรนเนอร์ที่ส่งผลกระทบต่อบุคลิกลักษณะ ความคิด ทัศนคติและการตัดสินใจของเด็กและเยาวชนโดยตรง รวมถึงการออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนเช่นกัน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่าการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาควรมีความยืดหยุ่น (flexibility) ตามบริบทของผู้เรียน เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นการจัดการศึกษาบนพื้นฐานของการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ จัดการศึกษาทางเลือก โดยเน้นทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดความเท่าเทียม ทัวถึง และมีคุณภาพ เป็นการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตถึงแม้จะออกนอกระบบการศึกษาแล้วก็ตาม

ผลการศึกษาดังกล่าวอภิปรายผลได้ว่า สอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) เป้าหมายที่ 4 ด้านการศึกษาขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) ที่กล่าวว่า การศึกษาต้องมีความเท่าเทียมและทัวถึง ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตกับทุกคน (United Nations, n.d.)

นอกจากนี้ผลการศึกษา ยังสอดคล้องกับหลักพื้นฐานทางการศึกษาของปฏิญญาอาเซียน 7 ประการ คือ 1) การเข้าถึงการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนทุกคน (Accessibility) โดยปราศจากเรื่องเพศ เชื้อชาติ สัญชาติ การไร้ความสามารถ ความห่างไกลของพื้นที่ ศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม สังคม และปัจจัยอื่นๆ 2) การจัดการศึกษาต้องมีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย และยืดหยุ่น (Flexibility) ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การให้ความรู้ทั้งในด้านวิชาการ และทักษะอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มคนชายขอบหรือไม่สามารถเข้าถึงการศึกษา เช่น กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ห่างไกลในจังหวัดตาก เป็นต้น 3) การจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพ (Quality) โดยครูที่มีประสิทธิภาพ หลักสูตร วิธีการ สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล สิ่งอำนวยความสะดวก และการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา 4) สิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงการศึกษาและโอกาสทางการศึกษาสำหรับประชาชนทุกคนโดยไม่แบ่งแยก (Inclusive) 5) การจัดการศึกษาโดยเสมอภาค (Equity) มีความมุ่งมั่นในการสนับสนุนการแก้ไขปัญหาการกีดกันทางการศึกษาทุกรูปแบบ ความเหลื่อมล้ำ ความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงการศึกษา รวมถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และผลการเรียนรู้ 6) การศึกษาจะต้องเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Continuity) และจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงโรงเรียน และทำให้เด็กอยู่ในระบบโรงเรียนได้ โดยไม่ออกจากโรงเรียน 7) การจัดการศึกษาต้องเป็นสิ่งที่ต่อเนื่อง และเป็นกลไกที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จึงจะทำให้เกิดความยั่งยืน (Sustainability) ในการจัดการศึกษา (Miyazawa, I., n.d.)

เช่นเดียวกันกับแนวทางการจัดการศึกษาบนพื้นฐานของการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับข้อเสนอคณะกรรมการกำกับทิศทางการทำงานด้านเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแห่งเอเชียแปซิฟิก (ไกรยศ ภัทรวาท, 2559) โดยมีแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา คือ 1) สนับสนุนการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น และเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ 2) สนับสนุนการพัฒนาทักษะชีวิตและทักษะอาชีพให้เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาเพื่อให้สามารถประกอบอาชีพได้ 3) สนับสนุนการใช้นวัตกรรมทางการเงินการคลังเพื่อเปิดช่องว่างทางการเงินที่จำเป็นต่อการขจัดปัญหา การสร้างภาคี 4) การสร้างภาคีการทำงานระหว่างภาครัฐและเอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาอุปสรรคทางการศึกษาที่หลากหลายสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา 5) ขจัด 7 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา คือ ความไม่เท่าเทียมทางเพศ ความพิการ ชนกลุ่มน้อย การบังคับใช้แรงงานเด็ก ผลกระทบจากภัยพิบัติและสงคราม สถานะไร้สัญชาติ และการอพยพย้ายถิ่นฐาน และ 6) ส่งเสริมให้รัฐบาลจัดส่งข้อมูลสถิติเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้แก่สถาบันสถิติแห่งองค์การยูเนสโก (UIS)

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา: กรณีศึกษาจังหวัดตาก มีข้อเสนอแนะเป็น 2 ประการคือ ข้อเสนอแนะและการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป แสดงรายละเอียด ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะและการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือมีบทบาทในการจัดการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ศูนย์การเรียนรู้ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เป็นต้น สามารถนำผลการศึกษาวิจัยที่ได้ไปเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในจังหวัดตากโดยคำนึงถึงความต้องการของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาเป็นสำคัญ และอาจ

ปรับแนวทางการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับบริบทของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาของจังหวัดอื่นๆ ต่อไป

1.2 แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะอยู่ในพื้นที่ห่างไกลในจังหวัดตากและจังหวัดอื่นที่มีลักษณะบริบทใกล้เคียงกัน ควรเน้นการมีส่วนร่วมของครอบครัว โรงเรียน และชุมชน เป็นหลักสำคัญ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการในด้านวิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นสำคัญ และเพื่อให้การจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาเกิดขึ้นได้จริงอย่างมีประสิทธิภาพควรมีหน่วยงานรัฐบาลและเอกชนให้การสนับสนุนและให้ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อกฎหมายในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา งบประมาณ บุคลากรในการให้ความรู้กับชุมชนหรือตัวแทนชุมชน วัสดุ อุปกรณ์ทางการศึกษา เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 เนื่องจากการศึกษาค้างนี้เป็นการศึกษาแบบกรณีศึกษาที่จังหวัดตากเพียงจังหวัดเดียว ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไปจึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในจังหวัดอื่นๆ ทั้งที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกันและต่างภูมิภาคเพื่อเปรียบเทียบข้อมูลเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่อยู่ต่างถิ่นฐานกับจังหวัดตาก และเพื่อเป็นแนวทางจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในแต่ละจังหวัดหรือในแต่ละภูมิภาคนั้น

2.2 ความหมายของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในงานวิจัยเรื่องนี้อย่างมีความถึงเฉพาะเด็กและเยาวชนในระบบการศึกษาที่ออกนอกระบบการศึกษาเพราะการออกกลางคันและไม่ศึกษาต่อเท่านั้น ดังนั้นการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาข้อมูลของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ออกนอกระบบการศึกษาด้วยสาเหตุต่างๆ แต่ยังคงเลือกศึกษาต่อในรูปแบบการศึกษาอื่นทั้งการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อทราบถึงสาเหตุและปัจจัยที่ไม่ศึกษาต่อในระบบการศึกษา

2.3 การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษากับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่เคยศึกษาในระบบการศึกษามาก่อนและออกจากระบบการศึกษากลางคัน ไม่นับรวมถึงเด็กและเยาวชนที่ไม่เคยเข้าสู่ระบบการศึกษาตั้งแต่แรก ดังนั้นในงานวิจัยครั้งต่อไปจึงควรศึกษากับเด็กและเยาวชนที่ไม่

เคยเข้าศึกษาในระบบการศึกษามาก่อน อาทิ เด็กเร่ร่อน เด็กไร้สัญชาติ เพื่อศึกษาคุณลักษณะของเด็ก
และเยาวชน และจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชนกลุ่มดังกล่าวต่อไป

DRAFT

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

การแก้ปัญหาให้นักเรียนออกกกลางคัน. (ม.ป.ป.). แหล่งที่มา:

http://www.saraburi2.org/kkm/research/1423027828_km_koy2.pdf. [12 มิถุนายน 2560].

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (ม.ป.ป.). **แก้ปัญหาสังคมแก่เด็กออกกกลางคัน**. แหล่งที่มา:

<http://www.kriengsak.com/node/118>. [12 มิถุนายน 2560].

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (ม.ป.ป.). **เด็กออกกกลางคัน ปมที่ต้องแก้**. แหล่งที่มา:

<http://www.kriengsak.com/node/1052>. [11 มิถุนายน 2560].

โกมล จันทวงศ์. (2558). ปัจจัยสาเหตุการออกกกลางคันของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ศูนย์สระแก้ว. **วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์**, 5 (1), 127-141.

ไกรยศ ภัทรราช. (2559, มีนาคม). การประชุมวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษา แห่งเอเชีย. **จดหมายถึงเพื่อนสมาชิก**, 205, 1-3.

จรัญ ยินยอม. (2552). **การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกกกลางคันของนักศึกษา** (ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

จำเนียร สุมาริธรรม. (2550). **การศึกษาสาเหตุการออกกกลางคันของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด** (ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

จิรพล แก้มฉิมพลี. (2555). **สภาพปัญหา สาเหตุ กระบวนการแก้ไขปัญหา และแนวทางป้องกันการออกกกลางคันของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา อำเภอแวง จังหวัดนราธิวาส** (ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยทักษิณ.

จิราพร ชมพิกุล, ปราณี สุทธิสุนทร, เกรียงศักดิ์ ชื่อเลื่อม, และดุชนิ คำมี. (2552). **สัมพันธภาพในครอบครัวไทย**. นครปฐม: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.

ชีสาพัชร โกสิยรัตนภิบาล. (2555). **การศึกษาปัญหาการออกกกลางคันของนักเรียนโรงเรียนบ้านจันทเฉลิม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 2** (ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

- ชีวรัตน์ ดุษฎี. (2546). การศึกษาสาเหตุการออกกลางคันสำหรับนักเรียนในสถานสงเคราะห์เด็กบ้าน
เมอร์ซีในความดูแลของมูลนิธิส่งเสริมการพัฒนาบุคคล (ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต).
กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏจันทรเกษม.
- เชาวรัตน์ เมืองแมน. (2552). การศึกษาสภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการออกกลางคันของนักเรียน
ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ วิทยาลัยสารพัดช่างสุราษฎร์ธานี (ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- ณัฐพงษ์ เฟลาแก้ว. (ม.ป.ป.). แนวทางการปฏิรูปการศึกษา. แหล่งที่มา:
<http://www.reo11.go.th/fdownload/2016616094011.pdf>. [1 กันยายน 2559].
- ธงชาติ สอนคำ. (2554). ศึกษาปัญหาการออกกลางคันของนักเรียนโรงเรียนบ้านกล้อทอสังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 2 (ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). ราชบุรี:
มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- ธนาภา สุรัตน์. (2555). สาเหตุที่ส่งผลต่อการออกกลางคันของนักเรียนระดับช่วงชั้นที่ 3 : กรณีศึกษา
โรงเรียนบ้านบุวิทยาสุรศักดิ์ ตำบลจระเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ (ปริญญาครุ
ศาสตร มหาบัณฑิต). บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- นิพนธ์ แก้วเกิด. (2555). การพัฒนาระบบการดูแลสนับสนุนนักเรียนเพื่อลดจำนวนการออกกลางคัน
ของนักเรียนอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการ
อาชีวศึกษา (ปริญญาดุขนิบัณฑิต). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยรังสิต.
- นิพวรรณ แสงพรหม ,และสุภาพร ชินสมพล. (2558, มิถุนายน). ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการเล่นดู
บุตรของมารดาที่มารับบริการแผนกกุมารเวชกรรม โรงพยาบาลค่ายสุรนารี จังหวัด
นครราชสีมา. การประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ “สร้างสรรค์และพัฒนา เพื่อ
ก้าวหน้าสู่ประชาคมอาเซียน” ครั้งที่ 2, นครราชสีมา.
- ปรีศนียา วณิกสัมพันธ์. (2552). ปัญหาการใช้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเพื่อลดการออกกลางคันของ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรีเขต 2 (ปริญญา
มหาบัณฑิต). ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- ปาริชาญ 2559, กุมภาพันธ์ 25. ประชุม Asia Summit on Flexible Learning Strategies for
Out-of-School Children. [เว็บไซต์]. แหล่งที่มา:
<http://www.moc.moe.go.th/upload/1c4bfd6039.pdf>. [1 กันยายน 2559].

- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553. แหล่งที่มา: <https://www.mwit.ac.th/~person/01-Statutes/NationalEducation.pdf>. [15 มิถุนายน 2560].
- พิมพ์ วาสนา. (2555). การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะเสี่ยงการออกกลางคันของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดเชียงรายเขต 2 (ปริญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- พิมพ์สาย น้ำทิพย์, อรุณี หรดาล, และประพนธ์ เจียรกุล. (2556). การรับรู้เกี่ยวกับบทบาทและพฤติกรรมมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาปฐมวัยในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยาเขต 1. การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4, นนทบุรี.
- ภุมริน บุญทวี. (2548). ปัจจัยทางครอบครัวและพฤติกรรมทางสังคมที่มีผลต่อการออกกลางคันของนักศึกษาโรงเรียนอาชีวะเอกชนในจังหวัดเชียงใหม่ (ปริญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รุ่งโรจน์ อาริยะ. (2552). บทบาทของอาจารย์ที่ปรึกษาในการลดการออกกลางคันของนักเรียนวิทยาลัยการอาชีพเชียงคำ จังหวัดพะเยา (ปริญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- วรรณรัตน์ ลาวัง และรัชณี สรรเสริญ. (2558). PPCT Model: รูปแบบชีวนิเวศวิทยาเพื่อพัฒนาสุขภาพผู้มีภาวะเจ็บป่วยเรื้อรังในชุมชน. วารสารพยาบาลทหารบก, 16 (2), 15-20.
- วัชร ตระกูลงาม, อำไพ อินทรประเสริฐ, จิราพร รอดพ่วง, และสิริภิญญ์ อินทรประเสริฐ. (2550). ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การออกกลางคันของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- วิจิตา สุขท้วญาติ. (2553). บทเรียนที่ได้จากการสะท้อนคิดของนักเรียนหญิงที่ออกกลางคันเนื่องจากการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ (ปริญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา วิทยุศึกษา FM 92 MHz. (2558, 20 ตุลาคม). ผู้แทนองค์การยูเนสโก กรุงเทพมหานครเข้าหารือปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. แหล่งที่มา: <http://www.moeradiothai.net/web/news/detail/586>. [29 ตุลาคม 2559].

ศูนย์วิจัยและติดตามความเป็นธรรมทางสุขภาพ, มหาวิทยาลัยนเรศวร. (2556). **โครงการพัฒนา**

**ฐานข้อมูลสารสนเทศเพื่อการดูแลเด็กด้อยโอกาสนอกระบบและเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบ
การศึกษา.** แหล่งที่มา:

https://qlf-production.s3.amazonaws.com/uploads/project/file_th/1395047204.pdf
[6 มิถุนายน 2560].

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์. (2548). **การศึกษาสาเหตุการออกกลางคันของ**

นักศึกษาสถาบันราชภัฏนครสวรรค์ปีการศึกษา 2544-2546 (รายงานการวิจัย). นครสวรรค์:
สถาบันราชภัฏนครสวรรค์.

สรรค์ชัย กิตยานันท์. (2553). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการออกกลางคันของนักศึกษาคณะวิทยาการ**

จัดการมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ.

สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ. (2559, พฤษภาคม 19). **การขอความเห็นชอบต่อร่างเอกสารที่จะมีการ**

รับรองและลงนามในการประชุมรัฐมนตรีศึกษาอาเซียนครั้งที่ 9 และการประชุมที่เกี่ยวข้อง.

แหล่งที่มา: https://cabinet.soc.go.th/doc_image/2559/9931952821.pdf. [29 ตุลาคม
2559].

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาการศึกษาประถมศึกษาตากเขต 1. (2559). **ข้อมูลนักเรียนออกกลางคัน**

ภาพรวมจังหวัดตาก. แหล่งที่มา:

<http://www.takesa1.tak1.org/main56/note/htm/student/student.htm> [2 กันยายน
2559].

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). **แนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติ**

การศึกษาแห่งชาติ. แหล่งที่มา <http://backoffice.onec.go.th/uploads/Book/6-file.pdf>. [13
มิถุนายน 2560].

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2548). **นโยบายการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส.**

กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2550). **รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการกรอบแนวทางการจัดทำ**

แผนปฏิบัติการการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส 5 ภูมิภาค. กรุงเทพฯ: สำนักงาน

เลขาธิการสภาการศึกษา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2559). **ทิศทางและโจทย์วิจัยของการศึกษาไทยเพื่อบรรลุ**

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579.** กรุงเทพฯ:

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน, กระทรวงศึกษาธิการ. (ม.ป.ป.) **แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการติดตามเด็กเข้าเรียน.** แหล่งที่มา:

<http://www.plan.obec.go.th/main.php?filename=education>

[19 เมษายน 2560].

สิงห์ จินพงษ์. (2553). **การออกกลางคันของนักเรียนโรงเรียนสามัคคีพัฒนา อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัด**

เชียงราย (ปริญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุปราณี เทشناเรียง, สุภกร หาญสูงเนิน, และพรวิทย์ จันทศิริศิริ. (2557). รูปแบบการลดปัญหาการ

ออกกลางคันของนักเรียน นักศึกษาในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา
จังหวัดกาฬสินธุ์. **วารสารคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (ฉบับพิเศษ),** 41-53.

สืบค้น 11 มิถุนายน 2560, จาก <https://edu.msu.ac.th/ncer/fullpaper/paper/N4.pdf>

สุภาภรณ์ ปิ่นกาโน. (2553). **การออกกลางคันของนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองเขียว สำนักงานเขตพื้นที่**

การศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 (ปริญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อภิชาติ เลื่อนนนท์. (2554). **โมเดลเชิงสาเหตุของการออกกลางคันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น**

สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต,

มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี): แหล่งที่มา [http://www.tci-](http://www.tci-thaijo.org/index.php/EduAdm_buu/article/view/11236)

[thaijo.org/index.php/EduAdm_buu/article/view/11236](http://www.tci-thaijo.org/index.php/EduAdm_buu/article/view/11236)

ภาษาอังกฤษ

Bridgeland, M, J., Dilulio, J, J., & Morison, B, K. (2006). **The Silent Epidemic: Perspective of High School Dropouts.** Available from:

<https://docs.gatesfoundation.org/documents/thesilentepidemic3-06final.pdf> [July 2, 2017].

Bronfenbrenner, U. Ecological Model of Human Development. International Encyclopedia of Education. 3 (2). (1994): 37-43.

Bronfenbrenner, U. Making Human Beings Human: Bioecological Perspectives on Human Development. Thousand Oaks : Sage Publication, 2005.

Children out of school. (n.d.). Available from:

http://www.unesco.org/education/efa/global_co/policy_group/children_out_of_school.pdf. [September 28, 2016].

Global Partnership for Education. (n.d.). **Out-of-School Children.** Available from:

<http://www.globalpartnership.org/focus-areas/out-of-school-children>. [September 28, 2016].

Miyazawa, I. (n.d). **ASEAN Declaration ON STRENGTHENING EDUCATION FOR OUT-OF-SCHOOL CHILDREN AND YOUTH** [Brochure]. Bangkok: UNNESCO Bangkok.

Santrock, J, W. Life-span development. 13th ed. New York: McGraw-Hill, 2011.

Smith, M. (2011). **UNICEF BACK-TO-SCHOOL GUIDE.** N.P: UNICEF.

UNESCO Institute for statistics. (2005). **Children out of school: Measuring exclusion from primary education.** Available from:

<http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/oosc05-en.pdf>. [September 28, 2016].

UNESCO Institute for statistics. (2013). **Out of school children in Vietnam: A country study.** Available from: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/viet-nam-oosci-report.pdf>. [September 28, 2016].

UNESCO Institute for statistics. (2015). A growing number of children and adolescents are out of school as aid fails to meet the mark. **Fact sheet 31**, 1-13. Available from: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/fs-31-out-of-school-children-en.pdf>. [September 28, 2016].

UNESCO Institute for statistics. (2015). **Fixing the broken promise of education for all: Findings from the Global Initiative on Out-of-School Children.** Available from:

from <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/oosci-global-exsum-en.pdf>.
[September 28, 2016].

UNESCO Institute for statistics. (2016). **Estimating the Number of Out-of-School Children: Methodological Problems and Alternative Approaches India case study**. Available from: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/oosc-statistical-report-india-case-study.pdf>. [September 28, 2016].

UNESCO Institute for statistics. (2016). Leaving on one behind: Leaving on one behind: How far on the way to universal primary and secondary education. **Fact sheet 37**, 1-16. Available from: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/fs37-out-of-school-children.pdf>. [September 28, 2016].

UNICEF. (2015). **Out-of-School Children**. Available from:
[http://www.unicef.org/ghana/REALLY_SIMPLE_STATS_-_Issue_4\(1\).pdf](http://www.unicef.org/ghana/REALLY_SIMPLE_STATS_-_Issue_4(1).pdf). [Retrieved September 1, 2016]

United Nation Children's Fund (UNICEF). (2015). **Global Out-of-School Children Initiative Operational Manual**. Available from: from
<http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/oosci-operational-manual.pdf>.
[September 28, 2016].

United Nation Development Programme. (2016). **High-Level Political Forum on Sustainable Development**. Available from:
<https://sustainabledevelopment.un.org/intergovernmental>. [September 2, 2016].

United Nation Development Programme. (2016). **Millennium Development Goals**. Available from: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/sdgoverview.html>.
[September 1, 2016].

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (n.d.). **Mobile Literacy for Out of School Children Project** [Brochure]. UNESCO.org

United Nations Thailand. (2015). เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย. แหล่งที่มา:
<http://www.un.or.th/globalgoals/th/the-goals/>. [13 มิถุนายน 2560].

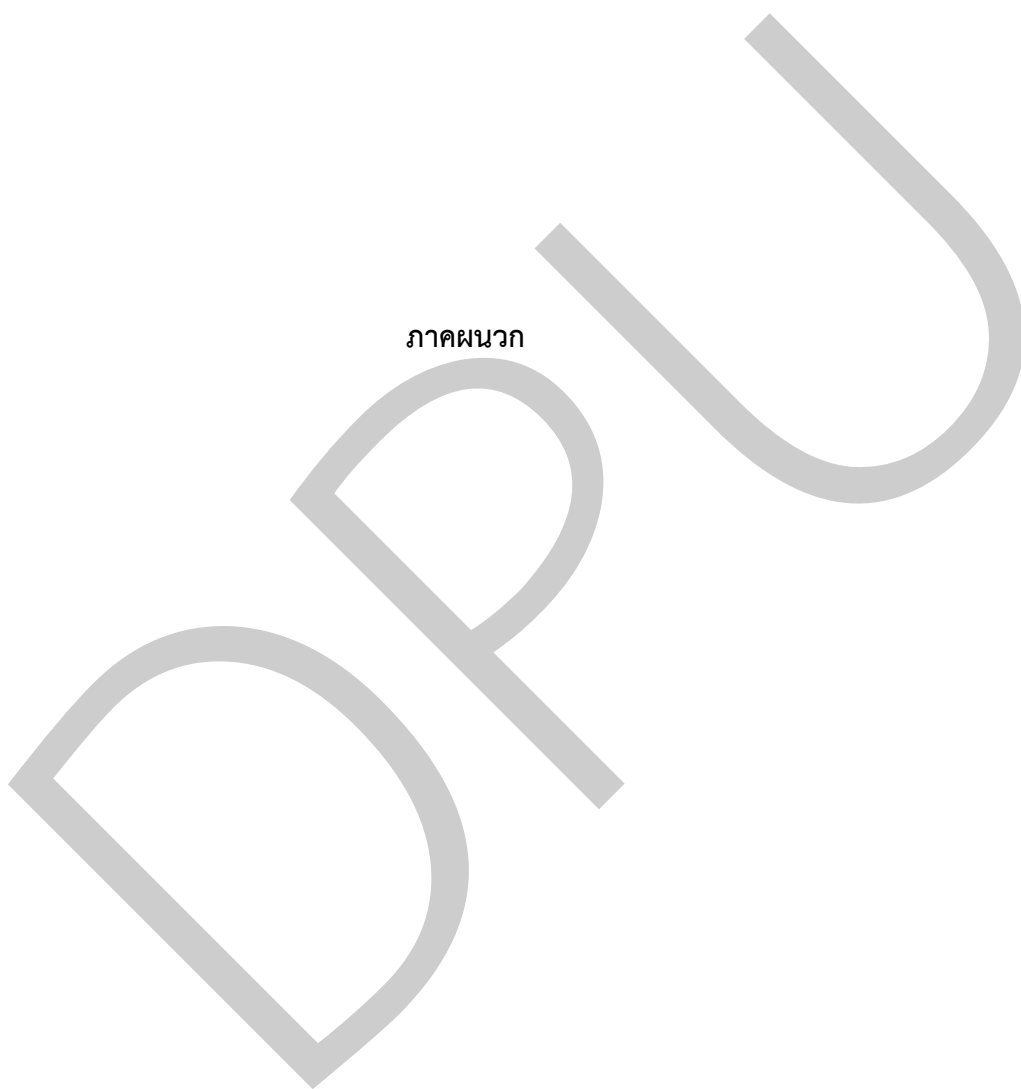
United Nations. (n.d.). Sustainable Development Goal: 17 Goals To Transform our world.

Available from: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/education/>. [Retrieved July 4, 2017]

DRAFT

DRU

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับวัตถุประสงค์ข้อ 1 และ ข้อ 2

แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก

วัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะพื้นฐานของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา

สำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ตอนที่ 1 ข้อมูลคุณลักษณะพื้นฐาน ตัวอย่างประเด็นคำถาม เช่น

1. ชื่อ-สกุล.....ชื่อเล่น.....
2. อายุ.....
3. ระดับการศึกษาชั้นปีสุดท้ายที่ศึกษา
4. เกรดเฉลี่ย
5. โรงเรียนที่เคยศึกษา.....
6. จำนวนสมาชิกในครอบครัว..... ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์เป็นบุตรคนที่เท่าไร.....
7. สถานภาพครอบครัว (ปกติ / หย่าร้าง / แยกกันอยู่ / อื่นๆ).....
8. ปัจจุบันพักอาศัยอยู่กับใคร.....
9. ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์สนิทกับใครมากที่สุดในการครอบครัว.....
10. ชื่อสกุลบิดามารดาหรือผู้ปกครอง.....
11. อายุของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง.....
12. อาชีพบิดามารดาหรือผู้ปกครอง.....
13. สภาพฐานะของครอบครัว/รายได้ของครอบครัวโดยประมาณ.....
14. ใครเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัว.....
15. หากปัจจุบันทำงาน (เมื่อไม่ได้เข้าโรงเรียน) ระบุอาชีพหรืองานที่ทำในปัจจุบัน.....
16. ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์มาทำอาชีพนี้ได้อย่างไร.....
17. รายละเอียด/ลักษณะงานที่ทำ.....
18. รายได้/ผลตอบแทนของงานที่ทำ.....
19. บุคคลที่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบค่าใช้จ่าย – รายได้ที่ได้รับจากการทำงาน.....

ตอนที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา

1. จำนวนปีที่ออกจากโรงเรียน.....
2. เหตุผลที่ออกจากโรงเรียน.....

3. บุคคล / เหตุการณ์ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจออกจากโรงเรียน.....
4. ความรู้สึกที่ต้องออกจากโรงเรียน.....
5. สมาชิกในครอบครัว มีความคิดเห็นอย่างไรต่อการออกจากโรงเรียน
6. การติดต่อกับครูอาจารย์หรือเพื่อนในโรงเรียนในปัจจุบัน.....
7. การพูดคุยกับครู-เพื่อน ก่อนออกจากโรงเรียนเกี่ยวกับปัญหา/สาเหตุที่ออกจากโรงเรียน.....
8. ครูอาจารย์หรือเพื่อนมีความคิดเห็นอย่างไรกับการออกจากโรงเรียน
9. ความต้องการ / แผนการกลับเข้าศึกษาต่อในอนาคต.....
10. การพูดคุยกับผู้ปกครองหรือสมาชิกในครอบครัวเกี่ยวกับแผนการกลับเข้าศึกษาต่อในอนาคต.....
11. หากมีแผนการกลับเข้าศึกษาต่อในอนาคต จะศึกษาต่อที่ไหน อย่างไร.....

สำหรับตัวแทนครอบครัวของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ตอนที่ 1 ข้อมูลคุณลักษณะพื้นฐาน ตัวอย่างประเด็นคำถาม เช่น

1. ชื่อ-สกุล.....ชื่อเล่น.....
2. อายุ.....
3. ระดับการศึกษาสูงสุด
4. ภูมิลำเนา.....
5. ที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน.....
6. สถานภาพครอบครัว (ปกติ / หย่าร้าง / แยกกันอยู่ / อื่นๆ).....
7. จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....
8. บุตรที่ออกจากโรงเรียนเป็นบุตรคนที่เท่าไร.....
9. อาชีพในปัจจุบัน และอาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชน.....
10. รายละเอียด/ลักษณะงานที่ทำ.....
11. รายได้/ผลตอบแทนของงานที่ทำ.....
12. สภาพฐานะของครอบครัว/รายได้ของครอบครัวโดยประมาณ.....
13. ใครเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัว.....
14. บุตรได้ทำงานใดเมื่อไม่ได้เข้าโรงเรียน.....
15. บุตรทำงานดังกล่าวได้อย่างไร.....
16. รายละเอียดของงานที่บุตรทำ.....
17. รายได้ของบุตร.....
18. ผู้รับผิดชอบดูแลค่าใช้จ่าย และรายได้ของบุตรเมื่อทำงาน.....

ตอนที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา

1. จำนวนปีที่บุตรออกจากโรงเรียน.....
2. เหตุผลที่ให้บุตรออกจากโรงเรียน.....
3. บุคคล / เหตุการณ์ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจออกจากโรงเรียน.....
4. ความรู้ที่ถูกต้องให้บุตรออกจากโรงเรียน.....
5. สมาชิกในครอบครัว มีความคิดเห็นอย่างไรต่อการออกจากโรงเรียน
6. การติดต่อกับครูอาจารย์หรือเพื่อนในโรงเรียนในปัจจุบัน.....
7. การพูดคุยกับครู-เพื่อน ก่อนออกจากโรงเรียนเกี่ยวกับปัญหา/สาเหตุที่ออกจากโรงเรียน.....
8. ทักษะ และมุมมองที่มีต่อการให้ความสำคัญ/ความจำเป็น ทางการศึกษาของผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีต่อตนเอง และบุตร.....
9. การวางแผนทางการศึกษาของบุตรเป็นอย่างไร.....
10. ความต้องการ / แผนการกลับเข้าศึกษาต่อของบุตรในอนาคต.....
11. หากมีแผนการกลับเข้าศึกษาต่อในอนาคต จะศึกษาต่อที่ไหน อย่างไร.....
12. วางอนาคตให้กับบุตรอย่างไร.....

สำหรับตัวแทนชุมชนของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ตอนที่ 1 ข้อมูลคุณลักษณะพื้นฐาน ตัวอย่างประเด็นคำถาม เช่น

1. ชื่อ-สกุล.....ชื่อเล่น.....
2. อายุ.....
3. ภูมิลำเนา.....
4. ที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน.....
5. ระดับการศึกษาชั้นสูงสุด
6. จำนวนสมาชิกในครอบครัว..... และจำนวนครัวเรือนในชุมชนโดยประมาณ.....
7. สถานภาพครอบครัว (ปกติ / หย่าร้าง / แยกกันอยู่ / อื่นๆ).....
8. อาชีพในปัจจุบัน และอาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชน.....
9. รายละเอียด/ลักษณะงานที่ทำ.....
9. สภาพฐานะ/รายได้ของครอบครัวโดยประมาณ.....
10. ใครเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัว.....
11. ความเกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมาย.....
12. ความสนิท/ความสัมพันธ์ กับกลุ่มเป้าหมาย.....

13. ระยะเวลาที่รู้จักกับกลุ่มเป้าหมาย.....

ตอนที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา

1. ลักษณะ/พฤติกรรมทั่วไปของกลุ่มเป้าหมาย และครอบครัว.....
2. ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของกลุ่มเป้าหมาย (ปกติ / หย่าร้าง / แยกกันอยู่ / อื่นๆ).....
3. ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเป้าหมายกับบิดามารดาหรือผู้ปกครอง
4. พฤติกรรมการเรียนของกลุ่มเป้าหมายเป็นอย่างไร.....
3. การทราบเหตุผลที่กลุ่มเป้าหมายออกจากโรงเรียน.....
4. บุคคล / เหตุการณ์ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจออกจากโรงเรียน.....
5. สมาชิกในครอบครัวกลุ่มเป้าหมาย มีความคิดเห็นอย่างไรต่อการออกจากโรงเรียน
5. ปัจจุบันกลุ่มเป้าหมายประกอบอาชีพใดหรือทำอะไรเมื่อไม่ได้เข้าโรงเรียน.....
6. ทักษะ / มุมมองที่มีต่อการออกนอกระบบโรงเรียนของกลุ่มเป้าหมาย..... (เห็นด้วย-ไม่เห็นด้วย เพราะเหตุใด)

หมายเหตุ คำถามดังกล่าวอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมตามสถานการณ์ในการลงพื้นที่สัมภาษณ์
เชิงลึก

ภาคผนวก ข

แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับวัตถุประสงค์ข้อ 3

แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก

วัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์

เพื่อเป็นแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

1. ชื่อ – สกุล..... อายุ ปี
2. สถานที่ทำงาน.....
3. ตำแหน่งงาน.....
4. ประสบการณ์ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการวางแผนงาน หรือนโยบายหรือมีประสบการณ์ในการจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบ ปี

ตอนที่ 2 แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

1. จากคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาด้านวิถีชีวิตภายหลังออกจากระบบการศึกษา ท่านคิดว่าหน่วยงานใดบ้างที่ควรมีบทบาทในการช่วยเหลือ และพัฒนาเด็กและเยาวชนดังกล่าว และควรช่วยเหลือและพัฒนาอย่างไร
2. จากคุณลักษณะเชิงลึกของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาด้านแนวโน้มการศึกษาต่อในอนาคต ท่านคิดว่าจะมีแนวทางจัดการศึกษาหรือจะพัฒนาอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับความต้องการของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา
3. จากคำตอบข้อที่ 2 ท่านคิดว่าบุคลากร-หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือมีบทบาทในการจัดการศึกษาหรือพัฒนาความสามารถสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาควรเป็นใครหรือหน่วยงานใดบ้าง และควรทำหน้าที่อย่างไร
4. จากปัจจัยที่ทำให้เด็กและเยาวชนออกนอกระบบการศึกษา ท่านคิดว่าจะครอบคลุม โรงเรียน และชุมชน ควรมีบทบาทอย่างไรในการป้องกันการออกจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน
5. รูปแบบการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ควรจัดการศึกษาอย่างไร เพื่อป้องกัน ช่วยเหลือ หรือพัฒนาเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษา

6. จากคำตอบในข้อ 5 หน่วยงานใดที่ควรมีบทบาทในการให้ช่วยเหลือ ป้องกัน และพัฒนากลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา
7. จากข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 ท่านคิดว่าแนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาควรเป็นอย่างไร

DRAFT

ภาคผนวก ค

ภาพถ่ายสภาพครอบครัว โรงเรียน และชุมชนของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ประวัติผู้วิจัย

ดร.พัชรภา ดันติชูเวช เกิดเมื่อวันที่ 23 เมษายน ที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชามัธยมศึกษา วิชาเอกวิทยาศาสตร์ทั่วไปและจิตวิทยาการให้คำปรึกษาและการแนะแนว จากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2544 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ จากคณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2548 และเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาเอก หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา จากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2555

ประวัติการทำงาน เคยดำรงตำแหน่ง นักจิตวิทยา โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์ ในปี พ.ศ. 2547-2548 เคยดำรงตำแหน่งนักทรัพยากรบุคคล โรงพยาบาลศิริราช ในปี พ.ศ. 2548-2549 และอาจารย์ประจำสาขาวิชาจิตวิทยา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2549-2551 เลขานุการและอาจารย์ประจำหมวดวิชาศึกษาทั่วไป คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตตั้งแต่ พ.ศ. 2551-2555

ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558